

קובץ

'אורה זו תורה'

ח"ה
גליון ה'

תשובות
אקטואליות
בענייני או"ח ויו"ד
מנאי הצב"י נתנאל אדריס"ט
מנחם אב תשפ"ה

מוקדש לעילוי נשמת מרת אימי
עליזה בת פרלה ז"ל למושפחת נידם
נלב"ע ח"י טבת תשפ"ד (יום שב"ק בשעת המנחה)
תנצב"ה

מוקדש לעילוי נשמת
מיימון בן מאיר וסימי ז"ל למושפחת סלמה
נלב"ע י"א אייר תשפ"ג
תנצב"ה

מוקדש לעילוי נשמת
סבא מרדכי בן פרחא ז"ל למושפחת אמויאל
נלב"ע שב"ק ח' תשרי תשפ"ד [נקבר מוצש"ק ט' תשרי קודם חצות
לילה]
תנצב"ה

מוקדש לעילוי נשמת

מרת מלכה בת מודלן למשפחת ציוני

נלב"ע כ' שבט תשפ"ד [יום הילולא דרבנו הישכיל עבדי ע"ה]

תנצב"ה

ולהבדיל מוקדש להצלחת ולרפואת מו"א מאיר בן חנה

מוקדש להצלחת ולרפואת

ג'סי עינב אלפרד בן מוזל הי"ו

ולהצלחת אשתו

אחותי בתאל בת עליזה תחי'

ובנותיהם

מעין ונויה בנות בתאל תחי'

הקדמה

בסייעתא זוכים אנו להוציא לאורה קובץ 'אורה זו תורה' ח"ה גליון ה', ובו כמה וכמה תשובות הלכתיות ממה שהתחדש לנו בס"ד, בעיקר בענייני או"ח ויו"ד.

נשמח מאוד לקבל תגובות הוספות וכן קושיות על מה שכתוב בקובץ, והדור דרבנן שבחייהו, כמו כן נשמח מאוד לקבל שאלות הלכתיות על מנת לברר יותר ויותר לאמיתה של תורה.

בקובץ זה נמצאים תשובות אקטואליות, ממה שנשאלנו בס"ד.

ישר כח לכל הרבנים שהגיבו על הקובץ ודנו ביחד בדברים ויבורכו בכל הברכות אכ"ר.

הכתובת לתגובות והערות והוספות, ולתרומות להדפסת הקובץ, ולהצטרפות לרשימת התפוצה:

sarelkadik@gmail.com

בברכת התורה

עורכי הקובץ

תוכן עניינים

סימן א' – כיצד נחשב מאכל פרווה במסעדה בשרית ונפקא מינה לאכול מר"ח אב [גדר חזקת בשרי].

סימן ב' – דין חמור מדינה בימינו ומסתעף לחולה.

סימן ג' – ספר ברית החדשה האם דינו כס"ת שכתבו מין ואם יש חילוק הודפס ע"י יהודי שהתנצר או גוי.

הערות קצרות

סימן א' – הדלקת נר שבת במנורת חשמל [מסתעף להדלקה במנורות לד פלורסנט זרחנים וכדו'].

סימן ב' – דין חמה ותולדת חמה ונפקא מינה לעניין שימוש במיקרוגל ועוד.

סימן ג' – כיצד מוגדרים מים שהוחמו בדוד שמש או בוילר נפקא מינה לרחיצה בשבת או ביו"ט.

סימן א'

מאכל פרווה במסעדה בשרית | גדר חזקת בשרי | נפקא מינה לאוכלו בתשעת הימים

נשאלתי ע"י כמה אברכים בני עירנו בפלאפלים אשר הגיעו אליהם לארוחת צהריים בכולל ממסעדה בשרית אשר הבעלים שלה אומר שהפלאפל הוא בחזקת בשרי והסתפקו האם שפיר דמי לאוכלו בתשעת הימים או דילמא אסור כדן בשר?

השבתי שלענ"ד ממה נפשך בנידון דידן שפיר דמי להקל מכמה טעמי תריצי א. המוכר ידוע כאדם ירא שמייים וממילא כיוון שהביא לכולל מסתמא אמרי' שהשמן אשר טיגן בו את הפלאפלים לא טיגן בו בשרי ורק שאומר שהוא חזקה מחמת שהוא חושש שמא נגע בכלי אשר נוגע בבשר וכדומה וממילא פשוט וברור שבכה"ג לא גרע מאחזוקי ואפי' נימא דהכא דרך עכ"פ אין לנו לאסור הכל אלא אחד ואף בזה כיוון שיש ביטול בס' לא שייך ליחוש ממה נפשך [ע"י פרמ"ג (א"א סי' תקנ"א סקכ"ט) משנ"ב (שער הציון שם סקס"ח) וכה"ח (סופר שם סקמ"ב)].

ב. אפי' נימא שטיגן בצורה מעשית בשמן קודם הפלאפל דברים בשריים הרי לדעת מון (סי' תקנ"א ס"י) תבשיל מעיקר הדין שרי ולא אסרו אלא בבשר עצמו ואף שהאחרונים [ע"י מג"א (שם סקכ"ט) א"ר (שם סקכ"ב) באה"ט (שם סקכ"ט) פרי מגדים (משבצות זהב שם סק"א) ערוך השלחן (שם סקכ"ו) משנ"ב (שם סקס"ג) וכה"ח (סופר שם)] כתבו שהמנהג האידנא לאסור אף בתבשיל הכא גרע טפי מכמה אנפי שמא השמן נקי לגמרי וממילא הוי נ"ט ברנ"ט, ואפי' נימא שיש לכלוך הרי הוי פירורים אשר נותרים והם עצמם תבשיל וממילא אפי' יתנו טעם אין לנו להחמיר בתבשיל דתבשיל כביכול שבזה ממה נפשך אין מנהג, ויתרה מזו הרי י"ל שממה נפשך יש בכדורי פלאפל והשמן יותר מס' לעומת הפירורים שנותרו וממילא אין ליחוש כלל ועיקר לזה.

אלא שעכ"פ כיוון שהסוגיא של חזקת בשרי עמומה ושמעתי פעמים רבות להחמיר בזה ולהחשיב כעין שאכל בשר וכדו' ויש הטוענים שדווקא לאכול עימו אסור אבל בזה אחר זה אין חשש ואמרתי אכתובה שעיימי במה שחנני השי"ת וזה החילי בעזר ה' צורי וגואלי:

ראשית לענ"ד יש לבאר שיש ב' חילוקים בין איסור בשר וחלב לאיסור אכילת חלב אחר בשר ולהיפך והיינו איסור בשר וחלב הוא איסור בעצם ואינו מטעם הרחקה אלא איסור שהתורה הקדושה קבעה משא"כ איסור אכילת חלב אחר בשר הרחקה הוא [ע"י לשון הרמב"ם (מאכ"א פ"ט ה"ד) ותקיש ג"כ לעניין לא בושל בשר וחלב והבן], עוד בנוסף לא כל דבר המוגדר בשר או בשרי לעניין איסור והיתר מוגדר בשר לעניין הרחקה של אכילה וכגון תבשיל של בשר דתליא במנהג כמבואר ביתה יוסף (או"ח סי' קע"ג) ושו"ע (יו"ד סי' פ"ט ס"ג מון ורמ"א) ואף שקיבל טעם מ"מ דינו בשר לעניין איסור והיתר ז"א שאם עבר ובישל עם חלב יהא נידון כבשר וחלב וכאיסורי הנאה משא"כ לעניין אכילה של גבינה אחריו תליא במנהג, עוד בנוסף דבר אשר הוא תבשיל בשר ולא קיבל טעם מהבשר אלא נעשה מזיעת הבשר כגון קוסקוס אשר הניח מעל סיר עם תבשיל שיש בתוכו בשר או כלי שהניח בתוך סיר עם בשר והתמלא הכלי בזיעה שהתנקזה שבכה"ג ודאי שהוא בשרי לעניין איסור והיתר ולעניין איסור הנאה אבל לעניין אכילה של חלב יחד איתו או עכ"פ בזה אחר זה תליא במחלוקת והטעם כיוון שבכה"ג לא שייך ההרחקות.

והשתא אחר הקדמה זו יש לנו לעמוד על המושג של "חזקת בשרי" שמצד דין והסברא לא מבעיא למנהג בני עדות המזרח שלא אמור להיות לו כלל ועיקר מקור בהלכה שהרי לעניין נ"ט ברנ"ט יש לדון טובא כיצד מוגדר האם מותר מעיקר הדין או רק בדיעבד [ע"י יוען נתנאל ח"א הערות קצרות סי' י"ג מש"כ בזה בעניינינו] משא"כ אליבא דבני עדות אשכנז שאסור מעיקר הדין לעשות אלא שעכ"פ עבר ועשה האם מותר ובאיזה

ח"ב סי' רנ"ט) לעניין עירוב של יין שיש יותר מס' אלא שמורגש טעם יין.

¹ ועי' מה שדנו שבט הקהתי (ח"ד סי' קנ"א) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות

אופן דווקא בכמה נ"ט או אפי' נ"ט אחד וכן אם יש חילוק בין בישול לצלייה או ה"ה [עי' שו"ע (י"ד סי' צ"ה ס"א, רמ"א שם ס"ב) ט"ז (שם סק"ד) ש"ך (שם סק"ד) ודרכ"ת (שם סק"ט-כ"א)] מ"מ לענ"ד בנידון דידן אף אליבא דאחינו בני אשכנז לא אמור להיות לו שום מקור הלכתי מבוסס לאסור או להחיל שם בשרי על האדם שאוכל.

ביאור הנידון של חזקת בשרי המציאות היא מסעדה הפועלת על טהרת הבשר זאת אומרת כל מוצר אשר דרכה למכור הוא בשרי כגון סוגי עופות או בקר אשר נעשים בצליה טיגון אפיה או בישול ויש חלקים מסויימים אשר הם מוגדרים פרווה פינה של סלטים או צ'יפס פלאפל וכדומה והשתא כל הספק אשר יש לפנינו בכל מאכל ומאכל האם הכלים אשר נגע האדם בבשר השתא עברו ונגעו במוצר הפרווה והחששות א. טיחה [שמנונית] של בשר הנותר בכף על גבי הסלט או הצ'יפס, ב. מעבר של טעם מכלי ראשון היינו כלי שנגע במאכל כגון סכין אשר חתכה את השווארמה או מלקחיים אשר לקח משווארמה אשר נמצאת על פלנצ'ה או במחבת וכדו' ואז נגע בסלט והכניס הכל לפיתה וכדומה.

כל הנ"ל עובדות ומציאויות אשר קורות בסוגי דוכני ממכר בשר או מסעדות חנויות למכירת שווארמה וכדו' והספק השתא האם יש לנו לחוש ראשית אולי יש לדון מצד אחזוקי איסורא לא מחזקי' [עי' מה שהארכנו בביאור ההגדרה ומקורותיה אורה זו תורה ח"ה גליון ב' סי' א'] ז"א מצד הסברא הפשוטה הרי אין לנו לבוא ולהגיד שהאדם אשר נטל את הכלי אשר נגע בסוגי המאכל הבשריים עכשיו בא והעביר את אותו הכלי ונגע במאכלים אשר הם פרווה לדוגמא אדם אשר לקח במלקחיים את השווארמה והניח בפיתה או בבגט או בלאפה השתא כאשר בא למרוח חומוס או להניח סלטים וכדו' נגע והשתמש באותו המלקחיים, אלא שעדיין יש לומר שזה דווקא במציאות אשר האדם אין עליו לחץ ויש לו בכל מקום ומקום כלי המיוחד לשימוש דבכה"ג שייך למימור אחזוקי אבל בנידון דידן אשר מצד המציאות פעמים רבות וטובות קורה שיש לחץ ואז אינו שם לב ומתחיל להשתמש באותו כלי א"נ יש דרך של מזיגה אישית והאנשים לא קפדי

מה שמניחים או נוגעים בבשר אשר בצלחת ואז נוגעים בסלטים וכדו' ועל כן מצד אחזוקי אין לנו להקל בכדי אא"כ מקום אשר הוא מסודר לגמרי ואף בשעות לחץ העובדים לא נרתעים ומגישים בצורה מסודרת אלא כיוון שאינו מצוי אין לנו להשתמש בטענה זו להקל.

אלא שעכ"פ לענ"ד איננו צריכים לכל זה והטעם לפי המבואר בריש דבריי שהרי כאשר אנו דנים על איסור והיתר אנו נצרכים לטענה של ביטול כגון נגע בכלי שהיה בבשר והשאירה טיחה על גבי המאכל אבל כאשר אנו דנים מדיני ההרחקה הרי בכה"ג ממה נפשך אין לנו ליחוש שהרי כל הטעם של תבשיל של בשר כיוון שספג מהטעם עצמו ואז אנו חוששים לטעם של מאן דאמר שהעיקול וממילא יוצא כיוון שכל הדיון הכא הוא טיחה בעלמא ולא הניח בפיו מאכל ממש א"כ לא מבעיא לעוד הבשר בין שינייהם ז"א שכל החשש מצד הבשר שנתקע אלא אף לטעם של שומן הרי אינו נמצא וממילא ממה נפשך כיוון שלא אכל בעין אין הכי נמי שאין לנו ליחוש כלל [עי' רדב"ז לענין קוסקוס והועתק בדברי החיד"א (שו"ב סי' צ"ה סק"ב) וכה"ח סופר (שם) וע"ע אשל אברהם אופנהיים (או"ח סי' קע"ג גליון אוצר מפרשים על השו"ע) וע"ע לחב"ב ע"ה (כנה"ג הגה"ט סקי"ג-י"ד) בנפקא מינה לענין שיניים או טעם ועוד].

אלא שאולי יש להקשות על כל הנ"ל ולבאר שמצד הדין הוא חזקת בשרי ואינו חומרא דעי' לרבנו הטויו"ד ע"ה (סי' צ"א) בשר וגבינה שנגעו זה בזה מותרין אלא שצריך להדיח מקום נגיעתן... צריך לזהר שלא יגע בשר לח בלחם שאם יגע בו אסור לאוכלו עם גבינה וכן אם יגע בו גבינה אסור לאוכלו עם בשר והכי איתא בירושלמי הדין דאכל חוביץ ובעי למיכל קופר מבער פתיתי פי' מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר צריך לבער מעל השלחן שיורי פת שאכל עם הגבינה.

והשתא צ"ב וכי אם נגע מה החשש עוד בנוסף אמאי הוצרך להיות לח ומשמעות הדבר דהא דהצרכנו לח כיוון שמשאיר חותם עליו אבל כאשר אנו דנים על בשר יבש כביכול כיוון שאינו משאיר שמנונית אין הכי נמי דאין חשש ועי' ביתה יוסף (י"ד סי' פ"ט מחודש ס"ג אות ב', ס"ד) כתב הטור צריך לזהר... וכתוב בתשובות להרמב"ן שאסור

לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר שאי אפשר שאין עליה כמה טיפי בשר ולא מחמת מה שנבלע בתוכה... אלא שאני אומר וכן אמת שלכלוכי בשר יש עליה שהרבה פעמים יש שנופלים עליה טיפי התבשיל וכן שמקנחים עליה סכין שחותכין בה הבשר וכל שהוא בעין כשמניחין עליה גבינה בין חמה בין צוננת נוגעים זה לזה לפחות והדחה מיהא בעי... ועוד שזה חמור יותר כי הרבה פעמים ידבקו לכלים הבשר בעצמו והגבינה בעצמה או בלחם אשר הוא אוכל ויאכל בשר וגבינה בתפיסה אחת... וכל שכן שאסור לחתוך גבינה ואפי' צוננת בסכין שרגילין לחתוך בשר ולא עוד אלא אפי' הפת שאוכלים עם הגבינה אסור לחתוך בסכין שחותכין בה בשר לפי שלפעמים הסכינן שומנו של בשר קרוש עליהם וכשחותכים הפת נדבק בו כדאמר' צנון... ואוקימנא בדטעים ליה וליכא טעם בשר כלל ואפשר כי טעימת קפילא בעי כדעת רש"י... ובארחות חיים... כתב בשם בעל התרומה שרבינו שמשון היה מתיר בסכין של בשר לחתוך בו לחם ולאכול עם גבינה משום דהוי נ"ט בר נ"ט... ומיהו בלא קינוח אפי' לחם אסור מפני שמנונית שעליו... וז"ל מרן (שם ס"ד) מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר צריך לבער מעל השלחן שיורי פת שאכלו עם הגבינה ואסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר (וכן להיפך אסור)... ולא עוד אלא אפי' הפת שאוכלים עם הגבינה אסור לחתוך בסכין שחותכין בו בשר. הגה: וכן להיפך נמי אסור... [וע"ע ביה"ע יוסף (או"ח סו"ס קע"ג) הנהגת רבנו קולינמוס ורבנו יהודה].

והשתא לפי הנ"ל חזי' דלא כמש"כ חזי' להדיא שלטיחה יש משמעות שהרי כל הדיון הכא הוא בשמנונית עוד בנוסף חזי' שפירורים של בשר יש להם משמעות ובכולהו איכא איסור וחזי' שמרן והרמ"א להדיא חוששים ומזהירים שינקו על מנת שלא יגיע לאכול בשר וחלב יחד ולפי זה

חזקת בשרי אינו רק חומרא בעלמא אלא דין ומינה יש לעי' א"צ אפילו להקפיד ו' שעות שהרי מהכא מבואר דגרע ואלים טפי מתבשיל שהרי בשר ממש הוא.

אלא שלענ"ד נראה שזה אינו ראשית המעיין נכוחה יראה שכל החשש הוא במה שניכר לעין שהרי כל השלחן מלוכלך מטיפי בשר והרי אי אפשר במציאות שלא יגע עוד בה הרי הדיון הכא הוא מצד שיאכל בשר וחלב יחד ממש שהרי ידבק כאחד [והיא גופא סוגיא דחולין (קז:)] לענין תפיסה אחת והכא נמי עוד בנוסף אף לענין הלחם אף שהוא משני הרי עכ"פ נשאר בגופו ממשות של בשר כידוע שהשומן אשר נותר על גבי הסכין היה צריך בשביל להשתמש בו כפרווה כביכול נעימה³ בקרקע יבשה [וכמו שהזכיר הרמ"א גופיה שם והראיה לענין חלב עי' מהריק"ש (ערך לחם שם) וע"ע לרמ"א שאסר עכ"פ שמעי' שלדעת מרן שפיר שרי ומוכח שבוה קיל טפי] וממילא יוצא שהשיעור אשר היה נותר אינו שיעור כלשהוא של לחלוח בעלמא אלא שיעור ממשי אשר ניכר וממילא יוצא שדווקא בסכין שייך אשר יש דוחק ותוספת של שיעור שומן הניכר בגופו משא"כ בזמנינו מלקחיים וכדו' אשר ניכר לכל שאינו אלא לחלוח בעלמא כלשהוא [וע"ע לגר"ש משאש ע"ה (מזרח שמש לט.) וע"ש מה שהוסיף ג"כ חילוק בין שמנונית שבסכין בצורה שהיא נתפסת חזק כ"כ], עוד בנוסף הרי המעיין נכוחה ביה"ע יוסף יראה לד"ק של רבנו הרמב"ן ע"ה שכתב שאם טועם ואינו מרגיש טעם סגי שהרי לגבי טיחה סגי בטעימה וממילא יוצא להדיא שאין שום חשש עוד בנוסף כיוון שניכר השמנונית שהרי אם יסתכל במקום אשר חתך את הלחם ימצא להדיא את השומן אין הכי נמי דלא הוי תערובת שהרי כל שניכר בעין עומד בפני עצמו ואינו מעורב וממילא לא שייך בו ביטול והשתא לפי כל הנ"ל אין להקשות כלל לנידון דידן אשר כל הדיון הוא איזה לחלוחית בעלמא אשר אמורה להימצא וכלפי זה הרי ודאי יש ס' וגם אינו מורגש בטעם ממה נפשך והשתא

וע"ע כעין זה ש"ך (שם סקכ"ב) דעה נוספת היא רבנו החגורת שמואל (שם סקכ"ח ע"ד הלבוש) דסגי בנעימה אחת ומאידך עי' בית הלל (שם סקכ"ב) דמצריך יי נעימות וע"ע מה שדן בזה ג"ע החיד"א (שיו"ב שם סקט"ל, סקמ"א) היד יהודה (שם פי' הארוך סק"ז, קצר סקל"ד) ורבנו הגר"ש משאש ע"ה (מזרח שמש שם).

² עי' לרבנו הרמ"א ע"ה (דרכי"מ יו"ד סי' צ"א ס"ב) מה שכתב להקשות אמאי לא חשיב נ"ט ברנ"ט ע"ש, וע"ע לרבנו הב"ח (יו"ד סי' פ"ט סק"ד) והש"ך בחיבורו הארוך מש"ך (שם).

³ לענין שיעור הנעימות בקרקע מחלוקת היא דעי' לרבנו הט"ז (שם סק"ו-ז) משמע חומרא בעלמא וסגי בקינוח ועל כן א"צ בדווקא יי

לפי הנ"ל יוצא דלא מבעיא לגבי זה אחר זה אלא אפילו ביחד ושאני מדברי השו"ע הנ"ל.

ולענ"ד הכרח לכל הנ"ל הם דברי הטוש"ע (יו"ד סי' צ"ה ס"א) לעניין דגים שהתבשלו בסיר שאם לא היה רחוק וליכא ס' נגד הממשות אסור לאכול בכותח הא איכא ס' מותר לאכול עם כותח ז"א מאכל חלבי ואף שקיבל טעם מ"מ הס' ביטלו וממילא במציאות של סוגיא דילן שכל הדיון הוא מצד טיחה בעלמא אין הכי נמי שכלפי התערובת לא חשיב ניכר בעין יתרה מזו גם מצד הטעם אין ליחוש וממילא בסתמא איכא ס' ולפי זה לא מבעיא בזה אחר זה אלא אפילו יחד לאכול הסוגי סלטים הנ"ל המוחזקים "בחזקת בשר" יהא מותר לאכול עם חלבי ממש.

וכעין דבריי חזיתי לרבנו הזבחי צדק ע"ה (סו"ס פ"ט) מה שכתב לעיל אות ט"ל דשפיר דמי לאכול גבינה בסעודה אחת אחר ירקות הנזכרים וכו'⁴ נראה שיש להתיר עוד יותר לאכול גבינה עם הירקות עצמם בבת אחת דודאי איכא בירקות ששים נגד המלח ובטיל ליה טעם הבשר וכן משמע מלשון מרן ז"ל בסי' צ"ה סו"ס א' וכ"כ הרשב"א במשמרת הבית בית ד' שער ד' דאף אם בישל ירקות עם בשר עצמו אם יש ששים מותר לאוכלם בחלב זולת אם עשה כן במזיד ע"ש...

ואף שעדיין יש בראש לחלק שהרי הכא קמיייר רק בנתינת טעם ולא בממשות עצמה ואילו נידון דידן הספק הוא לגבי השמנונית עצמה זה אינו שהרי ודאי לא גרע משאר תערובות אשר כל דאיכא ס' מתבטל הכל ועי' שו"ע (יו"ד סי' צ"ט ס"ה) וכל שכן נידון דין דמספקא לן בעצם אם איכא בכלל ואפי' יש הרי כלפי התערובת כיוון שאינו ניכר ועומד בעינו והדיון הוא רק מצד ספק אם יש שמנונית אין הכי נמי דלא גרע מכל ספק דרבנן דאזלי' ביה להקל וכל שכן שאין לנו בסתמא לבוא ולומר שנותר שמנונית שהרי מה שיש הוא טיחה בעלמא ושיעור כלדהוא וגם החיתוך של סוגי הסלטים הוא דק ולח והוי כעין לח בלח מצד המגע עצמו אין הכי

נמי דממה נפשך לא נותר כלום ולא דמי לשמנונית אשר דרך קינוח [ז"א חיתוך הסכין] נעשה בלחם אשר הוי כעין קשה בקשה וק"ל [ואין להקשות מצד ביטול איסור לכתח' כיוון שודאי אין הכוונה אלא נעשה דרך אי שימת לב וזריזות מחמת דוחק העבודה].

וכל זה לעניין החשש מצד מגע או מעבר של לחלוחית שומן וכדו' אבל כאשר הדיון הוא מצד טיגון בשמן בזה הדיון רחב יותר דאיכא ב' ספיקות אחרים א. האם אמרי' נ"ט ברנ"ט באוכלים, ב. המציאות של ביטול בס' מחמת שאריות של מאכלים בשמן אשר השתמשו בו.

ולענ"ד נתחיל מהדיון של ביטול בס' דלענ"ד על פי רוב למול שאריות וכדו' יש להקל מכמה טעמי תריצי דאי נימא שיש חשש לשאריות הרי מועט מאוד וכיוון שהדיון הוא במאכל של היתר ולא במאכל של איסור למולו על מנת לבטל טעמו יש לנו לצרף כל מה שנכנס וא"כ יש את השמן ואת המאכל אשר נכנס וכלפי כל זה הרי ממה נפשך יש לנו ס' למול השאריות עצמם וא"כ לא גרע ממשנ"ת עד השתא ובנוסף לכל זה הרי אין הדיון מצד איסור והיתר אלא מצד ההרחקה של אכילת בשר וחלב ובנידון דידן הרי אין לנו כלל ועיקר טעם של בשר בסוג המאכל הפרווה אשר אנחנו מכניסים למחבת עצמו וממילא ממה נפשך דלא מבעיא לאכול בזה אחר זה אלא מצד הסברא כיוון שיש ביטול בס' אף עם חלבי ממש יהא אפשר לאכול.

עוד לענ"ד יש להוסיף על הנ"ל שיש לדון מצד השמן טיגון עצמו שיש להחשיבו פגום כלפי שאריות המאכל שהרי ודאי לא מטיב עימו [וע"ע דע"ת (ברן יו"ד סי' ק"ג ריש ס"ד) כה"ח סופר ע"ה (שם סקל"ג) ודרכ"ת (שם סקנ"ט)] וכל שכן אי נימא ששהה הרבה זמן עוד בנוסף פעמים שהבשר עצמו כיוון שהוא קטן ושאריות בעלמא הרי נעשה יבש ואין הכי נמי שיש לדון שהוא פגום בעצם וממילא אין בכוחו ליתן טעם [ועי' כעין זה מצד הסברא לרבנו ערוך השלחן (יו"ד סי' קכ"ב סק"ח) וע"ע בלשון הרמ"א (יו"ד סי' פ"ז ס"י) והכא נמי לעניין יבשות שהרי מחמת

במלח הנזכר למאכלי בשר ופעם אחת בשלו ירקות בלי בשר ונתנו מהמלח הנזכר בירקות הללו נראה דשפיר דמי לאכול גבינה בסעודה אחת אחר ירקות הנזכרים...

⁴ וזלה"ק (שם סקט"ל): בשר שמלחוהו והדיחוהו כדינו ואח"כ חזרו ליתן עליו מלח כדי שיתקיים כמה ימים ואח"כ מנפצים המלח שעליו ומייבשים אותו ומשתמשים

רוב טיגון נעשה יבש כעץ כידוע] עוד בה כל זה דווקא כאשר חזי' לשאריות בעין אבל כאשר וזה פעמים המצוי הוא פירורי לחם ולא הבשר עצמו אין הכי נמי דאיכא הכא רק טעם בלוע וממה נפשך יש להקל.

והשתא יש לדון מצד השמן עצמו שכלפיו ודאי אין ביטול בס' אלא שעכ"פ בו אנו דנים מצד הסוגיא של נ"ט ברנ"ט באוכלים אי אמרי' או לא איתא בגמ' (חולין קטז סוע"א רע"ב) קבת עכו"ם ושל נבלה הרי זו אסורה המעמיד בעור של קבה כשרה אם יש בנותן טעם הרי זו אסורה... פירש"י ע"ה (ד"ה ה"ז אסורה) חלב הנמצא קרוש בעור הקבה שמולחין אותה בעורה בין שנותנין עמו חלב אחר ובין שמולחין אותה עמה נראה בעיני איסור גמור כבשר בחלב ממש לאסור הגבינה איסור גמור ואין בידי כח להתיר ויש מתירין אותו ומביאין ראיה מדגים שעלו בקערה... ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב מהאי טעמא דדגים שעלו בקערה אע"פ שבלעו את טעמה עדיין היתר גמור הן לאוכלן וכשבא לאוכלן בכותח למה אתה אוסר עליו מפני טעם בשר שלה ההוא טעם בשר לאו טעם הוא שהרי לא בא מן הממש אלא מנ"ט אחר אבל חלב הנמלח בבשר משנתנו טעם זה בזה נעשו שניהם איסור...

והשתא לענ"ד יש לעי' הרי לסוברים להתיר וכן רש"י גופיה האוסר מה הו"א ללמוד כלל מדגים שעלו בקערה הרי התם הדיון אינו באוכל לאוכל אלא באוכל שנתן טעם בדבר שאין בו טעם ואז הוא מוציא את הטעם כביכול שקיבל אבל בנידון של אוכל לאוכל הרי מצד הסברא הרי הטעם כביכול יש לומר שמשנתב טפי וממילא אין לנו לדמות כלל ומוכח מעצם הדימוי בין המקרים שאין לחלק בין אוכל לכלי לבין אוכל לאוכל וז"ב.

ולענ"ד דמות דברים וביאור לעצם הדברים יש ללמוד ממשנתו של רבנו הרשב"א ע"ה (ח"א ס' תקט"ז) במה שאמרתי לפסק הלכה בביצה אסורה בקליפה שנפלה לקדרה של היתר שאינה אוסרת שמה שיוצא ממנה אינו אלא זיעה בעלמא אמרת אם נתבשל במים בקדירה חלבית אם מותר לתת אותה ביצה במוליתא או לסוך התרנגולת עצמה או לא? זה מותר אפי' לכתחלה דהא נותן טעם בר נותן טעם הוא החלב בקדרה

והקדרה במים והמים בביצים... אבל בצים שנתבשלו בקדרה עם בשר ואפי' עם קליפתן אסור לאוכלן בכותח שקליפת הביצים בבירור מנוקבת היא... דלא אמרו נותן טעם בר נותן טעם **אלא בדבר שהוא עובר לשני טעמים עד שלא יבא לידי איסור** כדגים שעלו בקערה אבל מה שקבל טעם מן האיסור אפי' אתה מרבה בו כמה טעמים לעולם אסור דאיסור שבו להיכן הלך ועיקר טעמו של דבר זה שאמרו בנותן טעם בר נותן טעם בבשר בחלב היינו **לפי שכל בלע היתר שנחלש ונקלש עד שאין בו אלא נותן טעם בר נותן טעם** אינו ראוי לחול עליו שם איסור ואין לך בזה אלא ב' בלבד והם בשר בחלב וקדשים שהבשר שנתבשל בכלי ואח"כ נתבשלו דגים באותו כלי וקבלו הדגים טעם מן הקדרה כבר נקלש טעם הבשר כ"כ שאין ראוי לחול עליו שם בשר כשאוכלו בכותח...

והשתא חזי' שהחידוש של נ"ט ברנ"ט לא נאמר בכל דבר אלא דווקא בשר וחלב וגיעול והטעם פשוט כיוון שהדיון הוא בנתינת טעם וכל שהוא נותן טעם ואוסר שייך אבל כאשר אנו הולכים בתר החלשה של הטעם ממילא לא שייך ליחוש שהרי כביכול אין הגעה של טעם לטעם וממילא יוצא שאף מצד ביצה היה אמור להיות מותר אלא שהיא מנוקבת אבל חזי' להדיא שמזכיר דברי הגמ' אבל עכ"פ דן ג"כ מצד הביצה עצמה ועל כרחק להדיא שאין לחלק בין אוכל לבין קערה שבכולהו יש הקלשה של הטעם ולענ"ד מילתא מסתברא היא שהרי הרשב"א נקט דלא אמרו נ"ט ברנ"ט אלא בדבר שעובר לב' טעמים עד שלא יבוא לידי איסור ז"א שאין ההסתכלות לאן עובר אלא במה נוגע קודם שמגיע כביכול לממשק של איסור וממילא כיוון שנגע באוכל הוי טעם ומהאוכל לדבר אחר הוי טעם נוסף ואין לנו להגיד שהמעבר לאוכל הטיב בגוף הדבר שהרי מצד הסברא כביכול י"ל שלפנינו אין טעם אוכל שהרי נקלש בגוף המאכל עצמו שהרי ודאי לא דמי טעם הבשר בבשר עצמו לטעם הבשר בתפוח אדמה וכדו' והראיה הפשוטה שאינו ניכר על פי רוב כאשר אוכלים ואף דחשיב כגוף הבשר עצמו מ"מ הרי אינו בשר ממש אלא

טעם מבשר וממילא אתי שפיר הא דמצינו ברש"י הנ"ל שאין לחלק בין מאכל לבין כלי.

עוד לענ"ד יש לדון במהות הסוגיא אליבא דמרן הב"י ע"ה וזלה"ק דרבנו הטויו"ד (סי' פ"ז) חלב הנמצא בקיבה לדעת רב אלפס אינו חלב ומותר לבשל בו בשר אפי' בצלול שבה וכ"כ הרמב"ם ורש"י אסרו... לפיכך אם מלח הקיבה בחלבה נאסר משום בשר בחלב דמליח כרותח וכן אם עמד בה יום אחד דכבוש כמבושל ואם העמיד בה גבינות אם יש בהן בנותן טעם אסורות לרש"י... וכתב הב"י (שם מחודש ס"ט-ס"י) על דברי הלפיכך של הטור הזכיר רש"י הנ"ל והוסיף שאל"בא דהרי"ף והרמב"ם אפי' נמלחה קיבה בחלבה או עמד בה כמה ימים מותר להעמיד בה... ולר"ת נמי בקרוש שרי וכ"מ מתשובת רבינו שמשון ב"ר אברהם דהטעם היוצא מן הבשר נעשה פרש כשנבלע בקיבה והטעם משום דאין כח בטעם שקבל פרש זה מן העור לכשיתחבר אח"כ עם חלב גמור שממנו נעשה גבינה שיוליך עמו טעם בשר ויעשה אח"כ בשר בחלב שהרי דגים שקבלו טעם בשר מותר לחברם אח"כ עם חלב וכל שכן זה שהוא פרש ודבר בטל שאין בו כח לקבל טעם בשר ולהולך זה הטעם עמו לחבר אותו עם חלב הגבינה הנקפא בו לעשות אז בשר בחלב דהוי גרוע מנ"ט בר נ"ט מצד שהוא פרש גמור... ולענין הלכה נראה דאפי' לדין דנקטינן כהרי"ף והרמב"ם יש להחמיר שלא להעמיד בחלב הקיבה שנמלח בקיבתה או שעמד בו יום אחד ומיהו היכא שהעמיד כבר בדיעבד נראה שיש לסמוך על דברי המתירין.

והשתא לענ"ד חזי' כמה וכמה מילי מעלייתא ראשית חזי' לענין נ"ט ברנ"ט באוכלים דאמרי' שהרי אליבא דהרי"ף והרמב"ם ודאי קמייירי עוד בנוסף לדברי הר"ש ב"ר אברהם חזי' שאם הדבר שמקבל את הטעם אין בכוחו להולך טעם אינו בכלל איסור של נ"ט ברנ"ט ועי' לרבנו הדרכי משה ע"ה (שם ס"ה) מה שתמה על מרן

וביאר אמאי התיר בדיעבד ועכ"פ ממה נפשך שמעי' שבכה"ג דמי וכולי עלמא מסכימים דדמי לנ"ט ברנ"ט.

והשתא לענ"ד נראה שכל הדין הכא לחומרא או לקולא אינו מצד הטעם של נ"ט ברנ"ט באוכלים שכולהו מסכימים אלא הדין האם הנ"ט הראשון נעשה איסור או לא וכלפי זה יש מחלוקת אבל עצם הדין של נתינת הטעם לאוכל אחר אי חשיב גוף הטעם או רק טעם בעלמא ממה נפשך מוכח לכולי עלמא הוא וכל שכן לפי מה שכתב הר"ש ב"ר אברהם הנ"ל שהרי כל שאין בכוחו להולך והכא נמי וכל שכן כאשר אנו דנים על פרווה עצמו וממה נפשך שפיר עולה שמצד נ"ט ברנ"ט לא מבעיא באוכל לכלי אלא אף בכלי לכלי.

והשתא אחר כל זה חזיתי שאין הדברים מוסכמים לכולי עלמא דידוע דדין זה תליא בעקולי ופשוירי ואינו מוסכם לכולי עלמא עי' לרבנו הרדב"ז (ח"ד סי' ע"ד, אלף קמ"ט) ש"ך (סי' פ"ז סקל"א) הפרמ"ג (או"ח סי' תס"א, יו"ד סי' פ"ז סי' צ"ה, ראש יוסף חולין קיא:) פני אריה (סי' מ"ח-מ"ט) החיד"א (שיו"ב יו"ד סי' צ"ה סק"ו) תורת האשם (כלל נ"ז-נ"ח ה"ו) חוות דעת (סי' צ"ה ח"י סק"ב, ביאורים סק"א) פת"ש (שם סק"א) יד יהודה (סי' צ"ד פי' הארוך סק"ט) ח"י הרי"מ (חולין צו: ד"ה קדרה) אור שמח (מאכ"א פ"ט ה"ט) דעת (ברזן יו"ד סי' צ"ה על ס"א) בא"ח (קרח ש"ב ה"ט) דרכ"ת (שם סק"ו) לרבנו הגרע"י ע"ה (הליכות עולם ח"ז עמ' ע"ט ואילף⁵) ועוד מ"מ לענ"ד עדיין מריהט דברי רבותינו הראשונים וטוב"ה הנ"ל מוכח דלא כן אלא אין חילוק בין אוכל לבין כלי בכ"ג אמרי' נ"ט ברנ"ט וממילא דהכא נמי לנידון דידן, ויתרה מזו אפי' נימא שיש להחמיר דווקא למשנת רבותינו חכמי אשכנז אשר א. עצם הדין של נ"ט ברנ"ט נמצא אצלם בדיעבד, ב. לדעת הרמ"א איסור תבשיל בשר דינו כבשר עצמו וממילא אתי שפיר ג"כ מה דמצינו משמעות דברי התרומה (סי' ס"א) וכ"ה להדיא בשערי דורא [אף שיש לדון אי הוי נוסחא משובשת עי' פני

הכריעו לחומרא עוד בנוסף הרי עצם הדין של נ"ט ברנ"ט אינו לכתח"י ויש בזה ג"כ עקולי ופשוירי ואף בדעת מרן ממילא שפיר יוצא שודאי אין להקל בזה לכתח"י ועי' במה שכתבתי למעשה והבן ד"ק של רבנו הגרע"י ע"ה.

⁵ אלא שבד"ק קצת יש לעי' דמהעיין נכוחה יראה שבלשונו בהלכה עצמה כתב לכתח"י וכדין נ"ט ברנ"ט בכלים אלא שבהערה מבואר יוצא שהוא דווקא בדיעבד ולענ"ד נראה דכוונת הקודש ודאי שמעיקר הדין כן עיקר אלא שעכ"פ רבים מרבותינו האחרונים

אריה שם] שהרי תרוייהו אוסרים בתבשיל וגם בנ"ט ברנ"ט ואתי שפיר משא"כ אליבא דמרן לפי מה שביארנו [עי' ויען נתנאל (ח"א הע' קצרות סי' י"ג)] אין הכי נמי שממה נפשך בנ"ט ברנ"ט אין לחלק בין אוכל לכלי וק"ל.

ולענ"ד נראה להוסיף דכל מה דאנו דנים בסוגים של מאכל דווקא במאכל גופיה אבל י"ל שלעניין שמן וכל שכן שמן טיגון אין הכי נמי שיש לדון טפי ואף שמצד המציאות בימינו חזי' שהשמן של הטיגון משפר את טעם המאכל מ"מ י"ל דווקא כאשר המאכל הוא בעצם אבל כאשר הדיון הוא מצד ספיחת טעם בשמן עצמו יש לומר שהוא פוגם את מהות הטעם עצמו ועל כן יש לדמות טפי לכלי ועי' כעין זה בדברי האחרונים על שו"ע (יו"ד סי' ק"ג ס"ד) במה שכתבו לדון האם שמן במהותו או דווקא שמן על המאכל וכדו' וממילא מוכח שהדיון בשמן עצמו יש לו גריעות טפי משאר מאכל וצ"ב?

אלא שלענ"ד עכ"פ ודאי שכל זה מה שנקרא לעצם הדין אבל ודאי שהלכה למעשה יש לזהר ולהזהיר מלהורות כלכתחי' דדברים כהנ"ל יכולים ליצור פרצה בחומות הדת ויראה כבית דין מתיר ועל כן ודאי שכל מקרה לגופו והדיון יהא רק לגבי דיעבד ולא לכתחי' והיינו ודאי שאדם בביתו הפרטי לא יכין צי'פס בשמן אשר טיגנו שניצלים וכדו' אבל כאשר הדיון הוא במקומות תעשייתיים או באולמות אירועים קטרינג וכדו' שכל המציאות היא כלפי דיעבד וכלפי האדם אשר דן במאכל א"נ אפילו בביתו של אדם אלא שעברו ועשו בטעות או בלא שימת לב אבל לכתחי' ודאי שאין להקל בזה וד"ב [כל שכן כאשר הדיון לגבי נ"ט ברנ"ט נמצא במחלוקת וא"כ ממה נפשך ודאי שאין להתיר הדברים האלה לכתחי' וק"ל].

סיכום מעשי:

1. גדר חזקת בשרי לענ"ד נראה דלא מבעיא לבני עדות המזרח שאין להחמיר בזה כלל ועיקר ודינו כפרווה ממש אלא אפילו להולכים בתר הוראות הרמ"א ע"ה אחינו בני אשכנז יש להקל מעיקר הדין להחשיבו פרווה ומותר לאכול אפילו עם מאכל חלבי ממש.

2. מהנ"ל יוצא שאדם אשר קנה בסוגי חנויות לממכר בשר קטרינג אולמות אירועים וכדו' וכל החשש הוא מצד מה שנוגע האדם אשר מגיש את המאכלים בדבר שנגע בבשר ואז נגע בסוג מאכל פרווה כגון צי'פס או סלטים וכדו' אין ליחוש כלל ועיקר מצד השמנונית אשר נמצאת על גבי המאכל.

3. נ"ט ברנ"ט לא נאמר רק באוכל לכלי אלא אפילו באוכל לאוכל ועל כן אדם אשר מאכל בשרי עם דבר פרווה ואז את הדבר הפרווה בישל עם דבר פרווה אחר אין הכי נמי שמוותר לאכול הדבר שהתבשל עם הפרווה האחרון עם חלב עצמו וה"ה להיפך [כל זה להלכה אבל למעשה כל מקרה לגופו ויש לחלק בין מקרה שאירע בבית או הנהגה קבועה בבית לבין אולמות אירועים קטרינג וכדו' והכל יעשה בהיוועצות עם תלמיד חכם].

4. בימי בין המצרים יש כמה מנהגים לעניין איסור אכילת בשר והאידינא כתבו האחרונים שנהגו גם בתבשיל של בשר ולא רק בבשר עצמו ומנהג רוב עמך ישראל מר"ח אב ועד צאת תשעה באב [או מנהג כשר כמבואר בשו"ע (סי' תקנ"ח) כולל י' עצמו, ורמ"א (שם) עד חצות יום י'] מ"מ דווקא כאשר המאכל הפרווה בושל עם בשר עצמו אבל אם הוא רק מחמת קבלת טעם פשוט שאין ליחוש כלל.

סימן ב'

גדר חמר מדינה ודינו בימינו

נשאלתי ע"י אברך בן עירנו לחוות דעתי במה שנשאל מאדם אשר הוא חולה וקשה לו טובא לעשות קידוש או ד' כוסות וכדו' במיץ ענבים וכל שכן ביין האם יכול להקל בחמר מדינה או דילמא אין להקל?

אודה ולא אבוש דסוגיא זו קימחא טחינה ואף שאינני שש להכניס ראשי למקום אשר דרכו בו כל חכמי ישראל לדורותיהם אלא כיוון שלענ"ד יש כמה וכמה חי' ובירורים אשר לדינים אשר הזכירו רבותינו אחרונים ע"ה ושליט"א ונוצר מהם קולות כאלה ואחרות שלענ"ד בימינו קשה לסמוך עליהם אחהמ"ר מכב"ק תורתם הטהורה וכל שכן לבאר זה בדעת מרן, אמרתי אציגה אשר חנני השי"ת מסיני וזה החילי בעזר ה' צורי וגואלי:

ראשית לענ"ד יש לבאר את סוגיית חמר מדינה והתייחסות ההלכה למציאותה ולהגדרתה וכן אם יש חילוק בימינו בין א"י לבין חו"ל וממילא להסתעף לעניין נידון אדם חולה אשר מוזק ע"י יין וכדומה.

איתא בגמ' (פסחים קז.) א"לד מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי זימנא חדא איקלע אממר לאתרין ולא הוה לן חמרא אייתינא ליה שיכרא ולא אבדיל ובת טוות (רשב"ם-לן מעונה שלא אכל וקרא הוא בדניאל) למחר טרחנא ואייתינא ליה חמרא ואבדיל וטעים מידי לשנה תו איקלע לאתרין לא הוה לן חמרא אייתינא שיכרא אמר אי הכי חמר מדינה הוא (רשב"ם-אין יין אחר בעיר הזאת כי אם שכר הלכך מבדילין בו וכן הלכה אבל מים לא איקרו חמר מדינה ואין מבדילין על המים אפי' היכא דליכא שכר ויין) אבדיל וטעים מידי שמע מינה תלת ש"מ המבדיל בתפילה... וש"מ אסור לאכול... וש"מ מי שלא הבדיל... פי' הרשב"ם ע"ה (ד"ה שמעת) ג' דברים בסדרי הבדלה ואע"ג דש"מ דמבדילין על חמר מדינה אע"פ שאינו יין לא חשיב דלא איירי אלא בסדר הבדלה א"נ מילתא דפשיטא הוא דכיון דאין יין אחר בעיר טוב לו שיבדיל על השכר משלא יבדיל כלל.

והשתא יש לעי' מכמה אנפי בדברי הגמ' והרשב"ם והיינו א. חזי' שחכמי המקום הגישו לפני אמימר שכר ולא רצה והמתין עד ששיגו לו יין והשתא צ"ב אמאי לא שאל אם יש מצוי יין וכדו' ויתרה מזו הרי רק למחרת הצליחו להשיג וא"כ אמאי לא קידש על שכר? ב. עוד חזי' שכאשר הגיע שנה לאחר מכן ושוב אירע שאין יין קידש על השכר ויש לשאול הרי הכיצד נהגו כל השבת ואי כל השבת היה יין והשתא אין יין וצ"ב? ג. עוד יש לעי' בד"ק של רשב"ם במה שמבאר לן אמאי הגמ' לא תי' ש"מ גם לעניין הבדלה על חמר מדינה לתי' קמא כיון שאינו מסדר הבדלה והיינו שדין היין הוא דין חיצוני ואינו רק מדיני הבדלה אלא תליא לעניין קי' ושאר מילי דכוס של ברכה ותי' בתרא קמ"ל וכי עדיף שלא יבדיל והשתא יש לעי' לפי' תי' בתרא לגבי אדם שאינו יכול לשתות כלל ועיקר הרי כלפיו ג"כ שייך הדין של וכי לא יבדיל כלל שהרי אין ביכולתו לסבול את טעם היין וקמריי' ג"כ שאין אחריני אשר יעשה לו הבדלה וכי יהא מותר בכה"ג להבדיל על דבר אחר הרי מהכא משמע דהא דאמר' יבדיל על מנת לקיים וצ"ב? ד. עוד בנוסף יש לעי' בד"ק של הרשב"ם דהאי חמר מדינה לאפוקי מים אבל שאר סוגי מיצים או חלב תה קפה וכדו' כיוון שאינם מים אין הכי נמי שלדידהו אתי שפיר לעשות עליהם הבדלה שהרי נקט מים לא איקרו ואין מבדילין על המים אפי' אין והיינו דווקא מים הוא דקפיד הא שאר מילי פשוט שאפי' אינם שכר וצ"ב?

עוד לענ"ד יש לעי' מהמשך הסוגיא (שם) בעא מיניה רב הונא מרב חסדא מהו לקדושי אשיכרא (רשב"ם-במקום שאין יין) אמר השתא ומה פירזומא (רש"י-שכר שעורים בלשון לעז ברו"ש) ותאיני (רש"י-שכר תאנים) ואסני (רש"י-שכר תותים, ומבאר הרשב"ם דהני היו יותר חשובים מסתם שכר שהיה להם של תמרים) דבעאי מיניה מרב ורב מר' חייא ור"ח מרבי ולא פשט ליה שיכרא (רש"י-שכר תמרים) מיבעיא סבור מינה קדושי הוא דלא מקדשין עילויה אבל אבדולי מבדלינן א"ל רב חסדא הכי אמר רב כשם שאין מקדשין עליו כך אין מבדילין עליו איתמר נמי א"ר תחליפא בר אבימי אמר שמואל כשם שאין מקדשין עליו כך אין מבדילין עליו לוי שדר ליה לרבי שיכרא בר תליסר

מגני טעמיה הוה בסיס טובא אמר כגון זה ראוי לקדש עליו ולומר עליו כל שירות ותושבחות שבעולם בליליא צעריה אמר מיסרן ומפייס (רשב"ם) מצערין ובשעת שתיה מפייסין הן כלומר טובים הן וראוי לומר עליהן קידוש והבדלה)... ואמר רבא תיהוי שקיותיה שיכרא (רשב"ם) עניי יהיה שלא יוכל לקנות יין מדה כנגד מדה) מאן דמקדש אשיכרא (רשב"ם) ואע"פ שהיה יין בעירו וטעמו משום דחביב ליה כדאמר לעיל (קו): זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא) רב אשכחיה רב הונא דקדיש אשיכרא א"ל שרי אבא (רשב"ם) התחלת לעשות שחר ולהשתכר בו לכך הוא יפה בעיניך ומקדש אתה עליו) למיכני איסתירי משיכרא ת"ר אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין אטו אשיכרא ואמאי מי לא מברכין עליהו שהכל נהיה בדברו אמר אביי הכי קאמר אין אומרים הבא כוס של ברכה לברך אלא על היין ת"ר אין מקדשין על השכר משום ר' אלעזר ב"ר שמעון אמרו מקדשין... פירש"י ע"ה (ד"ה כוס של ברכה) ברכת המזון.

והשתא יש לעי' א. חזי' לעיל לעניין חמר מדינה דפשיטא דמילתא לאמימר שהוא סוף אמוראים סוגיא דחמר מדינה ואילו הכא דיון שלם לעניין מקום שאין יין אי שפיר דמי לקדש על שכר והשתא צ"ב אמאי לא הזכירוהו לעניין חמר מדינה ומאי שנא ב' הסוגיות? ב. עוד חזי' שאין הדיון במחלוקת אמוראים אלא הדיון הוא כבר במשנת רבותינו התנאים שהרי איכא מחלוקת בברייטא אי שפיר דמי לקדש על שכר, ג. עוד חזי' שיש דימוי בין הבדלה לקידוש ואי נימא דלא מהני לקידוש ה"ה להבדלה ואין לומר שאני קידוש כיוון דאלימ טפי מצד זוכרהו על היין וכדו' אלא דינם שווה והשתא לפי זה תיקשי הכיצד עביד אמאימור הבדלה (עי' לעיל אות א') ואולי י"ל דהיא הנותנת דסבר דכל ספק הגמ' וכן הברייטות לעניין קידוש אבל לעניין הבדלה ממה נפשך במקום שאין מצוי אין הכי נמי שיש להבדיל וכמו שביאר הרשב"ם טוב שיבדיל מאשר לא יבדיל כלל והיינו דשאני הבדלה דלא מצינו על פת או פתרון אחר משא"כ קידוש אפשר לקיים בדברים אחרים, ד. חזי' לרבא ע"ה כביכול שמקלל את האדם אשר עושה הבדלה על שכר שלא יהא לו אפשרות לקנות יין וממילא שמעי' כמה חמור היה להשתמש בשכר וע"ע

מחזור ויטרי (סי' קנ"ב) בשם רבנו יצחק, ה. עוד חזי' שיש מעלות בשכר שודאי כל שיש שכר משובח אין להתיר בשכר שאינו משובח והיינו ספק הגמ' היה במקום אשר אין יין ויש ספק לרבי ע"ה וממילא פשוט ששכר אשר היה מצוי לרב אין מה להסתפק והשתא לפי זה יוצא שדווקא שכר משובח הוא דעבדי' אבל שכר ברמה נמוכה או דבר המצוי תדיר ברוב בתי העיר אין להקל וצ"ב?.

והשתא אחר כל זה אמרתי אצא ואראה דברות רבותינו בסוגיא הנ"ל לאן נטתה רוחה ודעתם הקדושה והכיצד מתיישב סוגיא דילן וראשית צא ועי' לרבותינו התוס' ע"ה (קו: ד"ה מקדש) שמעמידים סוגיא דילן בעניין אחר ודלא כרשב"ם ולדידהו אתי שפיר רוב ככל הקושיות והיינו סוברים שכל ספק הגמ' הוא לעניין קידוש ובמקום שהשכר אינו חמר מדינה שהרי לעניין הבדלה חזי' להדיא שכל שהוא חמר מדינה שפיר דמי וממילא הסתפקו לעניין קידוש אי שפיר דמי חמר מדינה ומסיימים שעיקר הדין אפשר לקדש על שכר כאשר הוא חמר מדינה ולדעת ר"ת הסובר שאין מקדשים על פת יש להסתפק אי שפיר דמי לקדש על שכר מדינה [וכעין זה היא דעת הריב"ן (מירסקי עמ' 59-60) שביאר שאין להבדיל אא"כ דרך המקום לקבוע על השתיה הזו דאז דינו כיון שלהם ואף מקדשים אבל באין דרך אפי' להבדיל אין להבדיל, וכ"כ הראב"ן (סי' תט"ו דבליצקי עמ' תע"ג-תע"ד) או"ז (הלכות ערב שבת סי' כ"ה מכון י"ם כרך ב' עמ' ל"ה) הריא"ז (שלט"ג פסחים ע"ד הרי"ף כב: אות ב')]

והשתא שמעי' שכל ספק הגמ' במימרא השניה בסוגיא קמייירי במקום דכל החמר שהציגו אינו חמר מדינה ועל כן היה ספק אי שפיר דמי לעשות עליהם קידוש או לא אבל במקום אשר הוא חמר מדינה פשיטא דמילתא שאין להסתפק ויש לעי' לפי ד"ק א. אמאי רבי סבר דהאי משובח כ"כ שראוי לומר עליו כל שירות ותשבחות, ב. עוד בנוסף הרי הסתפקו בסוג טוב כאשר היה מצוי להם שכר תמרים והשתא אמאי כלפי השכר תמרים לא יכלו והספק היה על דבר הטוב יותר אף שאינו מצוי אלא שעכ"פ יש לתרץ את ב' הקושיות הנ"ל והיינו חמר מדינה תליא במציאות אם מצוי או לא ברוב ודברים אשר הם שכר רק שאינם מצויים יש להסתפק ואף שהם משובחים מהרגיל

ודווקא כאשר השבח אינו כ"כ גדול אבל בשבח גדול משווה להו כביכול דין יין והיין הוי כעין חמר מדינה וצ"ב?

אלא שאין הדברים מוסכמים שאפשר לקדש על החמר מדינה דעי' לרבנו הסמ"ג ע"ה (עשין סי' כ"ט) בה"ג כתב שמבדיל על שכר כל זמן שהוא חמר מדינה ומ"מ לא הזכיר קידוש ומשמע שלענין קידוש לא מהני וכן הסכים למעשה וטעמא רבי לא רצה להתיר ובת"ר הכי אמרי' ת"ר אין מקדשין על השכר הילכך כך הלכה, וכ"כ מהר"ם חלאווה (קז. ד"ה אייתנא) לענין קידוש ביאר מה אפשר ואז כתב ואין מבדילין אלא על יין או שכר כל שהוא חמר מדינה ומבואר יוצא דס"ל כשיטת הרשב"ם שאין לקדש אלא על יין, וכ"כ רבנו הר"ן (הי' קז. ד"ה אבל קבע) שביאר שדווקא להבדלה הוא דמהני אבל לקידוש לא וטעמא דאמרי' (ב"ב צז.) אין מקדשין אלא על יין הראוי להינסך ע"ג המזבח וכיוון דקי' אפשר בפת התירו בהבדלה על חמר מדינה כיוון שאי אפשר בפת [וכעין זה תמצא לו (ע"ד הרי"ף פסחים כב. ד"ה ש"מ תלת)] וכ"כ המאירי (קז. ד"ה אע"פ) והוסיף אין מקדשין על השכר כלל אפי' היה משובח ביותר אלא יקדש על הפת [וע"ע לו (ברכות נב. ד"ה זהו ביאור, נזיר ג. ד"ה ומ"מ)]... וכ"כ ספר השלחן (בלוי שער ז' עמ' שנ"ד, שער ח' עמ' שס"ג) צרור החיים (הדרך השלישי אות י"ז עמ' ע"ה, פ') והוסיף שכ"ה דעת הרשב"א ורבנו ירוחם (תולדות אדם וחוה נ"ב ח"א סו:) וד"ב.

דעה נוספת שיש להסתפק בסוגיא דילן היא משנתו של רבנו הרי"ף ע"ה (פסחים כב ע"א, ע"ב) העתיק סוגיא דחמר מדינה ואמימר ובהמשך ד"ק העתיק ברייתא אין מקדשין אלא על היין ואוקימתא דאביי אין אומרים הבא כוס ברכה אלא יין בלבד וביאר שדווקא כשאינו קובע אבל קובע אף שכר שפיר והשתא יש לעי' ולהסתפק בדעתו הרמה האם קמיירי שמקדשים על יין אם דרך לקבוע וכדחזי' בריבב"ן (עי' לעיל) או דילמא כוונת הקודש לענין כוס של ברכת המזון אבל קידוש לא וצ"ב?

ותלי"ת דחזיתי לרבנו הר"ן ע"ה (כב. ד"ה אבל קבע) מהני בקבע דווקא לענין ברכת המזון אבל לא לענין קידוש א"נ הוי חמר מדינה אין מקדשים כדאמרי' (ב"ב צז.) דווקא על יין

הראוי לנסך ע"ג מזבח וסגי בפת אבל הבדלה או ברכת המזון דאי אפשר בפת שפיר מהני על חמר מדינה להבדיל, וכן מסכם בקצרה השלטי גיבורים ע"ה (שם אות א-ב') לענין שכר אם חמר מדינה אין מקדשים אבל עכ"פ מהני לענין כוס של ברכת המזון.

והשתא לענ"ד יש לדון בגדר אין יין מצוי על מנת להתיר את השימוש לפי כל דעה בין ועי' לרבנו הרשב"ם ע"ה (קז. ד"ה חמר) אין יין אחר בעיר הזאת כי אם שכר, ומשמעות ד"ק שאפי' יש במקומות אחרים רק שבעיר עצמה אין חשיב חמר מדינה להתיר ואפי' שאפשר להשיג במקום אחר וכעין זה יש ללמוד מד"ק של הר"ח ע"ה (שם) יין ששותים בני המדינה כלה והוא יינם ואין להם זולתו וכ"ה בחי' הר"ד בונפיד (קז. ד"ה אבל קבע) וכן לענ"ד יש ללמוד מדברי הסמ"ג בשם בה"ג וספר הנייר (שם) היכא דלא שכיח חמרא כלל ושיכרא הוא חמר מדינה מבדיל אשיכרא.

עוד לענ"ד בכעין הדברים הנ"ל אלא שעכ"פ משמע קצת יותר קולא חזיתי לרבנו מהר"ם המעילי ע"ה (ספר המאורות פסחים בלוי עמ' רצ"ב) אתרא דלא שכיח חמרא טובא ושתו שכרא מצי לאבדולי אשכרא לכתחי' וכן תראה לרבנו המאירי (פסחים קז. ד"ה אע"פ) אין היין מצוי בעיר ורוב שתייתם בשכר הרי השכר אצלם חמר מדינה וכעין זה תראה לבעל ספר השלחן (בלוי שער ח' סוע"מ שס"ב-שס"ג) לא יבדיל על שכר במקום שמצוי יין ואם השכר הוא חמר מדינה ששותים שכר באותו העיר מותר.

והשתא משמע מריהטת לשונם שאין הכוונה אינו מצוי כלל אלא אפשר להשיג אצל יחידים בעיר אבל אינו מצוי באופן הכללי ז"א לרוב ככל הבתים וממילא כיוון שאינו מצוי רוב דרך השתיה החשובה שלהם היא השכר וממילא נעשה חמר מדינה.

עוד שיטה חזיתי לרבנו הרש"י ע"ה (מרדכי פסחים סי' תרי"א) אם לקו כרמים ואין יין מצוי אע"פ שבשאר שנים מצוי רוב יין לשנה זו מיהא חשיב חמר להבדיל עליו, וכעין זה חזיתי לרבנו המאירי ע"ה (מסכת ע"ז כט: ד"ה

אחרוני) ראו בארצם שנה אחת שלא נתבשלו הענבים ונעשו הכל כמין בוסר ונעשה חמר מדינה כין גמור.

עוד חזיתי לראבי"ה ע"ה (פסחים סי' תקט"ז) פירוש חמר מדינה כמו הגמוניא אבל אם נמצא יין באותו הגמוניא אלא שהוא ביוקר אין לו לקדש אריפתא ולא להבדיל אשיכרא.

עוד לענ"ד יש להוסיף ד"ק של רבנו מהר"ם מרוטנבורג ע"ה (לבוב סי' קמ"ו, תשב"ץ קטן סי' ש"א) שאלת על שכר שבמקומך שלשם אין יין לפעמים אם יקרא חמר מדינה הא לא קאמר חמר עיר אלא חמר מדינה היינו שאין יין באותו מלכות אבל כל המלכות סביבך יין גם בעירך יש רוב יין כל השנה ואם בסוף השנה נחסר להם הרי כל סביבותיך יין והלא ידעת כמה דבר גדול מקידושי יין ורוב שכרו והלא בלגין אחד שנקנה ב"ב פשוטים היה לך די זמן מרובה ועי' רבנו ירוחם (אדם וחוה נ"ב ח"כ קג.) אחר שהזכיר דברי הרשב"ם כתב ויש מפרשים דוקא שאין יין גדל סביב העיר מהלך יום.

עוד לענ"ד יש להוסיף משנת רבותינו הגאונים דמשמעות דבריהם דלא ברירא מילתא כלל להקל בחמר מדינה דהכא חזיתי (אוצר הגאונים פסחים עמ' 91-92) לענין ד' כוסות שכאשר רצו לדון להקל ביין צימוקים הזכירו שאם אינו מוצא כמה פרסאות יין אז ישרה וכו' ומשמעות הדברים לחומרא שהרי הצריכו לחפש כמה פרסאות יין וכאשר לא מוצא אין הכי נמי דשפיר לדון ביין צימוקים וממילא לגבי חמר מדינה עכ"פ שמעי' לענין צורך בפרסאות וודאי שלא יהא להקל בכדי וכש"כ לפי ד"ק של רב נטרונאי גאון אשר לא בקרוב מקום ולא ברחוק. [וע"ע לקמן שיוזכר לגבי חמר מדינה וממילא יש לדון שדין החמר מדינה והיין צימוקים שווה ועכ"פ בעי' לחפש פרסאות וד"ב].

אחר כל זה יש לעי' במשנת רבנו הרמב"ם ע"ה (שבת פכ"ט הי"ז) יין שריחו ריח החומץ... מדינה שרוב יינה שכר אע"פ שהוא פסול לקידוש מותר להבדיל עליו הואיל והוא חמר המדינה.

והשתא יש לעי' דחזי' כעין ח' בד"ק של רבנו הרמב"ם דלא הזכיר מצוי או לא אלא

תלה בדרך שתיית רוב הציבור וכל שרוב המדינה דרכה לשתות שכר והיינו בדרך הקביעות ובדרך הסעודה והחשיבות [שהרי נקט שרוב יינה שכר ז"א שמה שמוגדר יין אצלה הוא השכר] אין הכי נמי שדינו יין אפי' שמצד הדין מצוי יין וצ"ב? [ועי' א"ר (סי' ער"ב סקי"ג) ביאור הלכה (שם על ס"ט ד"ה שמקדשין) ערוך השלחן והגר"ש ואזנר ע"ה (שבט הלוי ח"ג סי' כ"ו)].

אלא שעכ"פ קשיא לי בתרתי א. ביאור הכסף משנה בסוגיא א"נ ביאור הרב המגיד או שאר אחרונים נו"כ דהרמב"ם דלא נחתי לדון בביאור כוונתו, ב. ד"ק של מרן הב"י אף שהזכיר ביאורי הראשונים בהגדרה של חמר אמאי לא נחית לדון בד"ק של הרמב"ם וממילא הכיצד נימא כביכול שהרמב"ם מבאר שהסוגיא של חמר מדינה אין במציאות של יין ככל הראשונים אלא חולק ומחדש שהוא גדר בפני עצמו והיינו דהא דאמרי' יין מפני שיש לו חשיבות שקובע על עצמו וכדו' וממילא החילו עליו שם כוס ברכה והני מילי כאשר המציאות שלו היא כזו אבל כאשר אינה כזו ז"א רוב העולם דרכם לסעוד וכדו' ולא על היין יופקע דינו לדברים ואף שהוא מצוי זה קשה ועל כן לענ"ד כוונת הקודש שרוב יינה שנקט הרמב"ם היינו כלפי הדין ולא כלפי המציאות ז"א ודאי שכל מה שמדובר באין מצוי יין ועל זה קאמר שרוב יינה ז"א שהדרך שימוש של השכר ולאפוקי שאר משקים והיינו אין כוונת הקודש דהרמב"ם שהגורם הוא היין אלא הגורם הוא שאר משקים והיינו שכאשר השכר דרך חשיבות היא לו בזמנים אשר אין יין ועדיפי על פני שאר משקים וכדו' אין הכי נמי שודאי שם חשיבות לו לענין קביעות אבל באופן אשר מצוי יין לא עלה על הדעת לדון בד"ק כן וק"ל.

והשתא חזי' שיש עקולי ופשוטי טובא לענין גדר חמר מדינה והכי דמי אלא שעכ"פ שמעי' ממה נפשך כל שאפשר להשיג בקל לא מבעיא מצוי בעיר ואפשר למצוא אלא אפי' אינו מצוי בעיר אם מצוי בסביבה הקרובה אשר אין טורח כ"כ ז"א על מנת להשיגו והוא כדי שיעור נסיעה קצרה אין הכי נמי דממה נפשך פשוט וברור שאין שום היתר לקדש או להבדיל וכדו' על שכר או שאר סוגי משקאות אפי' שהם חמר מדינה כביכול מצד הדרך והטעם פשוט

כיוון שמצוי יין וכל הדיון היה כאשר אין מצוי יין [וכש"כ בצירוף המעלה של השגה של יין לקידוש או הבדלה כמבואר בגמ' וע"ע מה שהוסיף בזה רבנו השם משמעון ע"ה (או"ח סי' י"ד לד. ד"ה ואין לומר), וגם איכא ביה טעם על פי הסוד עי' כה"ח סופר ע"ה (סי' קפ"ב סקי"ד, סי' רצ"ו סקכ"ד, סקכ"ו) וד"ב].

עוד לענ"ד יש להוסיף ולדון בגדר של חמר מדינה מהו האם הכוונה בדווקא שיהא משכר או דילמא אפי' אינו משכר בכלל חמר מדינה והיינו האם הא דנקטי' בלישנא דגמ' חמר מדינה לעניין שכר בדווקא או דילמא האי דנקטי' מצד המציאות ששכר הוא דרך שתיה חשובה בעיר ויכול להוות תחליף ליין משא"כ סתם שתיה או דילמא לאו דווקא הוא והעיקר שיהא דרך שתיה חשובה ברוב העיר.

ראשית לעיל דקדקנו בלישנא דרבנו הרשב"ם ע"ה דנקט לאפוקי ממים ומשמע מריהטת הדברים שכל שאינו מים חשיב חמר מדינה וממילא דה"ה שתיה שאינה משכרת וכן חזיתי לרבנו האו"ז ע"ה (הלכות ער"ש סי' כ"ה מכון י"ם עמ' ל"ה) שכתב גם דבש וכ"ה בראב"ה (שם) ומריהטת הדברים משמע מי דבש שהיה מצוי טובא [עי' רמ"א (סי' תפ"ג)] ודרכם היה לשתותו והרי אינו שכר וממילא מוכח דלאו דווקא משכר אלא כל שאינו מים וק"ל [וע"ע ראב"ה (שם) מי תותים אלא שבריש ד"ק כתב יין תותים ועל כן לא דייקתי שכ"ה יותר נוטה ג"כ מדברי הגמ' פסחים לעניין שכר וד"ב].

עוד בנוסף על הנ"ל חזיתי שאפי' במים עצמם יש מחלוקת ברבותינו הראשונים אם אפשר להחשיבו חמר מדינה דעי' לרבנו הראב"ד ע"ה (ארחות חיים ברכת המזון סי' י"ט) הקובע סעודתו על המים כגון חולה או ערב ט"ב בסעודה המפסקת או מי שאינו שותה יין כשמברך ברכת המזון לא יקבענה על הכוס כלל אבל על השכר מברך אם קבע סעודתו עליו והראב"ד ז"ל כתב דה"ה אם קובע סעודתו על המים והובא ג"כ בלשון י"א בספר המאורות (שם עמ' רצ"ג).

אלא דחזי' להדיא מרוב ככל רבותינו הראשונים שודאי אין להתיר ובלא"ה אף הראב"ד גופיה קמייירי רק בקובע ואי אפשר בעניין אחר ולא בסתמא [וע"ע בנידון דידן לרבנו המכתם (פסחים קז.) המאירי (שם) ועוד].

והשתא אחר כל זה חזי' מחלוקת ראשונים האם אפשר לקדש ודעת רוב רבותינו הראשונים שאי אפשר וע"ע לרבנו הטואו"ח ע"ה (סי' קפ"ב) אח"כ מביאים לו כוס של יין לברך עליו ברכת המזון אבל לא שאר משקין אפי' אם קבע עליהו דברכת המזון טעונה כוס אפי' ביחיד... כיון שברכת המזון טעונה כוס אין חילוק בינו להבדלה ואם אין יין מצוי באותו מקום יכול לברך על שכר ושאר משקין, עוד הוסיף לעניין קידוש (סי' ער"ב) להביא מחלוקת ראשונים בסוגיא שיטת התוס' שמקדשים בסתם ודעת הרמב"ם שאי אפשר לקדש בשמו וסיים בדברי הרא"ש ע"ה שאף שמעיקר הדין שפיר לקדש מ"מ עדיף לעשות קידוש על הפת ובקידוש שחרית עדיף לעשות על השכר, ולעניין קידוש שחרית (סי' רפ"ט) אין לו יין יברך על השכר או שאר משקין וכעין זה בהבדלה (סי' רצ"ו) כתב בפשטות שאם הוא חמר מדינה מבדילים עליו [ולפי מה שכתב סי' קפ"ב מבואר יוצא דהאי מקדשים שחרית או מבדילים על חמר היינו באופן שאין יין וק"ל אלא עי' ביתה יוסף (סי' רפ"ט) לעניין קידוש שחרית שנוטה לבאר בדעת הטור שאפי' אינו חמר עדיף].

ומרן הב"י ע"ה (או"ח סי' קפ"ב מחודש ס"א-ס"ב) מבארים דברי הטור שכל שאין מצוי יין שפיר לעשות כוס ברכת המזון על שכר ומ"מ אם מצוי אפי' קבעו על שכר לא מהני... והוסיף ונראה דדוקא על שכר וכיוצ"ב מברכין ברכת המזון במקום שאין יין מצוי אבל על המים כלל וכלל לא וכ"נ מדברי הכל בו. וז"ל מרן בשולחן הטהור (שם ס"ב) כוס ברכת המזון אינו אלא של יין ולא משאר משקים אפי' קבע סעודתו עליהם ואם אין יין מצוי באותו מקום והשכר או שאר משקין הוו חמר מדינה מברכין עליהם חוץ מן המים.

עוד הוסיף (שם סי' ער"ב מחודש ס"ט) הביא דברי הרא"ש הסובר שאפשר לקדש אלא דהזכיר דעת החולקים וסיים שעדיף על הפת ושכ"כ הרבה ראשונים, הוסיף על זה שמשמעות הגמ' דהאי שכר לאו דווקא תמר אלא ה"ה למשקה שאר פירות ודייקה זה בלשון הטור ואין לעשות על מים ובגדר מצוי הביא שיטת ראב"ה שכל שאינו נמצא בהגמוניה אבל נמצא ביוקר לא חשיב אינו מצוי ושיטת המרדכי וסיים שעכ"פ אם מצוי

יין של גויים אבל של ישראל לא אינו בגדר מצוי, וזלה"ק בשולחנו הטהור (שם ס"ט) במקום שאין יין מצוי י"א שמקדשים על שכר ושאר משקין חוץ מן המים וי"א שאין מקדשין ולהרא"ש בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת ובבקר יותר טוב לקדש על השכר...

וכעין זה תמצא לו בשלישית לעניין קידוש שחרית (ב"י ס' רפ"ט מחודש ס"ב) אלא שמבאר אליבא דרבנו הטור שאפי' אינו חמר מדינה עדיף לקדש על שכר מאשר לקדש על פת כיוון שלא יראה שינוי [ולענ"ד לפי הסברא שכתב הטור (לעיל ס' קפ"ב) קצת קשה למימר הכי וצ"ב? ותל"ת ע"י מה שכתב לדחות רבנו הפרישה ע"ה (שם סק"ג) וע"ע מטה יהודה (עייאש שם סק"ה), אלא שלא הזכירו ד"ק של הטור לעיל ס' קפ"ב] ולמעשה מרן בשולחנו הטהור (שם ס"ב) במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין חוץ מן המים חמר מדינה ומקדשין עליו ואם אין לו שכר ושאר משקין אוכל בלא קידוש.

עוד הוסיף (שם ס' רצ"ו מחודש ס"ב) ע"ד הטור שמבדילים על חמר מדינה (פסחים קז). בעובדא דאמימר ויש גורסים רבין במקום

אמימר וכבר נתבאר בסי' רע"ב מה נקרא חמר מדינה וגם שם נתבאר שעל כל המשקין מבדילין היכא דהוה חמר מדינה חוץ מן המים, וזלה"ק בשו"ע (שם ס"ב) אין מבדילין על הפת אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וה"ה לשאר משקין חוץ מן המים.

והשתא שמעי' להדיא ממשנתו הטהורה של מרן כמה וכמה הגדרות א. על מנת להחיל שם חמר מדינה בעי' שלא יהא יין מצוי והשתיה אשר רוצה לקדש עליה היא שכר או שאר משקים דהוה חמר מדינה ז"א שיש להם חשיבות שדרך בני אותו המקום לשתות דרך קביעות וכעין תחליף ל"יין והיינו סעודה חשובה [ועי' לשון הגר"ז ע"ה (ס' קפ"ב סק"ב)], ב. הא דאמרי' חמר מדינה באין מצוי דווקא לעניין הבדלה קידוש שחרית או כוס ברכת המזון מ"מ לעניין קידוש כיוון שאפשר בפת אין להקל, ג. ריהטת דברי קודשם של רבותינו ראשונים וטוב"י מבואר להדיא שלעניין חמר מדינה א"צ בדווקא שיהא משכר⁷ אלא שיהא משקה חשוב

משכר אלא רק מצד מעלת המשקה עצמו אם גרוע או לא וכעין זה חינוך בית יהודה (סי' ט) שאין להבדיל על לקריץ וושר וכדו' ומריהטת ד"ק אתי עליה משום דהוי כדן מים [ועי' חיד"א (מחב"ר ס' רצ"ו סק"ג) ומשניב (שם סק"ט)] וכן לגי' החיד"א ע"ה (ברכ"י או"ח ס' רצ"ו סק"ג) שהזכיר לימוד למדנים רבים בלשון השו"ע שאר משקים לעניין שמן וחלב ודחה ולא הזכיר שהרי בעי' משכר ועל כרחך שא"צ משכר אלא שיהא משקה חשוב וחמר מדינה וכן מבואר להדיא מד"ק של רבנו ערוך השלחן ע"ה (סי' ע"ב סק"ד) במה שכתב שנהגו לעניין קפה או תה ועי' לו (סי' רצ"ו סק"ג) שהזכיר חילוק בין תה וקפה שמבוסלים ולא קרי מים לבין לימונדה סלוצין ושאר סוגי מים אשר מטעימים בפרי או דבש ע"ש, ועי' מטה יהודה (עייאש ס' רפ"ט סק"ה) וק"ל [ותל"ת דחזיתי שכבר קדמני בכעין הערה זו רבנו מהרש"ם (דע"ת ס' רצ"ו סק"ב) וביתר מהר"ם קליין ע"ה (תולדות שמואל ח"ג מצווה ל"א ס' ב' אות ח' כ"ע"ד)], ואף שיש ברבותינו חכמי הספרדים אשר הזכירו חיוב במשכר [עי' לרבנו מהר"י חאגיז (הלק"ט ח"א ס' ט') חכם בן ציון (אור לציון ח"ב פ"כ אות י"ט, פכ"ב הע' ב') וכן נוטה דעת קודשו של רבנו הגרע"י ע"ה (יביא"ש שם, חזו"ע שבת ח"ב)] וכן חלק מחכמי אשכנז [עי' שו"ת הרד"ל (סי' ד') שם משמעון (או"ח ס' י"ד) ותשובות והנהגות (ח"ד ס' ע"ז) בשם הגר"ח מוולוז'ין בשם הגר"א] מ"מ לעני"ד מצד הסברא הפשוטה מעיקר הדין אי"צ למשכר אלא שעכ"פ מה שהוזכר בד"ק של

⁶ ועי' אריכות בזה לעצם דין קידוש על דבר שאינו חמר מדינה באופן אשר אין לו יין לעשות קידוש בשחרית מגי"א (שם סק"ג) תו"ש (שם סק"ד) בית יעקב (סי' נ"ז) א"ר (סי' ע"ב סק"ג) מטה יהודה (עייאש שם) מאמ"ר (סי' רפ"ט סק"ג-סק"ד) דברי מנחם (שם הגב"י סק"ב) נחלת שבעה (ח"ב ס' ל"ה) שלחן עצי שיטים (סי' ו' אות ב') דרך החיים (על איזה יין מקדשים אות ד') גנזי חיים (רייזר שם סק"ב) תורת שבת (שם סק"ב) ערוך השלחן (סו"ס רפ"ט) משניב (שם סק"ט, שער הציון סק"ב) ועי' לרבנו הגרע"י (יביא"ש חא"ח ח"ג ס' י"ט אות ו') והגר"מ לוי ע"ה (מנוחת אהבה ח"א פ"ז אות ט"ו הע' 57).

⁷ אין דבריי מוסכמים לכולי עלמא וכתבתי הנלע"ד בראיות מד"ק של רבותינו הראשונים אשר לא הזכירו להדיא שכר אלא הזכירו דה"ה שאר משקאות וודאי אין לדחוק וכן הזכרנו לדברי הראשונים והגאונים לעניין מי דבש וכן המעד ומי תותים (אף שבה קצת כתבנו שיש לדון עי' בגוף דבריי) [ועי' לרבנו הרד"ל (סי' ד') מה שכתב להוכיח מתמרים שאל יורה ולעני"ד אחהמ"ר הרי הכא קמיירי לאו דווקא בתמרים וממילא לא שייך ומינה ג"כ יש לשדות נרגא במה שניסו ליישב רבנו הדע"ת (ברזן ס' רצ"ו סק"ב) שם משמעון (פולק או"ח ס' י"ד לג ע"ד) הגרע"י ע"ה (יביא"ש ח"ג ס' י"ט אות ז') בדוחק מסוגיא דכריתות וד"ק אחהמ"ר קשים כמבואר] ובנוסף דיוקי הב"י כמה וכמה פעמים וכן לעני"ד יש ללמוד מד"ק של המהרש"ל ועוד אחרונים (סי' קפ"ב) שדנו בבורשט ולא תמהו אף אחד מחמת חוסר

דבש [וע"ש בהע' המו"ל מה שיש סתירה בפסקיו ממה שהביא בשמו מהר"ל גופיה ע"ש]

והשתא חזי' חידוש נוסף דלא רק מה שהתבאר בגמ' ובראשונים לענין הבדלה קידוש כוס של ברכת המזון וקידוש שחרית אלא דה"ה לענין ד' כוסות אלא שיש עקולי ופשוטי טובא בעצם הדין הנ"ל ראשית אינו מוסכם לכולי עלמא דעי' לרבותינו הגאונים ע"ה (אוצר הגאונים פסחים עמ' 91-92) אשר הציגו הספק של אם אין יין מצוי כיצד יקיימו ד' כוסות ורוב הגאונים השיבו שיש לשרות צימוקים ומינה להכין יין ודנו אי שפיר דמי מצד הסוגיא של קרב למזבח ואז הזכירו השאלה לפני רב נטרונאי גאון ע"ה אם אין יין מצוי כל עיקר לא בקרוב או רחוק מקום והשיב שאין לעשות ד' כוסות בדבש או שכר של שאר פירות כיוון שאין אומרים שירה אלא על היין... וע"ע במהר"ל גופיה אשר הוזכר שיש מחלוקת אי שפיר דמי לד' כוסות חמר מדינה וע"ע הגהות מנהגים (סירנא ליל הסדר מכון י"ם עמ' מ"ב אות פ"ה).

עוד בנוסף יש לדון במה שמרן גופיה לא הזכיר האי דינא וכן הראשונים והזכירו שבמציאות אשר אין יין יעשה קידוש על הפת ואוכל שאר הכזיתות כורך ומרור ולא הזכיר שיש ענין לעשות שאר כוסות על חמר מדינה ומריהטת הדברים מוכח דלא סבר וקיבל דעת הרמ"א.

מ"מ כל זה לענין הבדלה ואי שפיר דמי אליבא דמרן אבל עכ"פ לענין עצם ההגדרה של חמר מדינה עדיין יש לדון במשנת רבותינו האחרונים שבה חזי' עקולי ופשוטי טובא ואמרת' אציגה לעיקרי הדעות בסוגיא הנ"ל במה דחיתי ראשית הרמ"א ע"ה גופיה (סי' קפ"ב ס"ב) מה שנוהגין במדינות אלו לברך על השכר אין למחות דהא י"א דאינו טעון כוס כלל ועוד דהא עיקר חמר מדינה הוא שכר וקובעין הסעודה עליו ואע"ג דיין נמצא בעיר מ"מ לא מיקרי

שדרך לקבוע עליו סעודות וכתחליף ליין אלא שמצד המציאות אין דרך העולם לקבוע על משקה חשוב שאינו משכר וממילא מצד המציאות נוצר שעל מנת להיות חמר מדינה בעי' משכר אבל עכ"פ מקום אשר המשקה ששותים ודרך להגישו בסעודות חשובות כדבר חשוב לפני האורחים ולא כמשקה קל אשר מרוויים בו הצמא או מתענגים בו אין הכי נמי שהוא בכלל חמר מדינה [וע"ע לשון הגר"ז ע"ה (שם סק"ג) ולרבנו הגר"ח נאה (קצות השלחן ח"ג סי' צ"ז בדי השלחן סק"ג)], ד. דין אינו מצוי תליא באשלי רברבי דעת מרן הב"י יותר נוטה לחומרא כגון נמצא אבל ביוקר חשיב מצוי וממילא יוצא שדווקא כשאינו מצוי במציאות באותה הארץ לגמרי אבל כל כשנמצא או במרחק של יום וכדומה יש להקל [רק שאינו מוסכם לכולי עלמא דחכמי אשכנז נטו בזה להקל ולתפוס כשיטות המקילות ולענ"ד הטעם דלא היה מצוי בקל להשיג וממילא תפסו להקל בזה וע"ע לקמן לעצם הדין של חמר מדינה אצל חכמי אשכנז והבן].

עוד אמרתי שיש להוסיף בכל הסוגיא הנ"ל ד"ק של רבנו הרמ"א ע"ה (דרכי משה סי' תפ"ג ס"א) כתב מהר"ל במקום שנהגו לשתות משקה העשוי מדבש ואין חוששין לזיופא דקמח מי שאין לו יין יקח אותו משקה לד' כוסות ובהגהות מנהגים כתב דלכוס של קידוש אין לוקחין שאר משקין ואין מקדשין אלא על היין או פת... אמנם לי נראה דבליל פסח יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין אם הוא חמר מדינה, וז"ל הרמ"א (שם ס"א) במקומות שנוהגים לשתות משקה הנעשה מדבש שקורין מע"ד יכול ליקח אותו משקה לד' כוסות אם אין לו יין וי"א שאין עושין קידוש על שאר משקין... ולי נראה דלענין ד' כוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין אם הוא חמר מדינה... וע"ע הלכות ומנהגי מהר"ש מנוישטט (סי' ש"פ) מה שכתב להתיר ג"כ מי

אשכנז אחהמ"ר מכבי"ק תורתם הטהורה כגון כל שמגישים לפני אורח (אדר"ת עובר אורח, הגר"מ פיינשטיין אג"מ ח"ב או"ח סי' ע"ה, הגרש"ז אורבך הלכות שלמה בין המצרים פט"ז דבר הלכה אות ט"ז) או שכך הוא דרך שתיית רוב אנשים בינוניים וכעין שדנו בבורשט וכדו' וד"ב].

חז"ל בש"ס או רבותינו ראשונים ואחרונים לדון על פי רוב בשכר הוא מצד הסברא הפשוטה כיוון דחמר מדינה היינו משקה חשוב שהוא תחליף ליין וכמשי"כ וממילא אתי שפיר אמאי לא הזכירו שאר משקאות קלים שעל פי רוב כמעט אין מציאות שיגיעו למעלה של חשוב להיות כעין יין ואתי שפיר [ומינה ג"כ יש לשדות נרגא בהרבה ביאורים אשר כתבו חכמי

מצוי לדבר זה שהוא ביוקר ואי אפשר לקנות יין בכל סעודה לברך עליו אמנם המצוה מן המובחר לברך על יין... ומ"מ אין ללמוד לשאר דיני כוס [קידוש או הבדלה] דעי' לו (סי' ער"ב ס"ט) אם יין בעיר לא יקדש על הפת וע"ש. [וע"ע מהרש"ל (סי' כ"ג) לבוש עו"ת אשל אברהם בוצ'אץ' (שם) וע"ע מאמ"ר (שם סק"ד) להדיא וכ"ה בערוך השלחן (שם סק"ד-סק"ה) ובמשנ"ב (שם סק"ז ושעה"צ סק"ד) ועוד] מבואר להדיא שהוא דין בברכת המזון ולא בשאר מילי וז"ב וכעין זה תמצא לרבנו מהרש"ל ע"ה (סי' כ"ג⁸).

עוד חזיתי לרבנו הב"ח ע"ה (סי' קפ"ב) הביא דברי הטור לא יהא היין גדל מהלך יום כל סביב העיר דהשתא נקרא העיר מקום שאין יין מצוי בו ולפי זה ודאי אף בקראקא שמצוי יין הרבה אצל החנוני שמביאין ממקומות שגדל שם יין הוי ליה מקום שאין היין מצוי בו כיון שאינו גדל מהלך יום כל סביב העיר ומברכין ברכת המזון על כוס של שכר וכ"כ המג"א (שם סק"ב) וע"ש סק"ה מה שהוסיף ביש לו מעט יין לשמור לקידוש וברכת המזון יעשה בשכר) וכעין זה עי' לרבנו המשנ"ב ע"ה (שם סק"ז) שכתב שאפי' נמצא יין בעיר אלא שאינו מצוי הרבה ומהאי טעמא עיקר שתיית בני העיר היא שכר לעניין ברכת המזון יש להקל ובשער הציון (שם סק"ד) שלח לעי' בדבריו (ביאור הלכה סי' ער"ב על ס"ט) לשיטת הרמב"ם דאזלי בתר דרך עיקר שתיית רוב בני העיר אליבא דהרמב"ם ועכ"פ בברכת המזון יש להקל.

שיטה נוספת היא רבנו הגר"ז ע"ה (סי' קפ"ב סק"ב-סק"ג) במקומות שאין היין מצוי והשכר או שאר משקין הם חמר מדינה דהיינו שרוב אנשי המקום דרכם לקבוע עליהם סע' כמו שקובעים על היין במקומות שהוא מצוי מברכים עליהם ברכת המזון אע"פ שיש יין בעיר וכל שאין יין הרבה גדל כדרך יום

סביבות כל העיר אפי' גדל מעט סמוך לעיר וגם מצוי הרבה יין בחנות אין זה נקרא מצוי כיון שהוא ביוקר ובודאי אין רוב אנשי העיר קובעים תמיד סעודתם עליו... כל זה במשקים חשובים כשכר וכיוצ"ב אבל משקים גרועים כמו מה שקורין במדינות אלו (קווא"ס) או (בארש"ט) אין להם חשיבות יותר ממים... ואפי' אינו שתיית רוב אנשי העיר אלא שותין אותו לפרקים בלבד מפני חשיבותו כמו (מע"ד) במדינות אלו לא נגרע מפני זה לברך ולקדש עליו כיון שזהו מפני חשיבותו שהוא חשוב יותר מן השכר ולכן ראוי יותר לכוס של ברכה מן השכר וגם הוא חמר מדינה יותר ממנו כיון שחשוב יותר...

ולענ"ד נראה להבדיל ממשנת הב"ח ומג"א [וע"ע שער הציון (שם סק"ז)] דמשמעות דבריהם להקל דווקא לעניין ברכת המזון וכעין דברי הרמ"א עוד בנוסף בעי' לדידהו דווקא כאשר דרך לשתות רוב משא"כ שפתי הגר"ז ברור מללו דלא מבעיא ברכת המזון ה"ה קידוש והבדלה [ועי' לו (סי' ער"ב סק"א) שכתב דה"ה לכל סוגי כוס של ברכה ומשמעות הדברים אפי' כוס ז' ברכות וכדו'] שאפי' שיש מצוי רק שסביבות העיר אינו ועוד ובנוסף אפי' אינו שתיית רוב האנשים אלא הוא משקה חשוב סגי להחיל שם חמר מדינה עליו אלא שעכ"פ בעי' שיהא משקה חשוב.

אלא שעוד הוסיף הגר"ז ע"ה (סי' ער"ב סק"י) מדינה או עיר שרוב יינם שכר או שאר משקים דהיינו שדרך רוב אנשי העיר לקבוע סעודותיהם על השכר או שאר משקים כמו שהוא דרך לקבוע על היין במקום שהיין מצוי הרי משקין אלו בעיר זו כמו יין ונקראים שם חמר מדינה... אלא קובעים רוב סעודותיהם על שאר משקים והרי הם

הכוס... ואין לומר שהוא פוגם באותו הכוס הברכה שלמעלה והוא בזוי מצוה מאחר שפסקו רז"ל שבשעת הדחק אפי' על כוס פגום יכול לברך עליו אף שאין לך פגימה למעלה גדולה מזו ומ"מ אסור להורות כן בפני ההמון שלא ירגילו בכך ויעשו מנהג זה אפי' שלא בשעת הדחק... [ועי' לרבנו הב"ח והט"ז (סי' קפ"ב) אשר שדו נרגא וכתבו שאין להקל כלל ועיקר והני אינם משקאות כלל ועיקר וכשי"כ לא חמר מדינה וכשי"כ דהוי ביזוי לברכה ע"ש].

⁸ כוס של ברכת המזון אם אין לו שכר אם יכול לברך על משקים אחרים הגרועים ממנו יראה דאם אין לו שכר חמר מדינה שיכול לברך אפי' על משקה גרוע... אבל בני אדם הנמצאים רובן שאינן שותין שכר אלא לברכה ואינן מברכין על הכוס וא"כ עכשיו שאין להם שכר כגון ע"י הדחק מוטב שיברכו על משקין אחרים שקורין קוואש או בורשט שרוב שתיית הבינונים הוא שיכול לברך עליו שמוטב הוא ממי שאינו מברך לגמרי על

חמר מדינה... [בגוף הדברים המשך הדיון לגבי מתי נחשב יין לא מצוי].

עוד כעין ד"ק של הגר"ז לענ"ד יש ללמוד ממשנתו של רבנו ערוך השלחן ע"ה (סי' קפ"ב סק"ה) ויראה לי דזה שכתבו דכוס ברהמ"ז אינו אלא על יין לא דמי לטעם של קידוש שאינו אלא על היין... אמנם הטעם הוא משום דאצלם היתה רוב שתייתן יין... וגם עתה בא"י ובבבל רוב שתייתן יין והוי חמר מדינה ולא כן אצלנו ואף שכר אין ידנו משגת ורק עשירים שותין שכר תדיר ואצלנו נראה דיי"ש⁹ הוי חמר מדינה אך גם זה א"א מתרי טעמי האחת שהוא ביוקר ועוד דאינו יפה לשתייה אחר האכילה כידוע ויש מקילים אצלנו לברך על כוס בארש"ט שקורין קווא"ס בלשוננו אך לא ראינו מי שעושה כן אבל על מי דבש שקורין מע"ד וודאי דנכון לברך עליו ועל לקרי"ץ אין לברך וכן אין לברך אצלנו על מי לימענא"ד או סעלצ"ן דהם מים בעלמא...

ומבואר יוצא מד"ק כעין ד"ק של רבנו הגר"ז שאין התלות של השתיה אלא בדרך קביעות העולם ז"א שאין היין גורם אלא הקביעות גורמת והחי' של יין אינו מצד היין אלא מצד דרך קביעות עיקר וחשיבות לסעודה וממילא בזמנו הזכיר שעיקר הקביעות אלא שעכ"פ לענ"ד נראה שגם המציאות של אי קביעות על יין נוצר ממצאות המזג אויר ששרר בארצות אירופה שהרי מבאר חילוק בין בבל וא"י לביניהם ואפי' בשכר לא היה דרכם כיוון שהיה יקר טובא וק"ל.

עוד בנוסף לעניין גדר חמר בשאר משקים שאינם משכרים עי' לרבנו הלבוש ע"ה (סי' קפ"ב סק"ב) מה שאין מברכין על המים אפי' אין לו שאר משקין סברא הוא כיון שאין שותין אותן אלא מתוך צמא ודוחק גדול

שאינן זנין את האדם אינן נקראין משקה קל וחומר חמר מדינה, והשתא לפי זה מבואר מה שכתבנו לעיל שגדר חמר מדינה אינו תלות בשכר אלא בדרך קביעות ולאפוקי שתיה אשר אינה אלא להרוות צמא או לתענוג בעלמא וממילא על פי רוב מבחינת המציאות אין הכי נמי שמשקה אשר הוא אינו משכר אין דרך העולם להשתמש לקביעות ויתרה מזו הראיה הפשוטה שאף משקאות משכרים לא כל משקה חשיב אלא דווקא משקאות חשובים מאוד שעל פי רוב גם יש להם יוקר מסויים ואינו במחיר מוזל וק"ל וכעין זה מבואר בד"ק של רבנו המג"א ע"ה (שם סק"ב) שכתב לעניין מי תפוחים או לאקריץ [ואף שלמעשה כתב שאינם חמר מדינה כיוון שנשתים רק בתקופה מסוימת מ"מ חזי' שא"צ משכר אלא קובע וע"ע למג"א גופיה (סי' תפ"ג) שכתב שעכ"פ לעניין פסח חשיב חמר מדינה ועי' לחק יעקב ע"ה (שם) שדחה שכל שאינו חמר מדינה כל השנה ורק בפסח אינו בגדר חמר מדינה וע"ע דגמ"ר (סי' קפ"ב על ס"ב אוצ"מ)].

אלא שאחר כל זה עדיין לא כילינו עצם הדיון בחמר מדינה שהרי הנהגת חכמי אשכנז הייתה להקל ראשית חזי' לרבנו הרמ"א ע"ה (סי' קפ"ב, סי' תפ"ג) לעניין כוס ברכת המזון שכתב כמה סברות להקל עוד מצינו לו לעניין ד' כוסות, עוד בנוסף דברי האגודה¹⁰ והנהגת מהרש"ל ומהר"ר שכנא (עי' ב"ח סי' ער"ב סק"י) אשר נהגו להקל בקידוש של שחרית אף שהיה מצוי להם יין ועי' לרבנו המג"א ע"ה (שם סק"ט) מה שכתב ליישב מנהגם וטעמם וע"ע א"ר (שם סק"ג), וביתר על הנ"ל תמצא לעדויות של האדמו"ר"ם הצדיקים וכן רבנו ערוך השלחן ע"ה (סי' ער"ב סק"ד) לעניין הבדלה על תה וכדו' או רבנו האדר"ת ע"ה (קונטרס עובר אורח סי' רצ"ו על ס"ב) ששמע בשם גאונים מהדור הקודם שהורו להבדיל על כוס קפה או תה מתוק ואחד מגאוני הדור הקודם כל ימיו

מחצ"ש (שם סק"י ד"ה וני"ל) ערוך השלחן (שם סקט"ו) ודע"ת ע"ה (ברזן שם סק"ט).

¹⁰ אף שעצם ביאור ד"ק אי קמיירי שמקדש על שכר או דילמא דווקא במקום שאין יין תליא באשלי רברבי דע"ע לרבנו החבי"ב ע"ה (כנה"ג הגב"י סי' קע"ד) מה שדן בדברי האגודה ותפס לעיקר כפי' בתרא והיינו דקמיירי באין מצוי יין ועל כן מקדש על שכר וע"ע לו (שכנה"ג שם סק"ח) וע"ע צפחית בדבש (סי' ו) פתח הדביר (סי' ער"ב סק"ה).

⁹ ועי' באחרוני דורות חכמי אשכנז שהזכירו בצורה די פשוטה לייין שכר שהוא מוסכם ופשוט להיות חמר מדינה רק דחזיתי לרבנו הידי משה ע"ה (הובא תו"ש סי' ער"ב סק"יב) שכתב בשם המדרש לחדש גדר בחמר מדינה מה שמן עליון על כל המשקין אף ישראל עליון על כל האומות ונדע דכשנותנין שמן על יי"ש הוא יורד למטה א"כ ש"מ דלא מיקרי משקה אלא דעי' לתו"ש ע"ה (שם) שדחה שאין ללמוד הלכה מהמדרש ע"ש וע"ע בגדי ישע (שם)

קיים כוס של ברכה בקפה וביאר שנראה דעתם משום דדרך לכבד בהם אורחים קרי חמר מדינה [וע"ש לאפוקי מחלב ובלא"ה דעי' לרבנו מהר"ש פולאק ע"ה (שם משמעון או"ח סי' י"ד לד רע"ד) שכתב להעמיד דמה שראה נהוג דווקא בתה וקמייירי בנתנו בתוכו רום דבכה"ג מרווה ומשכר ע"ש].

ולענ"ד נראה שבאמת הסברא שנהגו בה חכמי אשכנז להקל היו מב' טעמי תריצי' שאחד שזור ברעהו והוי גרמא אחד לרעהו והיינו מחמת שלא היה מצוי כלל יין ולהשיגו היה קשה ולהשיגו בכשרות היה בכלל קשה [ומהאי טעמא כידוע היקל רבות רבנו הרמ"א בדיני יין נסך כמש"כ ג"ע החיד"א (אינו זכור לי לע"ע היכן כתבו)] וממילא אתי שפיר מה דנהוג להקל בסוגי ודיני חמר מדינה משא"כ חכמי הספרדים שכמעט ולא דנו כלל ועיקר בסוגיא הנ"ל שהיה להשיג בקל ובאמת שכחושבי כן חזיתי לרבנותינו חכמי אשכנז אשר העידו בגודלם הדברים הללו דעי' לרבנו הט"ז ע"ה (סי' ער"ב סק"ו) שנתן עדות נאמנה על מציאות היוקר של היין ועל פי זה העלה למעשה רבנו הגר"ז ע"ה (שם סק"א) במדינות אלו שהיין ביוקר יש להקל בקידוש של יום... מ"מ אין להחמיר כ"כ בקידוש של יום שאינו חיוב כל כך כמו של לילה כיון שהיין ביוקר במדינות אלו, ואת עלית על כולנה ד"ק של רבנו ערוך השלחן ע"ה (שם סק"ד) שאחר שהציג טעמי האחרונים בדיונים להקל בדיני חמר מדינה סיכם אמנם כל הטעמים אין מתקבלים על הלב דסוף סוף וודאי יין טוב מן שארי משקים ולמה לא עשו קידוש על היין גם ביום כיון שהיה להם יין בבייתם או בעיר ולענ"ד נראה ברור טעם אחר... והנה כל קדמונינו וכן הגאונים הקדמונים היו בבבל ובספרד ובצרפת ואשכנז ששם יש יינות הרבה דבכל מדינות אלו גדלים ענבים עד למרבה אבל במדינות הצפוניות כשלנו ידוע שאין אצלנו יין כלל והמובאים ממדינות אחרות אין באפשרי להשיגם מפני היוקר הגדול וגם הרבה יראי אלקים שאינם רוצים לשתות מפני ההכשר כידוע ואין אצלנו רק יין מצמוקים והיין הזה בדוחק לברך עליו בפה"ג כמו שטרחנו בזה לעיל סי' ר"ב וסי' ר"ד ולעיל ס"ז ולכן הגדולים שהיו במדינתנו הרחיקו את עצמם מיין זה ודי להם בקידוש של לילה ובאמת כמשא כבד תכבד עלינו היין של צמוקים שלנו אך באין ברירה בהכרח לקדש עליו...

ויותר מזה ראינו לגדולים שעשו הבדלה על חלב או על תה מתוק אע"ג דוודאי לא שייך לקרותן חמר מדינה אך מפני הלחץ זו הדחק כגון שאין לו יין ולא שכר או שנוהר מחדש והנה הקידושים עושים בלילה על הפת ובשחרית על היי"ש אבל הבדלה שקשה לשתות אז יי"ש בהכרח לעשות על איזה משקה וחלב הוי משקה ותה מתוק ג"כ שותים הרבה דבאמת כשנדקדק אין אצלנו חמר מדינה כלל זולת יי"ש דרוב בע"ב במדינתנו אין שותים בחול לא יין ולא שכר לכל סעודה ומה שייך לקרותם חמר מדינה ולכן בדחק גדול כזה די במה שרק שם משקה על זה אמנם זהו וודאי דעל יין יותר טוב מכל המשקין בין לקידוש בין להבדלה ובין על כוס של ברכה [וע"ע לגר"נ קרליץ ע"ה (חוט שני שבת ח"ד עמ' קי"א) ובשער הציון (שם סקכ"ז)].

והשתא אחר כל זה יוצא להדיא שבימינו לענ"ד שאכשור דרי טובא [וע"ע ארץ חיים (סתהון סי' רפ"ט)] ואפשר להשיג בקל לא מיבעיא בא"י אלא אף בשאר ארצות אשר נמצאים הרבה יראי ה' כגון ארה"ב בלגיה צרפת וכדו' אשר קהילות עמך ישראל יושבות בצורה רחבה ומיושבת עם ת"ח בתי דינים וכדו' דבר שלא היה הרחבה וכש"כ לעניין כשרות אשר משגשגת עכ"פ [אף שיש לדון כל מקרה לגופו כידוע] ודאי שאף לדידהו פשוט וברור בימינו שמודים שאין להקל כלל ועיקר בכל הקולות אשר הציגו ונהגו אחרוני גאוני בתראי אשר חיו בארצות אשכנז שהרי עדות רבנו ערוך השלחן על מנהגם להקל אף שאינו מעיקר הדין וחיפשו עקולי ופשורי מעידה על זה ואפ"ה סיים שודאי על יין טוב יותר וממילא בימינו שאפשר להשיג בקל האידנא וכש"כ בא"י בכשרויות מהודרות [אף שיש כמובן גם בזה עקולי ופשורי ומחלוקות חשיב יין או לא ביסופליט מפקיע מיין ענבים נחשב וכדו'] אין הכי נמי שלכולי עלמא אין שום צד וסיבה להקל ולתפוס כהני גאוני בתראי ולומר מנהג וכדו' שכולהו נהגו משום שעת הדחק ודיעבד אבל האידנא דאכשור דרי לענ"ד פשוט וברור שאין להקל [וע"י כעין

זה לרבנו האדמו"ר ממנוקאץ' (נימוקי או"ח סי' ע"ב סק"א) והחזו"א (חוט שני שם עמ' ק"ב¹¹).

ומינה לענ"ד יש לשדות נרגא טובא בד"ק של כמה וכמה מחכמי וגאוני דורינו בני אשכנז אשר נטו להקל וסמכי ע"ד קודשם של הני מרבתינו האחרונים ע"ה דזה יצא ראשונה רבנו הגר"מ פיינשטיין ע"ה (אג"מ חאו"ח ח"ב סי' ע"ה) שנשאל לגבי הבדלה על סוגי מי סודה והשיב שאין להבדיל כיוון שאף ששותים בסע' חשובות ומכבדים בהם מ"מ עיקרם לצמאון ולהתקרר בימי הקיץ ובשעה שחם לאדם והרי הצורך לכבד דווקא בהני זמנים וממילא דינם ממש כמים אשר מכבדים כאשר יש צמאון וכדו' וגדר חמר מדינה היינו שהחשיבות שאין שותים לצורך הגוף אלא בשביל כבוד הסע' וכבוד האורחים והשתא נחית לפי זה לדברי המתירים בתה קפה וחלב דמהטעם הנ"ל שדרך לכבד אף שא"צ לשותות כלל אלא שהוא דרך כבוד וסיים שכל זה דווקא לעניין שעת הדחק יש לסמוך להקל בכל הני אבל במי סודה אין להקל כלל.

והשתא צ"ב אף שלענ"ד יש לדון טובא במשנתו הטהורה ובד"ק לפי היסוד שכתבנו לעיל בגדר חמר מדינה ומהו חשיבות [ע"י לעיל שכבר עמדנו בזה] אלא שעכ"פ עדיין העיקר חסר מהספר ואמאי לא ביאר דעכ"פ בעי' שיהא במציאות של יין שאינו מצוי וצ"ב? [ומינה וכל הנ"ל ג"כ יש לדחות מה דמספקא ליה לרבנו הגר"נ קרליץ ע"ה (חוט שני שם) לגבי סוגי מיצים טבעי או מוגז ממוותק וכדו' וכן תה להקל דהוי חמר מדינה וצ"ב].

וביתר על הנ"ל חזיתי לרבנו הגר"ש ואזנר ע"ה (שבט הלוי ח"ג סי' כ"ו) שעמד ג"כ במדוכה וכתב שבפשטות בימינו אשר מצוי יין צ"ב טובא מניין יצא לעם להקל והביא דברי הרמב"ם וחילוק לדידהו בין קידוש להבדלה ואז נחית לבאר טעם מנהג העולם דרך לימוד זכות וכתב שיש לחלק בין זמני חכם הגמ' שהיה דרך רוב שתייתם יין ולא מים לבין זמנינו שמהדרין לשותות שאר משקים ולא יין וע"כ מה שמצוי ושכיח אין זה גורם

שלא יקרא שאר משקים חמר מדינה בזה"ז ואף שבקי' הלילה קשה לסמוך על זה בקי' שחרית או הבדלה שפיר, אלא שביאר (ח"ה סי' ל"ב) שכל זה דווקא לאדם אשר אין לו בבית ממש יין אבל יש בבית ודאי שאין לו היתר להבדיל או לקדש שחרית על שאר משקאות אא"כ מזוג אינו מתיר לו לשותות יין ע"ש.

ולענ"ד אחהמ"ר מכבוד קדושת עצמותיו הטהורות ונשיקת עפרות כפות רגליו לענ"ד ד"ק מוקשים והטעם פשוט שביאר שדין היין הפך להיות עיקר משקה ומהאי טעמא היה דינו כביכול בחשיבות משא"כ בימינו ולענ"ד אחהמ"ר זה אינו ויתרה מזו קשה שהרי עיקר הטעם של היין והחשיבות הוא מצד שגורם ברכה ודרך קביעת סעודה נעשית ולא מצד שרוב ככל שתייתם היה יין עוד בה הרי נחא אי נימא זה בגמ' ואף זה תמוה וכל שכן בד"ק של רבותינו ראשונים שמבואר מדבריהם שלא היה עיקר שתיה שלהם יין וממילא הכיצד נימא חמר מדינה על דבר שאין דרך לשותותו אתמהא וכל שכן כשאר משקים שבימינו ועל כרחך שהטעם הוא מצד שדרך חשיבות לקבוע עליו סעודה ולשתותו בצורה של דבר חשוב וזה היה מעמד היין בזמנם ולא כדרך שאר משקאות והראיה לגבי אדם שבירך קודם הסעודה על יין אם פוטר יין שבתוך הסעודה שיש מרבתינו הראשונים שמחלקים בין חול לשבת וכדו' ועל כרחך שלא כדברי הגר"ש ואזנר וע"ע רמב"ם (דעות פ"ד) וממילא ד"ק אחהמ"ר מוקשים אפי' בשביל לימוד זכות.

עוד בנוסף לענ"ד יש לדון במשנתו הטהורה של רבנו הגרא"י ולדינברג ע"ה (ציץ אליעזר ח"ה סי' ט"ז) שהשואל ראה ד"ק של פאר דורנו הגרע"י ע"ה (יבי"א ח"ג או"ח סי' י"ט) ונרתע מד"ק ופנה לציץ אליעזר ע"ה לידע למעשה והשיב מה שהשיב וסמך בשעת הדחק על דברי המתירים חלב תה קפה והביא דברי האגרות משה הנ"ל ואחמהמ"ר מכב"ק תורתו הטהורה אף שביאר דקמירי שאין לו יין בבית או היזק וכדו' מ"מ לא ביאר

על יין או מיץ ענבים אפשר להקל וכו' ואולי קמירי בחולה וכדו' וסובר שבכ"ה יש להקל וצ"ב כוונת הקודש הרי יכול לצאת בתפילה ולשמוע ע"י אחריני לעניין אכילה וצ"ב?

¹¹ ומינה לפלא אמאי אחר שביארו שבימינו מצוי יין ואין להבדיל על חמר מדינה מסיים הכותב שבשעת הדחק כשאי אפשר להבדיל

היכי דמי האם קמיירי שאין מצוי כלל ומה שכתב להביא ראיה מדברי הגר"ז ע"ה הרי לדידן אין שום נפקא מינה שיש לחלק בין השוואים וכמו שהזכרתי לעיל וכי מה אהני אחמה"ר העתקת לשונות הפוס' אשר הזכירו וביארו דמה דנהוג להקל דווקא בזמנם וממילא הכיצד נשתמש כנפקא מינה לימינו ואף שבעוה"ר יש הנוהגים בזה הרי אכשור דרי ועל הרבנים לעמוד בפרץ ולבאר שהשתנה הדין ולא לבאר שיש להם על מה לסמוך והראיה עי' לרבנו האדמו"ר ממנוקאץ' מה שהעיד על הדברי חיים ע"ה שכאשר שינה ממקומו שלא היה מצוי והיה מקדש על חמר מדינה והגיע למקום שמצוי יין היה מקדש על יין ורק מחמת כבוד המנהג שנהג לפני היה מברך שהכל גם על שכר אבל ודאי שלא עיקם את עיקר הדין והמשיך מנהגו ובזה אין שייכות למנהג ותימה אמאי לא נחתי לחילוק הנ"ל אחמה"ר [ועי' ג"כ לגר"ש ואזנר ע"ה אשר הזכיר רק שניסה ליישב בעניין אחר].

אלא שאחר כל זה חזר הגרא"י ולדינברג וכפל הדברים (ציץ אליעזר ח"ד סי' מ"ב) שהשואל נרתע ממה ששומע שהגרע"י ע"ה מפרסם דעתו הרמה שאין להתיר כלל ועיקר ועל זה השיב הציץ אליעזר שאין הדברים מחודשים וזה פסק ידוע של הגרע"י ואז כתב להוסיף עוד רעים אהובים על מה שכתב בחלק ח' הביא דברי החיד"א ומהרש"ם וביאר שאף החיד"א יודה האידנא לעניין חלב ויתר על זה הוסיף לראגוצ'ובר חלב אפשר תה לא ושוב כפל דברי הפוס' אשר הזכיר גם בחלק ח'.

ולענ"ד אחמה"ר מכב"ק תורתנו הטהורה ובאמת שאין זה מדרכי אבל מה אעשה שהאמת אהובה יותר וכאשר חכם שדרכו להוסיף על דבריו הראשונים ולחדש ולבאר סברות לרגיל בספרו ובנידון דידן כותב שבא להוסיף אמבונה על מה שכתב ובסופו של עניין לא מוסיף אלא דברי הראגוצ'ובר ואף למטוניה דווקא בשביל חלב ואוסר תה אתמהה על מה כל החרדה ומה אהני לו להשיב על ד"ק של הגרע"י אתמהה וד"ק אחמה"ר מרפסין איגרי ומוקשים ולא נחית לבאר השינוי בדין וגם גדר חמר מדינה אלא רק העתיק דברי האחרונים ולא דן במהות הסוגיא האם באמת יש להקל ובגדר חמר

מדינה וכש"כ בזמננו אשר רחוק להפליא מזמן של הני גאונים קדושים אשר דנו להתיר וכש"כ במציאות ג"כ של השפע אשר ואף בתקופת הציץ אליעזר שלא דומה כ"כ לתקופה דילן מ"מ לעניין השפע של יין וכדו' היה מצוי וממילא אינו מובן הכיצד מורה בקל כ"כ לאותו השואל אתמהה וד"ק צע"ר לי טובא.

עוד בתוספת על הנ"ל חזיתי לרבנו הגר"ש אלישיב ע"ה (קובץ תשובות ח"א סי' נ"ז אות א') שאגב מה שנשאל לענין הבדלה לאדם הנצרך לאכול בת"ב [חל במוצש"ק] האם יבדיל על יין או על חמר מדינה והשיב אגב לעצם הדין של חמר בזה"ל: המנהג הוא במי שקשה עליו או אסור מבחינה רפואית בשתיית יין מבדיל על שכר או שאר משקאות שהם חמר מדינה וכנראה המנהג מבוסס על מש"כ בביאור הלכה סי' רע"ב דבהבדלה דעת הרמב"ם דאם רוב שתיית המדינה הוא שכר מקרי חמר מדינה אפי' יש ג"כ יין העובדה היא דבדרך כלל לא משתמשים ביין אלא בקידוש והבדלה וכיוצא בו אבל בכל המסיבות והחתונות לא מגישים לקהל יין.

ולענ"ד אחמה"ר על האי מנהג הרי יש לנו לשאול ומה שתלה בד"ק של הביאור הלכה תמוה דעי' לעיל מה שהזכרנו בשם הגר"ש ואזנר והציץ אליעזר וכן האג"מ אשר לא הזכירו כלל מהאי טענה [חוץ מהגר"ש ואזנר שדן בפני עצמו בדברי הרמב"ם מטעם אחר] וסמכי על דברי ערוך השלחן אשר העיד וממילא האי מנהג איננו יודע עליו שהרי ביארנו שאין לו שייכות לזמנינו לפי הטעם שביאר ערוך השלחן גופיה ומה שהוסיף שמסיבות וחתונות ראשית איננו יודע מניין יצא לו זה כבר בזמנם היה דרך להגיש על כל שלחן או כל אדם אשר רוצה יש בר אשר מוגשים דברים אלא שעכ"פ עדיין רוב ככל סעודות השנה וכש"כ לעניין שב"ק דרך להביא יין לשלחן אשר בו משתבחים וממילא א"כ יוצא דהאי מנהג או טעם של אין מגישים בחתונה לא שייך כלל אלינו וממילא ד"ק צ"ב?

עוד בכעין הנ"ל יש להעיר ע"ד השמירת שבת כהלכתה (סי' ס' אות ג' ח') שדן לגבי סוגי משקאות אשר נחשבים חמר מדינה אלא

שצ"ב שאינו עולה בקנה אחד עם מש"כ (שם אות ב') שכל שמצוי יין וע"ש (הע' אות ה') בשם הגר"ח נאה שבא"י שמצוי יין הוא החמר מדינה אלא שעכ"פ סובר שכל שהוא חביב עדיף לעניין הבדלה וממילא למה שמבאר בגדר חמר מדינה ששותים בשביל כבוד סע' וכבוד האורחים וממילא כתב להקל טובא בכמה מילי כגון מיץ תפוזים או אשכולית יין תפוחים בשעת הדחק תה קפה עם או בלי חלב ומבאר שכל זה דווקא אם חמר מדינה ע"ש.

ולענ"ד אחמה"ר יש לדון הרבה ראשית אינו מובן ההגדרה של קפה ותה כחמר מדינה הרי עצם המציאות של דרך להגיש לפני אורחים הרי א"כ גם מיץ ממותק בכלל זה אדם שמגיע אורחים אם אינו מדיני סעודה הרי מגישים פירות או מיני מתיקה וגם שתיה ממותקת וממילא זה חשוב אתמהה הרי כל הדיון הוא בגדרי סעודה וממילא כל הני שתיה מתוקה באים רק בשביל להעביר המאכל או להנות וכן לעניין קפה תה וכדו' וממילא בזמנינו לכולי עלמא השתנה ואין דרך לכבד בזה מדרך סעודה אלא מדרך שתיה בעלמא להגיש להעביר מאכל וכדו' ולא נחת כלל לזה וביארו וחי' סברא של חמר מדינה שהיא היפך הסוגיא וכש"כ למעיין נכוחה בד"ק של רבותינו ראשונים אשר דנו בחמר מדינה כביכול כתחליף ליין והרי ודאי אדם שהיה מגיע לא היו מגישים יין כמו שמגישים קפה אלא שהדיון הוא בסעודה בלבד ועל כן לענ"ד ד"ק צ"ב?

ובאמת שיש עוד אריכות גדולה בזה בד"ק של רבותינו חכמי אשכנז אלא שמצד הדין לא ניכר שיש איזה חי' במה שכתבו ליישב או לדון וכבר האריך בזה פאר דורינו הגרע"י ע"ה (יבי"א ח"ג או"ח סי' י"ט, יחו"ד ח"ב סי' ל"ח, חזו"ע שבת כרך ב' בדיני איזה יין מקדשים, מאור ישראל פסחים עמ' קס"א) וחזי' אפי' בד"ק של הגרא"י ולדינברג כמה חיישי לדבריו אפי' אחינו בני אשכנז וממילא לא מבעיא לדידן בני עדות המזרח אשר מעולם לא היה מנהג להקל בזה ולא חזי' ברבותינו האחרונים אשר הזכירו בזה דיון אלא אפי' לאחינו בני אשכנז פשוט וברור שבא"י ואף בחו"ל כל שאפשר להשיג

בקל ע"י משלוחים וכדו' או שנמצא במציאות בכשרות וברוב הקהילות החרדיות בחו"ל מצוי כידוע אין הכי נמי שודאי אין להקל כלל ועיקר ולסמוך על דברים אשר נהגו במקום של ברכה לבטלה או הפסק [לעניין הבדלה שהרי בקידוש שחרית אין דיון מצד הברכה אלא שיהא לדון מצד אכילה לפני קידוש] וע"ע מה שהוסיפו בהרחבה על דברות אביהם הגאון הראש"ל (ילקו"י מהדו"ח שבת ח"א כרך ג' עמ' תרס"ה ואילך, עמ' תרע"א, וע"ע לו כרך ד' עמ' תק"פ, עמ' תשפ"ב) והר"ד יוסף שליט"א (הלכ"ב ח"ט עמ' ש"י, חט"ז סי' ער"ב אות ל"ה-מ"א, חי"ח סי' רצ"ו אות י"ג).

והשתא הבוא נבוא לעיקר דיונינו והוא אדם החולה או יין מזיקו וכן מיץ ענבים וכגון אדם אשר סובל מסכרת גורם להקאות וכדו' ואי אפשר לשתות האם יכול להקל בכל סוג של כוס של ברכה במקום יין לשתות חמר מדינה כגון שכר וכדו' ממה שנתבאר עד השתא [ויסקי וודקה ארעק וכדומה¹²] באופן אשר יכול לשתות כוס מלאכה שעכ"פ מכילה רביעית ובבת אחת [נפקא מינה לעניין ליל פסח דבעי' רובו או כולו עי' שו"ע סי' תע"ב ס"ט, ובסע' שב"ק אשר בעי' רוב רביעית וה"ה שאר כוס של ברכה קיל טפי וכש"כ אי נימא שיש לצרף] ואין לו מי שיעשה בשבילו קידוש או הבדלה שכל שיש מי שיעשה בשבילו או ישתה עכ"פ [במקום של כיבוד הורים וכדו' אב מבוגר דאיכא ביוש דבכה"ג שעת הדחק ואפשר להקל שיקדש ואחר ישתה עי' שו"ע סי' רע"א סי"ד וכל זה דווקא ליל שבת או יו"ט אבל שאר כוס של ברכה (לאפ' ד' כוסות ליל הסדר) שפיר דמי לכתחי' שו"ע שם וע"ע סי' ק"צ ס"ד] ודאי שאין להקל לשתות חמר מדינה לפי מש"כ עד השתא.

והשתא לגופם של דברים לענ"ד נראה שהדיון בדברים הנ"ל אף שראיתי שהאחרונים כתבו מדנפשיה מצינו לו מקור בתורתם של רבותינו ראשונים כמלאכים עי' לרבנו הראב"ד ע"ה (ארחות חיים ברכת המזון סי' י"ט) הקובע סעודתו על המים כגון חולה או ערב ט"ב בסעודה המפסקת או מי שאינו שותה יין כשמברך ברכת המזון לא יקבענה על הכוס כלל אבל על השכר מברך אם קבע סעודתו עליו והראב"ד ז"ל כתב דה"ה אם קובע סעודתו על המים והובא ג"כ בלשון י"א בספר המאורות (שם עמ' רצ"ג) וע"ע ספר

¹² לענ"ד לעניין קוניאק יש כעין ממה נפשך להקל וד"ב.

המכתם (פסחים קז. ד"ה אין אומרים) כל-בו
(ברכת המזון סי' כ"ה).

והשתא לענ"ד ממה נפשך שמעי' שיש
מציאות אשר האדם קובע על דבר אף
שכביכול מצוי יין אלא שמזיק וכדו' ושפיר
אפשר להשתמש בו [ומינה ראייה לדברי הגרי"ש
אלישיב ע"ה (קובץ תשובות שם) לענין ת"ב
במוצ"ש] וממילא לענ"ד נראה דה"ה לנידון
דין דלא מבעיא לכל דברי רבותינו
האחרונים אשר הזכרנו עד השתא אלא
אפי' לחולקים וכן הוא עיקר הני מילי באין
מזיקו אבל מזיקו פשוט דשפיר דמי
להשתמש.

אלא שעכ"פ לענ"ד מצד הסברא מוקשה
מאוד שהרי כביכול לנגד עינינו גמ' ערוכה
(נדרים מט:) אמרה ההיא מטרוניתא לר'
יהודה מורה ורוי א"ל הימנותא בידא דההיא
איתתא אי טעימנא אלא קידושא ואבדלתא
וארבעה כסי דפסחא, וחוגרני צידעי מן
הפסח עד העצרת, אלא חכמת אדם תאיר
פניו... פירש"י ע"ה (ד"ה וחוגר אני) וקושר אני
צדעי פדחתי משום מיחוש ראשי מפני ד'
כוסות ששתיתי שאני חושש מהן מפסח עד
עצרת, ועי' ירושלמי (שקלים פ"ג ה"ב, שבת פ"ח,
פסחים פ"י) ר' יונה אמר יוצאין ביין מבושל ר'
יונה כדעתיה דר' יונה שתי ארבעתי כסוי
דלילי פסחא וחזק רישיה עד עצרתא ר' יודה
בי ר' אילעאי שתי ארבעתי כסוי דלילי
פיסחא וחזק רישיה עד חגא [שינוי מגמ' דילן
דר' יהודה עד עצרת ולא עד סוכות?].

אלא שאולי י"ל דלא דמי והיינו דהכא
קמייירי רק לגבי אחר מעשה ולא המעשה
עצמו והיינו בעת שהיה שותה לא היה גורם
היזק אבל אחר שהיה שותה היה נגרם לו עוד
בנוסף חזי' מריהטת הגמ' שדווקא יין של
פסח והוא ריבוי שתייה גרם ולא של שבת או
יו"ט שהוא כוס אחת עם הפסקה וממילא
י"ל שאפי' נימא להקל דווקא בשאר כוס
ברכה לאפוקי כוס של ליל הסדר אלא
שקשה לחלק ביניהם וממילא תיקשי מדברי
הראשונים הנ"ל עוד בנוסף תיקשי ד"ק של
רבנו הרמ"א ע"ה (סי' תפ"ג) אשר התיר
בשאר משקה ואף דהתם שאני כיוון שעכ"פ
קמייירי באין כלל יין וכעין שמצינו בגאונים
אבל ביש יין רק שמזיק זה פשוט שאין
להקל וצ"ב?

ובאמת דחזיתי שהדברים כבר נעוצים
במשנת רבותינו הראשונים ע"ה דעי' לרבנו
הרשב"א (ח"א סי' רל"ח) שאלת עוד מי שאינו
שותה יין כל השנה מפני שמזיקו או שנאו
מהו שיעשה כל הסדר על הפת כמי שאין לו
יין שעושה הסדר על הפת כמו שכתב הרב
בהלכות תשובה מסתברא שכל שיש לו יין
צריך לדחוק את עצמו ולשתות וכדעבד ר'
יהודה בר אלעאי דלא הוה שתי חמרא ושתי
ארבע כסי... ואע"פ שמי שאין לו יין עושה
סדרו על הפת אין דנין אפשר משאי אפשר
ועוד הא אפשר לו בקונדיטון וביין מבושל
כדאיתא בירושלמי פרק ערבי פסחים,
והעתיקו מרן ביתה יוסף (סי' תע"ב מחודש סי')
והביאו למעשה בשו"ע (שם סי') מי שאינו
שותה יין מפני שמזיקו או שנאו צריך
לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע
כוסות [וכדברי הרשב"א חזיתי ג"כ לר"י אלמדארי
(פסחים צט:) הפרדס (שער תשיעי סופ"ז עמ' קע"ה)
ארחות חיים (סדר ליל הפסח אות ה') הרשב"ץ (מאמר
חמץ אות קי"ז) אלא שהזכיר לענין נשים].

והשתא לענ"ד ראשית שמעי' שיש לחלק
בין קידוש הבדלה וכדו' לשאר מילי שהרי
ביאר הדיון רק בסוגיא דילן ואף שלא חילק
מ"מ חזי' שהוזכר רק לענין פסח עוד בנוסף
עצם הדין קצת קשה הרי לענין ד' כוסות
בעי' דרך חירות וממילא הכיצד ישתה אדם
דבר שהוא שנאו או מזיקו הרי אין בזה דרך
חירות וממילא הכיצד אנו אונסים כביכול
לקיים מצווה שלא כדן ואף שיוצא יין לא
יוצא ידי חירות וצ"ב? ואולי יש לומר שאף
שלא יוצא ידי חירות עכ"פ בעי' לקיים
המצווה וכיוון שהדיון הוא לקיים או לא אין
הכי נמי דהדר' לעיקר הדין והוא לצאת ידי
חובת יין שהיא תקנת חכמים לד' לשונות
של גאולה [עי' פסחים צט: רש"י ורשב"ם וע"ע ר"ן
(חי' שם קיט: ד"ה ולענין) מה שהוסיף עוד כמה טעמים
להאי ד' ולא רק גאולה ע"ש] ועל כן אפי' שמזיק
וק"ל [וע"ע מה שדן ג"ע החיד"א (ברכ"י סי' תע"ב
סק"י) לענין אמאי אינו פטור מדין מצטער וכעין
שמצינו לענין סוכה ובאריכות לפאר דורנו הגרעי"י ע"ה
(חזו"ע סי' ד')].

אלא שאין דבריי מוסכמים דחזיתי לרבנו
הגר"ז ע"ה (שם סקכ"ב) שאחר שהזכיר דין ד'
כוסות כתב אבל קידוש של שאר ימים
טובים ושבחות א"צ לדחוק את עצמו
לשתות הכוס אלא יכול לשמוע הקידוש
מאחר כמו שנתבאר בסי' ער"ב משא"כ בד'

כוסות של פסח שאף בני הבית שהן שומעין הקידוש וההגדה מבעל הבית אף על פי כן חייב כל אחד ואחד לשתות ד' כוסות דרך חירות וכ"כ המשנ"ב ע"ה (שם סקל"ו).

והשתא לפי זה יוצא שאין לחלק כלל ועיקר ובין לעניין פסח וה"ה שאר כוס של ברכה אם נמצא יחידי חייב לאנוס עצמו ואף שמזיקו ואף שחולה וצ"ב?

אלא דע' לרבנו המשנ"ב ע"ה (שם סקל"ה) מבאר דהכא קמייירי שרק מצטער בשתיה והיינו כואב לו הראש אבל בנופל למשכב מחמת היין ודאי שאין לו לצער עצמו וטעמא (שער הציון סקנ"ב) כנ"ל פשוט דאין זה דרך חירות, ולענ"ד אחהמ"ר עד שדן מצד נופל למשכב אמאי מצטער הוי דרך חירות אתמהה? [וע"ע ערוך השלחן ע"ה (שם סקי"ד) שכתב ג"כ מחוייב לדחוק לבד כשהוא חולה].

אלא דלענ"ד נראה שאין ללמוד מכל הנ"ל לנידון דידן והעיקר כמו שכתבנו לבאר הכוונה שדווקא כאשר גורם היזק ולא השתא ההיזק נעשה וממילא ג"כ דלא קשיא מידי שאינו דרך חירות שהרי כלפי ההשתא הוא דרך חירות וכן לענ"ד יש ללמוד מד"ק של האבודרהם ע"ה (השלם דיני פורים עמ' ר"ט) שהביא כמה שיטות בפירוש עד דלא ידע וביאר כוונת הירושלמי דהני תנאי היו מתבסמים ומרגישים במעט יין ומוכח כמו שכתבנו לעיל שיש לחלק בין כוסות דדווקא הני הוא דיכול לגרום אבל כאשר אנו דנים על כוס של קידוש וכדו' פשוט דהוי מעט דמעט ממה נפשך אין ליחוש עוד בנוסף חזיתי הדברים במפורשים לרבנו מהר"ם שיק ע"ה (חאו"ח סי' ר"ס) אשר נשאל לעניין אכילת מרור או מצה וסכנה היא לו והקשה מדברי השו"ע הכא ות' דאפשר דהא דממעטים כי יאכל דווקא אם מזיק מיד בשעת האכילה שהרי בכה"ג אינו נהנה מיד אבל אם נהנה ממנו השתא ורק שלאחר זמן מזיק שפיר מיקרי אכילה.

ולענ"ד אף שהדברים אתי שפיר עם מה שכתבתי לענ"ד אין הצדק עימו אחהמ"ר דדו"ק בלה"ק דרבנו הרשב"א שהשואל שאל לעניין שונא וכן העתיק מרן בשולחנו הטהור והשתא אי נימא דקמייירי לאחר מכן הרי בשונא אי אפשר לאומרו והשתא הוא

שונאו וממילא אין לחלק שמזיק קמייירי לאחר מכן ושונא השתא וכן לענ"ד מצאתי להדיא בד"ק של הרשב"ש ע"ה (סו"ס שפ"ה) ומענין טעימת היין... אבל דע לך שראיתי בקצת החבורים שבד' כוסות שבליל פסח חובה לטעום כמלוא לוגמיו או רוב רביעית אפילו יהיה מואס אותו ומר בפיו וכן יראה שהוא האמת שהרי חובה הוא לשתות ארבעה כוסות ליל פסח, והשתא לפי זה יש לומר דמה דנקטי הני ראשונים אין ללמוד כלל ועיקר לעניין חולה או מזיק וכדו' אלא דקמייירי מצד שאין יכול והשתא קובע עליו האם מהני ואין יין מצוי אבל ביש אין שום היתר.

ובזה הדברים מוכרעים ולענ"ד אתי שפיר והכרח הוא דלא כשיטת המשנ"ב ע"ה שכתב לחלק בין נופל למשכב לבין אינו כדי להחיל יוצא ידי חירות והרי בכה"ג ודאי אין שום חירות שהרי מר בפיו אלא כיוון דתקון חז"ל ד' כוסות העיקר הוא לצאת והידור הוא גם חירות אבל כאשר אין חירות עכ"פ יש לו לקיים עיקר הדין.

והשתא לפי כל הנ"ל אין הכי נמי שאפי' אדם אשר מזיק לו ואין לו מי שיעשה לו אין שום היתר להשתמש בחמר מדינה ואף שהמשנ"ב ע"ה (שם סקל"ז) כתב להקל לעניין הד' כוסות הרי י"ל דקמייירי אליבא דדברי הרמ"א (סי' תפ"ג) שיש לדון אי קמייירי באפי' יין מצוי אבל לדין ממה נפשך יש לדון טובא שהרי לפימשנ"ת אין שום צד להתיר ונימא לסמוך ע"ד הרמ"א קשה טובא הרי העושה להקל כרמ"א שלא כדעת מרן ביאר לנו ג"ע החיד"א (שם הגדולים מע' ספרים אות ט' סי"ב) מכללן של דברים אתה תשמע דבעיר שנהגו כמרן אם א' תופס כקולת מור"ם גוערין בו ולא יפה עשה לפרוץ גדר. ומהר"ם בפנים מאירות ח"ב סי' ק"כ כתב דאשכנזי שהורה כקולת מרן צריך תשובה וכפרה ע"ש. וכן הוא באתריה דמר מרן מי שהורה כקולת מור"ם צריך תשובה וכפרה. ואם תופס כקולי' דמר וכקולי' דמר עליו נאמר הכסיל בחשך הולך. והאיש הירא ישמור עצמו שלא להקל כקולת מור"ם במקום שנהגו כמרן.

ואף שאין לנו כ"כ הכרע שמרן חולק ע"ד הרמ"א ע"ה לעניין חמר מדינה בפסח מ"מ

לעניין דבעי' בדווקא שלא יהא יין מצוי זה מוסכם ממה נפשך והשתא לפי זה הכיצד נימא שאדם אשר יין מזיקו יוכל להקל לשתות וניחא אם נופל למשכב ממש [כגון חולה סכרת וכדו' ל"ע] מעיקרא לא נתיר לו לשתות ונימא דהוי כאי אפשר כלל ועיקר [ועי' לפאר דורנו הגרע"י ע"ה (שו"ת חזו"ע סי' ד' אות ב', אות ח')] אבל רק שהוא מוזק וכדו' הכיצד נתיר אתמהה ומינה יש לדון על דברי הרבה מאחרוני הדורות אשר הזכירו יין מזיקו ולא מבעיא חכמי אשכנז אשר הזכרנו עד השתא אלא עי' שגם חלק מחכמי הספרדים כגון הגר"מ לוי ע"ה (מנחת אהבה ח"א פ"ז הט"ו) והר"ד יוסף שליט"א (הלכ"ב חט"ז סי' ע"ב אות ל"ז עמ' 428 ועי' בירור הלכה אות מ"ו) וצ"ב הכיצד? [ועי' בדברי הר"ד יוסף שליט"א (שם בירור הלכה אות מ"ו) שאף שהאר"ק לבאר שע"י מזיק הוא כעין מצוי מ"מ כל זה דיון במשנת חכמי אשכנז כמבואר למעיין בדבריו שם אבל אליבא דמנן אינו ולא זכר לדברי מרן ודעתו ולא נחית לזה וצ"ב?].

ובאמת דחזיתי שכבר הקדמני בהלכה למעשה לאסור אף בחולה רבנו הגרע"י ע"ה (יבי"א חאו"ח ח"ג סי' י"ט, יחזק דעת ח"ב סי' ל"ח) כתב להדיא לא להתיר הבדלה או קידוש אבל לעניין קידוש של שחרית כתב בשעת הדחק להקל באי אפשר אפי' בחמר מדינה אבל לגבי השאר יש ליחוש מצד ברכה לבטלה וכן עיקר לענ"ד וממילא י"ל שיכוון בקידוש בתפילה או בהבדלה ויחפש אחריני אשר יעשה בשבילו שודאי אין להתיר לברך [יש לדון לעניין אשכנזי (ד' כוסות) שעכ"פ חזי' להדיא לרמ"א ובאחרונים יש עקולי ופשוטי וחזי' שהמשנ"ב מכריע ועל כן לדידהו ודאי יהא להקל וע"ע לר"ד יוסף (בירור הלכה שם) ודו"ק].

סיכום מעשי:

1. מעיקר הדין כל כוס של מצווה אשר דיברו חז"ל [כגון קידוש הבדלה וכדו'] קמיירי ב"ין בדווקא אלא שעכ"פ במקום אשר אין יין מצוי התירו אפי' בחמר מדינה.

2. גדר חמר מדינה בעי' שלא יהא יין מצוי והשתיה אשר רוצה לקדש עליה היא שכר או שאר משקים דהוו חמר מדינה ז"א שיש להם חשיבות שדרך בני אותו המקום לשתות דרך קביעות וכעין תחליף ל"ין והיינו סעודה חשובה.

3. הא דאמר' חמר מדינה באין מצוי דווקא לעניין הבדלה קידוש שחרית או כוס ברכת המזון מ"מ לעניין קידוש כיוון שאפשר בפת אין להקל.

4. ריהטת דברי קודשם של רבותינו ראשונים וטוב"י מבואר להדיא שלעניין חמר מדינה א"צ בדווקא שיהא משכר אלא שיהא משקה חשוב שדרך לקבוע עליו סעודות וכתחליף ל"ין אלא שמצד המציאות אין דרך העולם לקבוע על משקה חשוב שאינו משכר וממילא מצד המציאות נוצר שעל מנת להיות חמר מדינה בעי' משכר אבל עכ"פ מקום אשר המשקה ששונים ודרך להגישו בסעודות חשובות כדבר חשוב לפני האורחים ולא כמשקה קל אשר מרוויח בו הצמא או מתענגים בו אין הכי נמי שהוא בכלל חמר מדינה [וע"ע לשון הגר"ז ע"ה (שם סק"ג) ולרבנו הגר"ח נאה (קצות השלחן ח"ג סי' צ"ז בדי השלחן סק"ג)].

5. גדר אין יין מצוי דעת מרן הב"י יותר נוטה לחומרא כגון נמצא אבל ביוקר חשיב מצוי וממילא יוצא שדווקא כשאנו מצוי במציאות באותה הארץ לגמרי אבל כל כשנמצא או במרחק של יום וכדומה יש להקל [רק שאינו מוסכם לכולי עלמא דחכמי אשכנז נטו בזה להקל ולתפוס כשיטות המקילות ולענ"ד הטעם דלא היה מצוי בקל להשיג וממילא תפסו להקל בזה וע"ע לקמן לעצם הדין של חמר מדינה אצל חכמי אשכנז והבן].

6. בזמנינו אכשור דרי ולא מיבעיא בא"י אלא אף בחו"ל באיזורים אשר יש קהילות חרדיות גדולות מצוי ג"כ יין וממילא בימינו קשה מאוד להתיר לעשות הבדלה או קידוש וכן כוס של ברכה וכדו' בשאר משקים שהם חמר מדינה ואיכא למיחש מצד ברכה לבטלה [לעניין כוס של ברכה אף לאחינו בני אשכנז יש להקפיד בימינו, ולעניין קידוש שחרית ג"כ].

7. לעניין אדם אשר יין מזיקו וכדומה בד' כוסות אם נופל למשכב ממש או חולה וכדו' פשוט וברור שפטור ויעשה הסדר על מצות, אם אינו מגיע למצב של חולי ממש אלא רק מזיקו או שונא יש לו לחפש ולמצוא יין או מיץ ענבים או כל דבר אשר מברכים עליו בורא פרי הגפן על מנת לקיים וגם אם סובל ויקח כוס קטנה של לערך 80 סמ"ק ובזה יקיים עיקר הדין [לגבי ד' כוסות ישתה רוב, לגבי

שאר כוסות מלא לוגמיו] וכל זה לעדות המזרח
אבל בני אשכנז לעניין ד' כוסות בכה"ג
יכולים להקל במזיק בחמר מדינה וה"ה
קידוש של שחרית או הבדלה.

סימן ג'

דין ברית החדשה או שאר ספרי דתות

אחרות

נשאלתי ע"י אברך בן עירנו במה שהביאו לפניו ספר ברית החדשה [היינו ספר של הנוצרים ימ"ש שבו מערבים את התורה שלנו עם כביכול מה שעזב אותנו הקב"ה ובחר בהם ובו תוספת מה שהוסיף כביכול למשוגע שלהם] האם הוא בגדר ס"ת שכתבו מין וכן הוסיף לשאול לעניין מה שמדי פעם בעוזה"ר מניחים מסיונרים ספרים הנ"ל בתאי דואר וכדו' של דירות אם כאשר ראה יש לאסוף הכל ולשרוף ואם לא כיצד יש לנהוג?

איתא בגמ' (גיטין מה:): א"ר נחמן נקטי' ספר תורה שכתבו מין (רש"י-האדוק בעכו"ם כגון כומר) ישרף (רש"י-דודאי לשם עכו"ם כתבו) כתבו עכו"ם יגנו נמצא ביד מין יגנו (רש"י-ספק כתבו ספק מצאו וכשר הוא) נמצא ביד עכו"ם א"ל יגנו (רש"י-מספיקא שמה הוא כתבו) וא"ל קורין בו ס"ת שכתבו עכו"ם תני חדא ישרף ותניא אידך יגנו ותניא אידך קורין בו לא קשיא הא דתניא ישרף ר"א היא דאמר סתם מחשבת עכו"ם לעבודת כוכבים והא דתניא יגנו האי תנא הוא דתני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניה סתו"מ שכתבן (מין) ומסור עובד כוכבים... פסולין שנאמר וקשרתם... וכתבתם... והא דתניא קורין בו האי תנא הוא דתניא לוקחין ספרים מן העכו"ם בכל מקום ובלבד שיהיו כתובין כהלכתן ומעשה בעכו"ם אחד בצידן שהיה כותב ספרים והתיר רשב"ג ליקח ממנו. פירש"י ע"ה (ד"ה וא"ל) דספק ספיקא הוא¹³ שמא ישראל

כתבו ואם תמצא לומר הוא כתבו שמא למכור לישראל כתבו ולא לשם עכו"ם.

והשתא לענ"ד שמעי' שטעם החיוב לשרוף הוא דווקא כאשר יש לנו ודאות שמה שנעשה בעצם הכתיבה ודאי היה על דעת ע"ז שהרי אליבא דרב נחמן דווקא בגוי אשר הוא אדוק בע"ז שלו ואליבא דר' אליעזר ע"ה אין נפקא מינה כיוון שאמר' סתם מחשבת גוי וממילא יוצא דלכולי עלמא כל שודאי ידעי' שמהות מחשבתו היא לשם ע"ז לכולי עלמא ישרוף רק שבספק לפנינו אז יש מחלוקת שיש מצריכים דווקא באדוק שבכה"ג אמר' ודאי ויש שא"צ לכל זה כיוון שאמר' מסתמא גוי שעושה משהו הקשור לדברי דת על דעת הע"ז דיליה עבד.

אלא דלענ"ד אינו מבורר כ"כ דחזיתי שבטעם של מין שכתבו דשפיר דמי לשרוף תליא במחלוקת ראשונים דעי' מחדא לרבנו הרמב"ם ע"ה (יסודי התורה פ"ו ה"ח) כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן אסור לשורפם... במה דברים אמורים בכתבי הקדש שכתבם ישראל בקדושה אבל אפיקורוס ישראל שכתב ס"ת שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם... ד"ה החינוך (מצווה תל"ז) רבנו ירוחם (תולדות אדם וחווה נ"ב ח"ז עו:): ספר הבתים (הרש"ל ספר המצוה אזהרה ס"ה עמ' של"ז) ארחות חיים (אהבת ה' ויראתו אות ט').

רכ"ט) וצ"ב? ובלאו הכי עוד מוכח שספק ספיקא דהכא אינו מתהפך שהרי אי נימא לא כתבו הגוי לשם עבודה זרה מה נפקא מינה כתב יהודי או לא? ותל"ית דמצאתי לרבינו היד דוד ע"ה (זנצהיים ד"ה אמרי ליה) שכבר עמד בזה ע"ש, ועי' ג"כ לרבינו הכת"ס ע"ה (חאו"ח סי' ה') במה שהקשה שאינו מתהפך ועע"ש שהוסיף גם כן דהוי ספק ספיקא משם אחד ואין אחד מוסיף על רעהו ומה שהאריך בדיון הנ"ל [אגב אורחיה עי' לתוס' ע"ה (ד"ה אמרי לה) שחולקים על טעמו של הרש"י וביארו שהטעם הוא משום שאין דרך גוי לכתוב ונפקא מינה יוצא במקום שדרך גויים לכתוב אין הכי נמי שרק אליבא דרש"י מצא לוקח אבל לתוס' בכהאי גוונא פשוט שאין היתר].

¹³ א"ה-אמרתי להוסיף מחי' עמ"ס גיטין (דף מה) מה שעמדתי בנק' הנ"ל ואיכא ב' חידושים יוצאים ממשנתו הטהורה של רש"י ע"ה: ולענ"ד מינה מוכח דספק ספיקא מתיר אף לעניין ברכה שהרי אם רק לעניין קריאת התורה בציבור בלא ברכה מה נפקא מינה הרי יכולים לקרוא גם כן מחומש אלא ודאי הקריאה הכא קמייירי שיוצאים בה ידי חובה וכו' וכתקנת חכמים ואם כן אף בברכה ומוכח שעל ידי ספק ספיקא מתירים גם לברך, ואולי יש לומר דהכא הספק ספיקא הוא בגוף המצווה היינו אם כשר הספר תורה לקיום או לא וכיוון דהכרענו שכשר לקיום המצווה אין הכי נמי שהברכה נגזרת אחריה ומ"מ על כל פנים תנא דמסייע לסברת הרדב"ז (ח"א סי')

אלא דעי' מאידך לרש"י ע"ה (שם) שמבאר שהטעם הוא משום שכתבו לשם ע"ז וכ"כ הפסקי רי"ד (מכון התלמוד הישראלי גיטין עמ' קי"ח) משום שכל מחשבתו לע"ז וכותב האזכרות לשם ע"ז וכ"כ הרמב"ן (שם) הא דאמרי' רבנו יונתן ונימוק"י (מנחות הלכות ס"ת ד: ד"ה ישרף) הר"ן (ע"ד הרי"ף גיטין כג. ד"ה ישרף).

והשתא יש לעי' הרי לפי מה שכתבנו שהתלות היא לשם ע"ז נחא שיטת רש"י והחילוק בין גוי לבין מין שהרי דווקא מין הוא דאדוק ממילא אמרי' מחשבתו לשם כמ"כ הר"ד וכן ביתר אם נוסיף דברי הגמ' אליבא דר' אליעזר סתם מחשבת ואתי שפיר גם גוי אבל לפי ד"ק של הרמב"ם כיוון דאתי עליה מגדרי לא כיוון לשם קדושת ה' הכיצד נימא חילוק בין גוי למין אתמהה הרי ודאי אף הגוי אינו בכלל מכוון?

עוד בנוסף על הנ"ל חזיתי שיש מחלוקת בגדר מין שכתב ס"ת האם קמייירי בגוי או דילמא אף בישראל שהוא מין ז"א משומד לגמרי לאפיקורסות דיליה ולפי המבואר לענ"ד נראה דתליא בדין הנ"ל אלא שזה אינו די"ל דבכ"ג איכא למיחש בין לטעם דרש"י ובין לטעם דהרמב"ם והיינו לפי רש"י אינו בדווקא גוי ע"ז שהרי גם אם יהודי שהמיר דתו לגמרי [ל"ע] ועובד לשם ע"ז הרי ודאי מחשב לשם ע"ז [עי' ראבי"ה (מנחות תיקון ס"ת סו"ס אלף קמ"ט דבליצקי כרך ד' עמ' רל"ג-רל"ד) כתבו מין ישרף וה"ה ישראל בעודו בשמדותו] ובלא"ה אתי שפיר ג"כ הלשון ברמב"ם ע"ה שנקט בד"א בישראל אבל אפיקורס ישראל וכו' ומאידך אליבא דהרמב"ם הרי ודאי אין נפקא מינה כיוון דתלי' באינו כותב לשם קדושה ממה נפשך לא יחול עליה שם קדושה.

אלא שלענ"ד נראה לתלות מחלוקת דילן במחלוקת אחרת והיא במהות השריפה האם כוונת השריפה קאי על אזכרות שם ה' או דילמא רק על הס"ת עצמו דאיתא בגמ' (שבת קטז.) תא שמע הגליונין וספרי מינין (רש"י-משרתים לע"ז וכתבו להן תנ"ך כתב אשורית ולשון הקודש) אין מצילין אותן מפני הדליקה אלא נשרפין במקומן הן ואזכרותיהן מאי לאו גליונין דס"ת לא גליונין דספרי מינין השתא ספרי מינין גופייהו אין מצילין גליונין מבעיא הכי קאמר וספרי מינין הרי הן כגליונים (רש"י-

כקלפים חלקים שלא נכתב בהם מעולם) גופא הגליונים וספרי מינין אין מצילין אותם מפני הדליקה ר' יוסי אומר בחול קודר (רש"י-חותך חתיכות הקלף מקום השם) את האזכרות שבהן וגונזן והשאר שורפן א"ר טרפון אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשורף אותם ואת האזכרות שבהן שאפי' אדם רודף אחריו להורגו (רש"י- על עצמו קאמר) ונחש רץ להכישו נכנס לבית ע"ז ואין נכנס לבתיהן של אלו שהללו (רש"י- נכרים העובדים ע"ז אינן מכירין שהרי בכך גדלו וכך למדום אבותם) מכירין וכופרין והללו אין מכירין וכופרין ועליהן הכתוב אומר ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונו. פירש"י ע"ה (ד"ה ואחר הדלת) זכרון הוא בידך ואינה שכחה לך אלא שהשלכת אותי אחרי הדלת.

והשתא יש לעי' חזי' לעניין ספרי מינין שיש רק לקדור אבל לשרוף לא שייך אליבא דר' יוסי ואילו בשבת אין מצילין והשתא קי"ל (גיטין מה:) ס"ת שכתבו מין שורפו והרי מין היינו עובד ע"ז או אדוק לע"ז שמסתמא כתבו לשם ע"ז וממילא יוצא שאליבא דר' יוסי ע"ה הא דאמרי' שורף קאי על שאר חלקי הס"ת חוץ משמות הקודש משא"כ אליבא דר' טרפון ע"ה אף האזכרות, עוד שמעי' מר"ט ע"ה שעובדי ע"ז כבר בימיו היה דינם שונה כיוון שהם חשיב כלמדותם אבותם ולא כמעשיהם ואפילו הכי סבר להדיא שלעניין כתיבתם אין שינוי וממילא פשוט וברור שס"ת שכתבו גוי אפי' בגויים של ימינו שמעשה אבותיהם בידם יש לשרוף ויש להסתפק רק לעניין האזכרות.

ובאמת דחזיתי שכבר עמד בזה תוס' ע"ה (שבת שם ד"ה ספרי) אומר ר"י מייירי בנמצאו ביד מינין דאי כתבן מין הא אמר (גיטין מה:) נמצא... כתבו מין ישרף ודוחק לומר דאתי כר"ט ודלא כרבנן ור' יוסי, ומבואר יוצא שאליבא דכולי עלמא ישרף וסוגיא דילן בנמצא בידו קמייירי וכן חזיתי להדיא לרבנו הרמב"ם ע"ה (יסודי התורה פ"ו ה"ח) כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן אסור לשורפם או לאבדם ביד והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות במה דברים אמורים בכתבי הקדש שכתבם ישראל בקדושה אבל אפיקורוס ישראל שכתב ס"ת שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל

ודעתו כן לא נתקדש השם ומצוה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם אבל עכו"ם שכתב את השם גונזין אותו... וכ"כ החינוך (מצווה תל"ז) רבנו ירוחם (תולדות אדם וחוה נ"ב ח"ז עו סוע"ב) הריא"ז (שבת פט"ז ה"א אות ח', שלט"ג שבת מג. אות א') הנימוק"י (מנחות הלכות ס"ת ד: ד"ה ישרף) וביאר טעמא משום שכותבים השמות לשם ע"ז ואדוקים בה הרבה וכ"כ הארחות חיים (אהבת ה' ויראתו אות ט') ומהר"י אבוהב (או"ח סי' של"ד) וכ"פ מרן בשולחן הטהור (או"ח סי' של"ד סכ"א).

אלא דעי' מאידך לרבנו הרמב"ן ע"ה (גיטין שם ד"ה הא דאמר') והיינו דאמר' בכתבו מין ישרף כיוון דבעי' כתיבה לשמה ואזכרות לשמן וזה לשם ע"ז כתב דקי"ל סתם מחשבת מין לע"ז הלכך ישרף ומיהו ר"נ סתם פסיק ישרף ולא פריש מידי בפלוגתא דר' טרפון ורבנן בכל כתבי הקדש אם קודר כרבנן או שורף כר"ט, ומבואר יוצא שמספקא ליה כמי הכריע רב נחמן ע"ה.

ויתרה מזו עי' לרבנו המאירי ע"ה (שבת שם ד"ה ספרי מינין) ספרי מינין והם שכתבום המינים לעצמם אחר שנשתמדו וכן ספרים שכתבום דרך ויכוח על אמונתנו אע"פ שכתובים בהם הרבה מקראות של תורה שהם מביאים מהם ראיה לדבריהם אין מצילים... ולא עוד אלא שאף בחול קודר את האזכרות וגונזין ושורף את השאר... ויש פוסקי' שאף האזכרות הוא שורף... וכעין זה מתבאר מד"ק של רבנו המאורות ע"ה (שבת שם) שהזכיר בסתם וי"א.

והשתא שמעי' מד"ק תרתי א. ריהטת לה"ק כרבנן ור' יוסי והיינו אזכרות אינו בכלל שריפה והזכיר שיש חולקים, ב. גדר ס"ת שכתבו מין אין הכוונה ס"ת בדווקא אלא כל איזכור של כתבי הקודש אשר נוהגים בו הגויים ועל כן אפי' דבר שהוא דרך ניצוח ויכוח וכדו' והזכירו פסוקים בכלל זה וממילא לענ"ד מבואר יוצא שכל ספר אשר כתבו גוי והזכיר בו פסוקים אין הכי נמי שיש לשרוף ולענין אזכרות תליא במחלוקת וממילא יוצא דאי נימא דאזכרות בכלל אתי שפיר לשרוף כל ספר אשר יוצא תחת יד אדוקים לע"ז אפיקורסים או מומרים וכדו' [אלא שאינו מוסכם דעי' אוצר הגאונים (שבת עמ' 102)

בשם רה"ג דביאר דהני ספרי מינין ספרי תורות דכתבונן מינין אינון ולא ספריהון שחיברו אותן הן... ומשמע שאינו כפשט דברי המאירי ואולי י"ל דקמ"ל שכל דברי הגמ' דווקא בס"ת אשר כותבים לעצמם וזה החידוש משא"כ פ"י שלהם שודאי א"צ לכתוב וצ"ב? אלא שלענ"ד תנא דמסייע לרבנו המאירי ע"ה הוא רש"י (חולין יג. ד"ה ספריו, ד"ה כספרי קוסמין) וע"ע ב"י (יו"ד סי' רס"ח מחודש סי' ב"ד"ה כתב בעל הלכות) ועל פי זה מוסכם לכולי עלמא שיטת המאירי והיינו שגדר כתבו מין הוא שם כללי לכל איזכור של כתבי הקודש שנעשה ע"י אפיקורס וק"ל ואחר זה חזיתי שכעין דבריי כבר קדמני רבנו הגר"י וייס ע"ה (מנחת יצחק ח"ו סי' קי"א).

עוד חזיתי לרבנו הריא"ז ע"ה (שם) יש לשאול על ספרים שכותבים היום בלשונם והם כתבי הקדש שלנו אם טעונו גניזה בחול ואם יש לחוש על אזכרותיהן שלא לישיבע בהן לשקר ושלא למחוק אותם שהמוחק את השם עובר בלאו ונראה בעיני שטוב להחמיר בדבר כמבואר בקונטרס הראיות.

ויש לעי' באיזה אופן קמייירי ומה צד ספיקו של רבנו שהרי בתחילת ד"ק כותב ס"ת שכתב מין ישרף כולל אזכרות נמצא ביד מין יגזו כדאיתא בגמ' ועל זה קאמר שיש להסתפק בגויים שלנו ולענ"ד נראה דמספקא ליה כיצד נחשבים ונפקא מינה לענין הגדרה של הספרים אלא שעכ"פ לענ"ד קצת צ"ב לפי מה שביארנו בשיטת ר' טרפון ע"ה עוד בנוסף צא ועי' ברבותינו הראשונים אשר העתיקו הסוגיא כפשטה ולא חילקו בין גויים של זמנם לזמנינו וע"ע ריבב"ן (שבת עמ' ר"ג) וכ"פ הטוש"ע (יו"ד סי' רפ"א ס"א) ולא חילקו בין הזמנים ויתרה מזו מרן בשו"ע (או"ח סי' של"ד סכ"א).

והשתא לפי כל הנ"ל יוצא לסוגיא דילן למעשה שפשוט וברור שגם אזכרות בכלל השריפה אשר כתב הרמב"ם ומרן וממילא יוצא שכל הספק של לשרוף האזכרות הוא בין אליבא דיהודי שהשתמד [ל"ע] כמבואר בד"ק של המאירי והמאורות ובין לענין גוי של ימינו כמבואר בד"ק של רבנו הריא"ז אלא שעכ"פ למעשה דעת מרן כרמב"ם שאין חילוק בין גויים של ימינו לימיהם ובין גוי עע"ז לבין יהודי עע"ז [ל"ע] שבכ"ג שורף

כולל אזכרות¹⁴ [וע"ע מור וקציעה (סי' ט"ל) מאמ"ר (שם סק"ב) פתח הדביר (שם סק"ו) ויפה ללב (שם מהדו"ח סק"ו, ח"א יושר ללב סק"ג) גנזי חיים (רייזנר שם סק"ב, סק"ה)].

אלא שלפי זה יוצא שיש קולא כביכול אליבא דרבנו הרמב"ם על פני שיטת הרש"י והיינו אליבא דרש"י יוצא שסתם גוי או כל מציאות אחרת של גויים אשר מדפיסים כתבי קודש וכדומה עם אזכרות שם ה' או פסוקים פשוט וברור שהוא בגדר יגנז ורק כאשר הכמרים קרדינלים או שאר סוגי הענ"ז אשר הם אדוקים בהם נאמר ישרף אבל שאר גויים אין הכי נמי שבגדר יגנז משא"כ אליבא דהרמב"ם איכא קולא כביכול שהיא חומרא בדין והיינו כל שלא נכתב ע"י ישראל א"נ נכתב ע"י ישראל אשר אינו מבין מעלת וקדושת שם ה' אין הכי נמי שהוא בגדר ס"ת שכתבו מין וחייב שריפה.

אלא שעדיין תיקשי שהרי לפי הסברא הנ"ל עדיין יש להקשות במשנת הרמב"ם דעי' לו (תפילין פ"א ה"ג) ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורוס ישרפו כתבן כותי או ישראל מומר או מוסר ביד אנס או עבד או אשה או קטן הרי אלו פסולין ויגנזו שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב...

והשתא אמאי כתב מומר עבד כותי אינו בגדר ישרף אלא בגדר יגנז הרי אינו מאמין בקדושת שם ה' ולא כתבו לשמו וממילא לא נתקדש ועל כרחך שיש לחלק אליבא דהרמב"ם ולקרבם לשיטת רש"י והיינו נקט בדווקא ישראל אפיקורוס כיוון שהרחיק לגמרי מכל הגדרה של קדושת ה' ושם ה' ותפס להדיא למומרות והרחקה וממילא כאשר כותב אין לו כוונה כלל ויש ידיעה ברורה שאינו מאמין במה שכותב ומבחינתו שם ה' ל"ע כשאר דברים משא"כ שאר האחרונים אשר הזכרנו שלא הרחיקו לגמרי ויש להם קשר כלשהוא ממילא לא תיקשי

אלא שעכ"פ עדיין קשה הרי בגמ' מבואר חילוק בין גוי למין ויתרה מזו הרמב"ם גופיה מזכיר את החילוק הנ"ל ביסודי התורה א"כ מאי שנא אפיקורס מגוי וצ"ב?

עוד בנוסף על הנ"ל לענ"ד עדיין נראה שדעת מרן עכ"פ אינה מסכמת בכ"ג לשיטת הרמב"ם¹⁵ ראשית מרן ביתה יוסף לא העתיק כלל ועיקר ממשנתו הטהורה של הרמב"ם בהלכות יסודי התורה אלא הזכירו רק מדבריו בהלכות שבת (או"ח ב"י סי' של"ד) לעניין שריפה או הלכות תפילין (או"ח סי' ט"ל) בדיני תפילין ובדיני ס"ת (יו"ד סי' רפ"א) שנכתב ע"י מין והוא פלא אמאי לא הזכירו עוד בה הרי בשולחנו הטהור בהלכות ס"ת מרן מעתיק להדיא כתבו אפיקורוס ישרף כתבו גוי יגנז והשתא כיצד הרי כביכול מזה שטרא לבי תרי שהרי אפיקורוס הוא כביכול רק אליבא דהרמב"ם שהרי גוי שהוא אדוק בע"ז אינו מוגדר אפיקורוס והיה נכון יותר כביכול להישאר על לישנא דגמ' כתבו מין ועל כרחך שנקט לשון הרמב"ם והיינו להשמיע את הרבותא אפי' בישראל שהרי דווקא בו שייך אלא שזה אינו דעי' לשון מרן (סי' של"ד סכ"א) שמחלק בין אפיקורוס למומר לע"ז והיינו אפיקורוס היינו גוי וממילא השתא אפי' נימא החילוק אליבא דהרמב"ם עכ"פ בדעת מרן יוצא להדיא שסתם גוי שכותב אינו אומרים ישרף אלא יגנז שהרי כל שאינו אדוק בע"ז אינו בכלל ישרף וה"ה ג"כ כלפי יהודי אשר רחוק מדת וכדו' כל זמן שאינו עע"ז והמיר דתו לכך ונמצא בתוך הע"ז ככומר וכדו' פשוט שאף בו שייך רק גניזה ולא שריפה.

אלא דעדיין קשיא לי מהא דחזי' לד"ק של מרן בבדק הבית (יו"ד סי' רע"ו מחודש ס"ט) כתב הרשב"ץ בתשובה (ח"א סימן קע"ז) אם כתב ה' שלא בכוונת קדושה אינו קדוש... וכ"כ הסמ"ק ה' שנכתב שלא מדעת מותר למוחקו¹⁶...

משום שמעלה בדעתו שהוא כשאר דברים ע"ש.

¹⁵ ועי' מה שכתב רבנו מהר"ם שיק (שם) מה שדן בדעת מרן אי כרמב"ם אי כרש"י.

¹⁶ ועי' בדיון הנ"ל של קידוש לגי' החיד"א (ברכ"י יו"ד סי' רע"ו) שרשי הי"ם (יסודי התורה פ"ו ה"ו) מהרי"א ספקטור (עין יצחק או"ח ח"א

¹⁴ ועי' נפקא מינה שהוציא רבנו מהר"ם שיק (או"ח סי' ס"ו) בעושה על מנת למכור ונפק"מ נוסף עי' לרבנו הגר"מ פיינשטיין ע"ה (אג"מ חאו"ח ח"ב סו"ס נ"ל) לעניין ס"ת שכתב רפורמי אליבא דרש"י לא כתב לשם ע"ז וממילא אין היתר לשרוף והדיון יהא אליבא דהרמב"ם אלא שעכ"פ לא יהא מחוייב אבל יהא מותר

ולפי זה יוצא להדיא דשם שנכתב שלא לשם קדושה מותר למוחקו וממילא הכיצד נימא ס"ת יגנו אלא שעכ"פ הקושי בד"ק היא מדברי הגמ' שהרי לדידהו היכי דמי קמירי בגוי שהגמ' מבארת שיגנו הרי ודאי אין הגוי כותב לשם קדושה ה' שהרי מניין לו לידע וניחא אליבא דרש"י אשר סובר דאתי עליה משום כוונה לשם ע"ז ולא מדיני קדושת שם ה' אבל לסמ"ק ולרשב"ץ הרי ודאי לא כתב לשם קדושה וצ"ב?

וביתר על הנ"ל יש לדון מדברי קודשו של מרן הב"י גופיה (או"ח סי' ט"ל מחודש ס"ד) הטור כתב כאן דתפילין שכתבם מין יגנוזו ובהלכות ס"ת כתב ס"ת שכתבו מין ישרף וגם רבינו ירוחם... ונראה שדעתם לפסוק הלכה כר"נ דס"ת שכתבו מין ישרף אבל בתפילין ומזוזות נקטי'... שאם כתב יגנוז דכיון דר"נ לא הזכיר אלא ס"ת משמע דדוקא בס"ת הוא דאמר ישרף אבל לא בתפילין ויש ליתן טעם בדבר דס"ת גם המינים כותבים אותו לצורך עצמן להתלמד בו הילכך ודאי לשם ע"ז כתבו אבל תפילין ודאי לצורך ישראל כתבן הילכך איכא למימר דלא לשם ע"ז כתב... אבל הרמב"ם כתב ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן מין ישרפו משמע דסבירא ליה דר"נ ס"ת דנקט לאו דוקא אלא ה"ה לתפילין ומזוזות... ובשלחנו הטהור (שם ס"ד) הכריע בסתם ישרף וי"א יגנו.

והשתא לפי חילוקו של מרן הב"י שיש לחלק בין תפילין לבין ס"ת והיינו בעצם כוונת הכותב הרי יוצא שסובר כשיטת רש"י שכל שנכתב לשם ע"ז אבל שלא נכתב לשם ע"ז אף שלא נכתב לשמה יש בו קדושה וא"כ הכיצד ניישב דברי הב"י בשם הרשב"ץ והסמ"ק וצ"ב?

אלא שאולי יש לומר על כל הנ"ל שאין דברי הרמב"ם אלא תוספת נופך לעצם האיסור והיינו דווקא באפיקורס נאמר הדין ולא

בשאר אינשי והטעם כמש"כ להדיא שהוא משום הרחקה מהם ומדעותיהם וממילא יוצא שכל החשש אינו מצד לשם מה מכוון אלא מהות ההרחקה ממנו וממילא אתי שפיר לדידהו החילוק בין גוי לבין אפיקורס שכלפי אפיקורס הטעם מצד ההרחקה ואף שאינו מכוון והשתא לפי זה יש לדון ג"כ במשנת מרן שריהטת ד"ק כשיטת הרש"י אלא שעכ"פ מה שכתב בבדק הבית הוא רק לעניין שלא התקדש שם ה' אבל ודאי שאין מזה ללמוד לעניין ס"ת לשרוף כולו¹⁷ ופשוט שאדם אשר שכח לקדש שם ה' אין לנו לבוא ולומר שישרף כל הס"ת אלא ימחק ויכתוב מחדש וממילא דה"ה לעניין גוי שיש לומר שעכ"פ התכוון לכתוב שם ה' ממה נפשך ובזה י"ל דכוונת הרשב"ץ בלא מקדש היינו בכותב בצורה של מחשב שאינו מבין כלל ועיקר שכותב שם ה' אבל יודע שכותב שם ה' אין הכי נמי שודאי מתקדש והיא גופא החילוק בין גוי לאפיקורס והיינו שגוי עכ"פ יודע שכותב שם ה' שהכוונה לאלהי ישראל משא"כ אפיקורס שכוונתו ודאי לאפיקורסות דיליה וק"ל.

ובכעין דבריי חזיתי לרבנו מהר"א אלפנדארי ע"ה (יד אהרן סי' ט"ל הגב"י מהדו"ח סק"ד) שכתב לבאר שודאי כל שכתב לע"ז לכולי עלמא הוא בעי שריפה וזה שייך אף בגוי וחי' הרמב"ם לעניין מין מצד הלא לשמה והטעם משום שלא להניח שם לאפיקורסים והביא ג"כ ראיה לזה ממימרא דר' טרפון בגמ' שבת משום שמטיל קנאה על כן ישרף ע"ש, וע"ע לג"ע החיד"א (ברכ"י יו"ד סי' רע"ו) רבנו שרשי הי"ם (יסודי התורה פ"ו ה"ו) משרת משה (עטייה שם ה"ח) מהר"ם שיק (או"ח סי' ס"ו) הרגוצ'ובר (צפנת פענח יסודי התורה שם) ומהרי"א ספקטור (עין יצחק חא"ח ח"א סי' ה' אות ז' ואילך) מה שביארו בחילוק גוי ואפיקורס¹⁸ והבן [וכן לענ"ד יש להוכיח מהפוס' (עי' שבות יעקב ח"א סי' ט"ו, בית דוד יו"ד סי' קמ"ה, ערך השלחן טייב או"ח סי' ט"ל סק"ד ועוד) אשר ביארו

¹⁷ וביאור נוסף במשנת הרמב"ם עיי' לרבנו הגר"ח מבריסק ע"ה (סת"ם פ"א הטי"ו) שיש לחלק בין דין לשמה לסי' לבין דין לשמה באזכרות שם ה' ע"ש וע"ע לרבנו הגר"מ פינשטיין ע"ה (אג"מ חא"ח ח"ב סי' נ' ד"ה אבל מקורי עמי רל"ז, שם סי' נ"א ד"ה והנה עיקר עמי רל"ח).

סי' ה' אות ז') ומינה קצת צ"ב לד"ק של רבנו האבן האזל ע"ה (שם ה"ח) וע"ע לרבנו הגרע"י ע"ה (יבי"א חיו"ד ח"ד סי' כ"א אות ג').

¹⁸ ועיי' מה שניפק"מ בכעין זה רבנו הגר"ב שטרן ע"ה (בצל החכמה ח"ג סי' ט"ל אות ה') לעניין מין שכתב כמה עמודים מעמודי הס"ת ולא כתב אפי' אזכרה אחת שודאי יש לשרוף כל מה שכתב ע"ש.

לעניין ספק ספיקא דרש"י שמשמעות הדברים להקל בגוי למכירה ועל כרחק שכאשר יודע שכותב בכוונת שם הקב"ה של היהודים סג"י]

והשתא לפי זה יוצא שבימינו אנו לעניין ע"ז בימינו ועכ"פ הנוצרים אשר המציאות של אמונתם בנוצרי היא אדוקה ומאמינים בו ותפסו לו סגולות וכדו' וכל שכן מיסיונרים וכדו' אשר כוונתם להמריד עמך ישראל ולמשוך את "האספסוף" כביכול האנשים החלשים אשר אינם כ"כ מבינים ומייצרים איזהו קירבה בין הנצרות ליהדות [להבדיל לאלף הבדלות] אין הכי נמי שיש לדון טובא במהות של כתיבת שם ה' שהרי ודאי מחשבתם היא במציאות של הנוצרי וממילא הוי ממש דומיא דמין שכתב ולא מבעיא לרש"י אלא אף לרמב"ם שהרי ודאי ממה נפשך יש להרחיק אותנו מהם ומכל תועבותיהם דכל מטרתם היא להמיר אותנו על דתנו וז"ב.

ובאמת שכאשר חשבתיו כן מצאתי לרבנו אליה הלוי (בני חיי סב ע"ד) לעניין דת הנוצרים והמאמינים אחריה אשר ודאי חשיב כוונתם כדן ס"ת שכתבו מין וע"ש מה שכתב לנפק"מ לעניין סידורים וכדו' אשר הודפסו ע"י בתי דפוס נוצרים ודן מצד חקיקה וכדו' לאסור איסור בכל הנ"ל ע"ש.

עוד עיי' למהר"ח אלגאזי ע"ה (בני חיי שם סג.) אשר עמד ע"ד מהר"א הלוי וכתב לדחות הראיה מדין הדפוס והוסיף לדון בדברי הרמב"ם וכתב לדייק דעיקר טעם הרמב"ם משום שלא כתב לשמה ועל כן מין ישרף משום דלא יזכר שם למינים משא"כ גוי כיוון דאינו כתוב לשמו אבל בדבר שא"צ כתיבה לשמה ממה נפשך אף הרמב"ם יודה דשפיר דמי לקרוא והביא ראיה ממש"כ הרמב"ם (סת"ם פ"י ה"א) כ' דברים שבכל אחד מהם פוסל הס"ת והדבר הי' שמנה כתבו אפיקורס או כיו"ב משאר פסולין ומבואר יוצא כמש"כ אלא שאחר זה הקשה שהרי הכיצד נימא קוראים כאשר הצריך לשרוף עוד בנוסף מש"כ שלא יזכר לכא' הפך סוגיא דגיטין דמבואר יוצא שהטעם לשריפה משום שנכתב לשם ע"ז אלא שכתב לחדש דהא דאמר' ישרף דווקא כתב לשם ע"ז וזה בגוי אבל בכתב מין אפי' אינו לשם ע"ז ישרף משום לא יזכר מעשיהם אלא דהזכיר שנית

סוגיא דשבת וביאר שלכולי עלמא דווקא מה דבעי לשמה הא אינו בעי לשמה אינו בכלל נשרף עוד כתב לדחות דברי מהר"א הלוי שח' שבגויים שלנו חמיר טפי שהרי חז"י לרבנותינו הראשונים שהזכירו את של זמנינו להקל ע"ש.

ולענ"ד אחמה"ר אם לדין יש תשובה ראשית מה דפשיטא רבנו מהר"ח חאגיז דקמיידי דווקא בלשמה צא ועיי' לרבנו היד אהרן (אלפנדרי הגה"ט סי' ט"ל מהדו"ח סק"א) שכתב לדחות דהאי דהזכיר אפיקורס עם השאר לאו דווקא וודאי אפיקורס שורף ע"ש וכ"כ האדר"ת ע"ה (בני בנימין סת"מ פ"י ה"א) שביאר נקט שאר פסולים ג"כ דמשום אפיקורס לבד אף קדושת חומשים אין לו ז"א להיפך מדקדוקו של הבני חיי [חילוק נוסף עיי' קובץ על יד (יסודי התורה פ"ו ה"ח) ולרבנו הגרא"י ולדינברג ע"ה (ציץ אליעזר ח"ג סי' א' אות י"ג)], עוד בנוסף לענ"ד מה שכתב לשמה לענ"ד יש לדחות מד"ק של רבנו המאירי שכתב שאפי' פירושי הגויים אשר מוציאים ובהם מכניסים פסוקים [ועיי' לעיל שהזכרנו שכן מבואר ברש"י וב"י וע"ע דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' ס') מה שכתב בדעת הב"י במכל שכן שאר ספרים ע"ש, וע"ע לעניין כתיבת שם ה' ע"י גוי לרבנו הב"ח ט"ז (סי' של"ד סקט"ז) הגר"ב שטרן (בצל החכמה ח"ג סי' ק"ג אות ז') ורבנו הגרע"י ע"ה (יבי"א חיו"ד ח"ד סי' כ"א אות ה')] וממילא לענ"ד אין הכי נמי שמה שנקטי בגמ' וברבותינו הראשונים כתבי קודש י"ל הכוונה כל מה שמוזכר בו פס' אשר הם מהכ"ד כתבי הקודש ונפקא מינה שאפי' שא"צ לשמה, עוד בנוסף מש"כ לדון במציאות של הגויים בזמנינו לפי מה דחז"י להקל בכמה מילי לענ"ד עדיין יש לדחות לפי מה שביארנו דלעניין ס"ת לא מצינו למאן דהו דיקל מהאי טעמא ורבנותינו ראשונים וטוש"ע העתיקו במושלם הדין ועל כרחק שיש לחלק דשאני מחשבת ע"ז וכן שאני שלא לשמה שבזה אין נפקא מינה במציאות [ועיי' כעין זה תבואות שור (שמלה חדשה סי' ב' סק"ג) מהר"ם שיק ע"ה (או"ח סי' ס"ו) והגר"י וייס ע"ה (מנחת יצחק ח"ו סי' ק"א)], עוד בה לענ"ד כל מה שביאר רבנו הבני חיי דווקא למטוניה ז"א לדין לגבי הסידורי תפילה שהיו

מדפיסים ע"י מדפיסים גויים¹⁹ אבל בגויים או מיסיונרים וכדו' אשר מוציאים לעצמם לתיפלתם או לצורך העברת עמך ישראל לדת אחרת [ל"ע] פשוט וברור שאף לדידהו יהא דינו כס"ת שכתבו גוי ועכ"פ לא יהא גרע ממה שכתב לא יזכר מעשיהם וק"ל.

אלא דאחר כל זה לענ"ד נראה שיש לדון טובא שבאמת למעשה להקל וטעמא אי נימא האי דיון י"ל שדווקא בזמנם כאשר אנו דנים על כתבי קודש ממש שלא נעשים ע"י מדפסת וכדומה אלא שנעשים ע"י אדם גופיה והשתא אנו דנים על מחשבתו אבל כאשר אנו דנים על נעשה ע"י מחשב מדפסת ושאר סוגי כתיבה אלקטרונית ודיגיטלית אין הכי נמי שודאי יש לדון מעיקרא שלא יהא כלל ועיקר חשש כביכול לשם ע"ז שהרי חסר המעשה עצמו [ועי' במה שהארכתי והזכרתי הדברים לעניין גדר כתיבה של ימינו אשר נעשית בהדפסה אורה זו תורה ח"ד גליון ח' סי' ג', גליון ט' סי' א' ודו"ק].

ואפי' נבוא ונאמר שאליבא דכולי עלמא מעשה הפעלת המחשב והלחיצה עצמה וגם הפעלת המדפסת הכל חשיב מעשה ידי אדם ולא גרמא או הפעלה בלא מחשבה מ"מ בית הדפוס אינו עושה זה אלא לשם רווח נקי ואף שהבאים על מנת לעשות את הדבר כוונתם אפילו נימא לשם ע"ז סוף הדפסה גופיה נעשית ע"י מכוונות וכדומה וגם בית הדפוס אשר מוציא את זה לאור ומדפיס הרי חוץ ממחשבת "כסף ושכר" אין בראשו כלום וודאי שאינו דומה לכל נידון דילן, וממילא לענ"ד נראה דממה נפשך בימינו כל סוגי הדפסות אשר נעשות בכתבי התיפלות של הגויים ע"ז או אפי' שאינם ע"ז אלא שעכ"פ הוי חלק מתיפלתם פשוט וברור שכל שנעשה במקום אשר הוא בית דפוס שמטרתו לשם רווח ואינו אדם עצמאי שמוציא בעצמו ויש לו בית דפוס וכוונתו לשם ע"ז אינו נכנס

בכלל דיון בסוגיא דילן [ואין להקשות מד"ק של הב"י (יו"ד סי' רפ"א מחודש ס"א) במחלוקת רש"י ותוס' דהתם בגוי גופיה קאמר ולא באדם העושה בשביל גוי²⁰ בנוסף לא מצד ע"ז אלא מצד שאר דינים ועי' לרבנו הרמב"ן (שם ד"ה הא דאמרי') והבן, וע"ע לרבנו החוות יאיר (סי' ק"ט, סי' קפ"ד) והחזו"א ע"ה (יו"ד סי' קס"ד סוף אות ג').]

אלא שעכ"פ עדיין יש לעי' אם המיסיונרים עצמם מוציאים או מביאים לבית הדפוס ומדפיסים דבכה"ג לענ"ד ממה נפשך פשוט וברור דלא גרע מס"ת שכתבו מין שודאי אף ודאי חייב לשורפו ואין היתר לחתוך חלק התנ"ך שלנו ולגונזו ואת שאר השגעון שלהם ולשורפו והכל בחדא מחתא מחתא מחתניהו דבכלל ס"ת שכתבו מין עוד בה אולי י"ל שלא דווקא הדפיסו בעצמם אלא לפי מה שכתבו לעיל שיש חי' לענין ס"ת שכתבו מין לפי מה שביאר רבנו הרמב"ם והוא מטעם הרחקה ואזהרה כל שכן בנידון דידן אשר כל מטרתם לזרות הרס ושמד בעם ישראל ובנכשלים אשר נמצאים בקצה המחנה [השי"ת יערה עליהם רוח טהרה וישיבם בתשובה ב"ב אכ"ר] שבקל פעמים שתופסים אותם ברשת המיסיון [ל"ע] אין הכי נמי שיש להכריע כעין דין אחד ברור ויציב כיוון שכל מטרתם שמד היא דכולהו לשריפה ויש להחיל על שם בתי הדפוס כשליח וידא אריכתא ואף דלא אמרי' שליח לעבירה מ"מ הכל נעשה על דעתם ורצונם להפיץ ולזרות שמד בעם ישראל אין הכי נמי דממה נפשך ודאי גרע טפי מס"ת שכתבו דהתם החשש שלא התכוון לקדושת ה' א"נ התכוון לע"ז דיליה והכא כל המטרה זה ליתן רעל בציפוי של שוקולד וממילא פשוט וברור שעצם המעטה אשר מוזכר חלק התנ"ך ממילא ודאי כיוון שנמצא בצירוף עם שיקוף שלהם חשיב הכל כאחד וטעון שריפה [ועי' לגר"י וייס (מנחת יצחק ח"ו סו"ס קי"א) הגרא"י ולדינברג ע"ה (ציץ אליעזר ח"ג סי' א' אות י"א)] אלא דעדיין קשיא משום הרחקה להתיר לשרוף ממש

מינין שהרי פירש"י ספרי מינין משרתים לע"ז וכתבו להן תנ"ך... ומבואר כיוון שכתבו לעצמם הא כתבו בעניין אחר כגון למכור וכדו' אינו בכלל וצ"ב? ועי' לרבנו מהר"א הלוי (בני חיי סב ע"ד) מהר"ח אלגאזי (שם סד ע"ג) שבות יעקב (ח"א סי' ט"ו) בית דוד (יו"ד סי' קמ"ה) ערך השלחן (טיב או"ח סי' ט"ל סק"ד) מהר"א ספקטור (עין יצחק שם אות ח') והגר"ב שטרן ע"ה (בצל החכמה ח"ג סי' קי"ג אות א-ב).

¹⁹ ונפקא מינה נוספת עכ"פ לנידון דידן שודאי ללמוד מהדברים הנ"ל או לקרוא בהם פשוט וברור שיש ליחוש טובא לד"ק של רבנו החסידים (סי' רמ"ט) ע"ש ודו"ק.

²⁰ עי' ב"י (או"ח סי' ט"ל מחודש ס"ד) שהזכיר דברי רש"י ותוס' ולא ניפק"מ המחלוקת אלא שעכ"פ לעני"ד מד"ק של רש"י (שבת קטז. ד"ה ספרי) משמע דלא כביאור הב"י והיינו כל שהוא עושה למכירה פשוט שאינו בכלל ספרי

וכש"כ בצירוף הדפסה שלנו וכדו' דאיכא
עקולי ופשוטי ועל כן יותר נוטה לגנוז
כנלע"ד.

והשתא אמרתי אצא ואראה רוח רבותינו
האחרונים לאן נטתה דעתם הטהורה.

ראשית חזיתי שדיון סוגיא דילן כבר עמדה
במשנת רבותינו וזה יצא ראשונה רבנו
מהר"ם שיק ע"ה (או"ח סי' ס"ו) שנשאל בעיר
לונדון נתחברו מומרים נקראים מיסיונרים
וכל כוונתם שתתפשט דת הנוצרים
והעתיקו ללשוננו הקדושה ביבלי שלהם
בשם תורה חדשה והדפיסו תנ"ך שלנו
ושיקוץ שלהם בכרך אחד אי רשאין להסיר
השיקוץ שלהן וללמוד מתוך התנ"ך והרב
השולא כתב שיש לו ראיות שדינם בשריפה
ולא כתב הראיות והשיב לפענ"ד נראה
בעה"ת דאסור לשורפם דהנה דבר זה לא
שמעתי מדברי הפוס' אבל כיוצ"ב שמענו
בספר בני יונה (יו"ד סי' רע"א סק"ה, סי' רפ"א
סק"א) שכתב ללמד זכות על שאין נמנעים
ללמוד בספרים הנדפסים על ידי מינין או
כוהני הקראים ודן במחלוקת שיטת רש"י
והרמב"ם דלרש"י מדובר בגוי שכתב ס"ת
ואילו לרמב"ם מדובר במין ישראל אלא
שלמעשה סיכם בדעת הרמב"ם כל שהוא
אפיקורס ואין חילוק ישראל או גוי ואז נחית
לדון בדעת מרן דתופס כרש"י והיינו אדוק
בע"ז וכתב שטענת הבני יונה להקל משום
דעביד למכירה בנידון דידן לא מהני אלא
שעכ"פ יהא להקל מצד אחר והוא הדפוס
אלא שאף בזה נטתה דעתו להחמיר אלא
שכתב לחלק למעשה אמנם כל הנ"ל אם הם
עצמם המדפיסים [ז"א חייב לשרוף] אבל לפי
הנראה אין כת הרשעים ההם מדפיסים
בעצמם אלא הם הבעלי דברים ובעלי
הדפוס אחרים הם והפועלים בעבדתייהו
טרידי ואינם מכוונים לשם ע"ז... מ"מ אין
לאבדם דהרי בגוי שכתב שם כתב דיגנו
והכא נמי אם נודע ויתברר שהפועלים
אחרים הם א"כ ספריהן כשאר ספרים
שהדפיסו גוים וקר' בהו ואסור לאבדם
ודבר זה צריך להתברר מי הוא הפועל כ"ז
כתבתי לפלפול ולא למעשה ובוודאי בעל
נפש ירחיק מהם [ושישו בני מעיי שישו שעכ"פ
בעיקר הדין והחילוק בין מעשה ע"י אחרני למעשה
שלהם כיוונו לדעתו הרמה אלא שעכ"פ נטינו במקצת
שאפי' בע"י אחרני יש צד מצד ההרחקה ובזה לא הזכיר

לכוונת הרמב"ם ולא זכר שר לכל רבותינו האחרונים
אשר דנו במשנתו של הרמב"ם מצד הרחקה].

ובכעין טענת מהר"ם שיק חזיתי דכ"כ
מדנפשיה רבנו הגרי"ש אלישיב ע"ה (קובץ
תשובות ח"ד סי' י"ד) ספרי תנ"ך שמסיונרים
מדפיסים אין על זה דין ספר תורה שכתבו
מין שכל זה לא נאמר אלא במין שכתב
בעצמו ומתכוון לשם ע"ז אבל אלה
המדפיסים הפועלים בעבודתייהו טרידי
[אפילו אם נאמר שיש בהדפסה מדין כתיבה] אין
להם מחשבת פגול ויש לפי זה לשרוף רק
ספר המינים שצורף לתנ"ך וכעין זה כתב
הגר"מ קליין ע"ה (משנה הלכות ח"ב סי' רב"י-רי"ג
וע"ע מה שהוסיף שם סי' רט"ו).

וביתר על הנ"ל חזיתי באורך לרבנו הגר"ב
שטרן ע"ה (בצל החכמה ח"ג סי' קי"ג) אשר
נשאל בהרחבה בסוגיא הנ"ל ופתח פיתחא
לדון בעשוי למכור אם בכלל הוי דינו כס"ת
שכתבו וכתב לחלק בין מעיקרא כתב
לעצמו ואז החליט למכור דבכה"ג שורף לבין
כתב למכור מעיקרא שבכה"ג אינו ס"ת
שכתבו מין אלא שביאר שדווקא לרש"י
אבל אליבא דהרמב"ם בכ"ג יש לשרוף עוד
בנוסף ביאר שאין לחלק בין הזמנים ואף
בזמנינו דינא הכי ועוד הוסיף שאם מין כותב
בעצמו ס"ת למכור ולהפיץ דעתו לכול"ע
ישרף כותב שאר ספרים כגון גמרא וכדו'
מעיקר הדין שרי ללמוד בהם והשתא הוסיף
לדון במדפיס הביא דברי מהר"ם שיק
שהקל וכתב שכל שכן בזמנינו אנו דהוי
גרמא דגרמא וקיל טפי אלא שלענין ללמוד
מזה התפשט המנהג שלא ללמוד ועכ"פ יש
לגנוז.

אלא דאחר כל זה חזיתי לרבנו הגר"מ
פיינשטיין ע"ה (אג"מ חיו"ד ח"א סי' קע"ב) שרוח
אחרת עימו הנה בדבר ספרי הרשעים
המיסיונרים אשר מפיצים להסית ולהדיח
ויש שם הרבה פס' עם אזכרות וגם שם הויה
אשר נסתפקת אם רשאים לשורפם מטעם
דהמדפיס אולי לא נתכוין לכלום ובעצם
ברור שלא נתכוין לכלום דהמדפיס... וא"כ
הוא כשם הנכתב שלא בכוונה שג"כ אסור
למוחקו ולכן אולי אסור אף שהוא בתוך
דברים מכוערים כאלו... והנכון לע"ד
שרשאי לשרוף אותם עם האזכרות שבהן
וממילא מחוייבין לעשות כן מטעם שאבאר

מפצים ונעשים בבית דפוס ובעל הבית דפוס והמדפיס עצמו אין כוונתם אלא לצורכי פרנסה מעיקר הדין יש לחתוך את חלק התנ"ך מחלק השיקוץ והתנ"ך יגנוז ולא ישתמשו בו כלל וחלק השיקוץ ישרוף והמיקל לשרוף הכל י"ל על מה לסמוך כל שמתכוון לשם מיגור תועבה ושמד מ ישראל.

הזכיר טעם הגמ' שבת משום מטיל קנאה ולכן ספרים של הסתה והדחה כשל המיסיונרים שעצם הספרים הם הטלת קנאה ואיבה ותחרות ודאי הוא ק"ו שיש לשורפן... אלא שכתב לדחות שהרי רש"י והרמב"ם לא תפסו כשיטת ר"ט אלא שדחה שאליבא דהרמב"ם הרי בעי' לשרוף כל זכר למעשיהם וכש"כ נידון דידן אלא שאף ברש"י כתב לבאר זה ואף דהרש"י קמירי לשם ע"ז י"ל דנידון דידן בכלל וטעמא שאין לפרש שדוקא כשכתב לנוי ולתקרובת שיש בו דין שרפה... אלא כיון שהכתיבה היתה לכוונה רעה אין בשמות שום חשיבות דיותר טוב שישרפו מלקיימן לכן גם בעובדא דידן שנכתבו במקום הסתה והדחה שהוא חרוף וגדוף קיומן שם אין להם שום חשיבות וצריך לשורפן שזה יותר טוב עוד בנוסף הביא דברי הש"ך שכל שלא נכתב בקדושה מותר למחוק לשם תיקון²¹ ואין לך תיקון גדול מלבער חירוף וגידוף זה ועל כן במדפיס אשר לא יודע כלום לא גרע משלא בקדושה וממילא אין ליחוש כלל לשמות וע"ש מה שמוסיף להקל במכל שכן אם נכתב בלע"ז, עוד חזיתי לו בכפילה (וי"ד ח"ב סי' קל"ז) שחזר על הדברים והוסיף דה"ה פירושים וכדו' שיש לשרוף ע"ש.

סיכום מעשי:

1. ס"ת שנכתב ע"י גוי ע"ז אשר ידוע לנו שכל מחשבתו לשם ע"ז כגון כמרים או קרדינלים בישוף ושאר מעלות בעובדי ע"ז חייב לשרוף ולא דווקא ס"ת ה"ה כל כתבי הקודש או אפילו פירושים וכדומה אשר מוציאים אפי' מזכירים בהם פסוקים או שמות הקודש בכ"ג חייב שריפה.

2. מה שביארנו שחייב שריפה אין חילוק עושה כדי למכור או עושה לשימוש עצמי בכל גווני כיוון שתליא בדעתו דינו כס"ת שכתבו וחייב שריפה [וכל שכן אם נעשה להפיץ דעתו אפי' נעשה למכור בזה לכולי עלמא חייב].

3. מה שביארנו חייב שריפה דווקא בכתב הגוי בעצמו וה"ה לענ"ד הדפיס בעצמו על מנת להפיץ דכל זה בכלל מעשה שלו והוי ס"ת שכתבו מין, אבל בספרים אשר

²¹ ועיי' לרבנו הגרע"י ע"ה (יבי"א ח"ג יו"ד סי' י"ד אות ו') מה שדן בזה.

הערות קצרות

סימן א'

הדלקת נר שבת באור השמל

התעוררתי תוך כדי לימודי בדברי התוספות (שבת כה: ד"ה חובה) לעניין מה דחזיתי באחרונים לגבי ביאור הדלקת נר שבת ואם בעי' מעשה הדלקה או דילמא שיהא דלוק ואמרתי אציגה שעימי וזה החילי בעזר ה' צורי וגואלי:

ע"י תוס' ע"ה (שבת כה: ד"ה חובה) לגבי רחיצת ידים בחמין קרי ליה חובה דלא הוי כל כך מצוה ומים אחרונים קרי ליה חובה משום סכנה... ויש שרוצים לומר דאין לברך אהדלקת נר מדקרי ליה חובה... ואומר ר"ת דשיבוש הוא דלא דמי למים אחרונים דלא הוי אלא להצלה בעלמא אבל הדלקת נר היא חובה של מצות עונג שבת... ומה שאומר טעם אחר שלא לברך משום שאם היתה מודלקת ועומדת לא היה צרי' לכבותה ולחזור ולהדליקה ולא להדליק אחרת אין נראה דהא גבי כיסוי הדם... ובסדר רב עמרם יש המדליק נר בשבת מברך אשר קדשנו כו' ועוד נראה לר"ת שאם היה הנר מודלק ועומד שצריך לכבות ולחזור ולהדליק כדאמר ליה ההוא סבא ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר (לעיל דף כג:).

והשתא לענ"ד יש לעי' בכוונת קודשו של ר"ת ע"ה בהא דהצריך הדלקה האם מצד שיהא מעשה הדלקה או דילמא מצד שיהא בזמן שהוא המוכשר להדלקה ולענ"ד ממה דדוחים שהפטור לברך שאם היה דלוק א"צ לכבות ולהדליק הרי מבואר שאינו מצד המעשה ועוד יתירה מה שהוסיף ר"ת שהרי אפשר להדליק הרי גם זה אינו משום המעשה שהרי נקט ובלבד שלא יקדים או יאחר ז"א שעצם שהדליק בעת שלא הגיע זמן ההדלקה חשיב לא הדליק בזמנה וממילא אין האור אשר נמצא השתא מוכשר והוי כלא קיים והשתא מה שאנו מצריכים לא מצד המעשה אלא שיהא הדלקה בזמנה והטעם פשוט כיוון שאם היה דלוק קודם וממשיך עד כניסת שבת הרי

מבטל כביכול את עיקר המצווה שנתקנה בנר לכבוד שבת שהרי לא ניכר שהוא לכבוד שבת ועל כן הצריך שיהא מעשה של הדלקה והיינו לכבוד שבת אבל אם הדליק ברגע שהגיע הזמן והשתא נשאר דלוק אמאי יצריך שנית ועל כרחק שאין החיוב מצד מעשה אלא מצד שיהא ניכר ורק שעל מנת שיהא ניכר בעי' שידליק שנית וק"ל [וע"ע לרבנו הגרא"י ולדינברג (ציץ אליעזר ח"א סי' כ' פ"א) ולפאר דורנו הגרע"י ע"ה (יבי"א חאו"ח ח"ב סי' י"ז אות א'-ב')].

ולענ"ד הכרח לכל הנ"ל הוא דברי הב"י ע"ה (או"ח סי' רס"ג מחודש סי"ז) כתב הגאון מהר"י אבובז ז"ל כתוב בארחות חיים ויש מקומות שנוהגין הנשים בערב שבת להדליק נר קודם שיגיע זמן הדלקה וקורין אותה נר של חול ואח"כ מדליקין נר שבת וצריך לתת טעם למנהגם ואולי נהגו זה מצד מחל' שבין ר"ת וי"א אם מברך להדליק נר של שבת שהנה כשבאים להדליק נר אחרת על הדלוק קודם לכן כבר הן מורות בזה שלכבוד שבת עושות כן וזה נר שבת אמיתי עכ"ל ולי נראה טעם אחר שהוא כדי שלא יצטרכו לחזר אחר נר להדליק ממנו כשיגיע זמן ההדלקה כי אולי בין כך ובין כך יהיה ספק חשיכה וימנע מלהדליק.

והשתא צ"ב אמאי הדיון הוא בין ר"ת לבין היש אומרים מה לגבי שיטת הרמב"ם עוד בנוסף חזי' להדיא שכל מהות ההדלקה והחידוש אינו מצד המעשה אלא מצד הטעם ואף שהב"י ביאר בעניין אחר מ"מ אינו חולק על עצם הדיון דבעי' להדליק לשם ועל כרחק דלא מצד מעשה הדלקה אלא מצד טעם ההדלקה וק"ל²².

וממילא ג"כ יש ללמוד בזה לדברי המג"א ע"ה (סי' רס"ג סק"א) במה שדן בדברי מהר"ש

שעכ"פ בדווקא קמירי שהדליק מבעוד יום והוא החילוק בין השוואים ועל כן סמך למעשה בדיעבד דסגי בגילוי האור וע"ע לרבנו המחצית השקל בביאור המג"א שם והבן דבריי וע"ע לרבנו זלמן ע"ה (סי' רס"ג קו"א סק"ג) מה שהוסיף בביאור הדברים וממילא פשוט וברור שאפשר להדליק ולברך בכל סוגי החשמל והעיקר שיהא אור דולק שאפשר לקיים סעודת שבת וכבוד שבת ולא להיכשל דאיכא הטעמים הנצרכים.

ולענ"ד הכרח לכל הנ"ל הוא הדיון בצורת ההדלקה של אחינו בני אשכנז²³ והיינו הרי מדליקים ואז מכסים את הפנים וע"י הטיית היד מברכים והשתא צ"ב הכיצד הרי לא עשו שום מעשה של הדלקה וא"ת הרי הדליקו הא זה אינו שהרי המעשה של ההדלקה היה קודם הברכה ולא בירכה והדליקה והרי מיישבים הדברים שחשיב הסרת היד וההנאה מהאור ומוכח שאין הדבר משום הדלקה אלא הברכה תליא משום הנאה מהאור והשתא הכיצד כביכול חכמי אשכנז הוציאו מנהג שהוא היפך משיטת התוס' ועל כרחק ודאי י"ל שאין ההדלקה היא לעיכובא וכל שכן שלא עומדת בסתירה לעצם הברכה וק"ל [וכל שכן לפי מה שהובא בשם מהר"י ומהר"ש].

עוד בה לענ"ד נראה שודאי הכרח הוא שאין לומר שעיקר כוונת התוס' שיש איזה חשיבות של הדלקה מעשית שהרי בגמ' מצינו שבח לעצם הנר שנמצא והיינו (שבת כג): אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו... א"ר הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים... רב הונא הוה רגיל דהוה

המנהג וכ"ה לרבים מאחרוני הדורות חכמי הספרדים וממילא פשוט שהיה עוד קודם ובנוסף לענ"ד יש לומר שהרי חזי' להרבה מנהגים אשר נהוגים בי"ם אף שאין להם קדימה מרבתינו הראשונים והם נגד מרן ואפ"ה עושים כגון מנהגים כמו המקובלים [ברכת מעין ז' שלא בבית כנסת או בפסח שחל בשב"ק וכן תפילין בת"ב בשחרית ועוד] ועל כרחק שאפי' נימא שאינו מנהג קדום הרי עכ"פ לא גרע משאר מנהגים אשר נהגו ואין לומר בהם סב"ל שבמקום מנהג לא חיישי' לספק ברכות ועוד חזון למועד בסוגיא הנ"ל.

²² וקצת צ"ב אמאי לא הזכירו האחרונים שדנו בסוגיא הנ"ל להכרח מהב"י הנ"ל?

²³ כתבתי מנהג אשכנז כיוון שאלבא דדעת מרן ודאי צריך להדליק ואז לברך אלא שלמעשה המנהג בבני עדות המזרח מקדמת דנא לא היה בזה כדעת מרן וממילא לא שייך למימר סב"ל שהרי כל מנהג שנהגו שלא כמרן והיה קודם מרן יש להם להמשיכו ואין ליחוש לסב"ל ואין לומר שהוא מנהג שנוצר בשנים האחרונות שהרי כבר חזי' לחב"ב (כנה"ג) מעשה רוקח חיד"א ועוד שראו והביאו את

חליף ותני אפתחא דר' אבין נגרא חזא דהוה רגיל בשרגי טובא אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא... רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דבי נשא דרב שיזבי חזא דהוה רגיל בשרגי טובא אמר גברא רבא נפק מהכא...

והשתא חזי' שהגמ' באה ושיבחה את עצם המציאות שיש נר דולק ולא עצם ההדלקה והיינו ע"י שנר דולק יש שלום בית ויתרה מזו ע"י הריבוי של הנרות שבח טפי, וצ"ב דאי קמייירי שיעיקר הברכה נתקנה על עצם המעשה אמאי יש שבח במהות זה שיש נר וחזי' יתירה מזו שהסתכלו רק על מעלת וחשיבות האורה שדלוקה בבית ומוכח שיעיקר מטרת ההדלקה היא המציאות של אור בבית ולא אתי' עליה משום הדלקה וודאי אין לומר לפי זה שתקינו חכמים את הברכה על עצם ההדלקה שהרי חזי' שהשבח והתקנה הוא מצד האור דולק וא"כ פשוט שלא שייך לומר שהברכה נתקנה על מעשה הדלקה אלא על מהות האור.

ולענ"ד יש להוסיף על הנ"ל להכריח שהעיקר שיהא אור ועל זה תיקנו את הברכה ולא על עצם ההדלקה והראיה פשוטה היא מדין הדלקת נר בכיפור דאיתא בגמ' (פסחים נג): מקום שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכפורים מדליקין מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין... תנא בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק שניהן לדבר אחד נתכוונו א"ר יהושע דרש רבא ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו' בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק שניהם לא נתכוונו אלא לדבר אחד. פירש"י ע"ה (ד"ה בין שאמרו) אותן שנהגו להדליק והנהיגין שלא להדליק לא נתכוונו אלא לדבר אחד להפריש עצמו ממשכבי אשה האומרים להדליק משום דאין אדם משמש מטתו לאור הנר והאומרים שלא להדליק סוברים כשהנר דולק רואה את אשתו ומתאוה לה.

והשתא יש לעי' חזי' שכל מהות ההדלקה היא בשביל אור והיינו לצד שיש להדליק הוא בשביל להפריש את האדם מתשמיש ואילו לצד שאין להדליק הוא בשביל רק שנחלקו האם הראיה תגרום או החושך יגרום והשתא יש לעי' למעשה למנהג

שנוהגים לברך על ההדלקה הרי אין מצווה שיהא אור אלא שיש מנהג מצד הפרשה והיינו בשביל האור עצמו וממילא חזי' שיעיקר הטעם של הדלקה הוא בשביל מציאות האור וק"ל.

וההכרח לכל הנ"ל הוא המשך דברי הגמ' (שם) דתני תנא קמיה דר' יוחנן ר"ש בן אלעזר אומר יוה"כ שחל להיות בשבת אף במקום שאמרו שלא להדליק מדליקין מפני כבוד השבת ועני ר' יוחנן בתריה וחכמים אוסרים א"ל עדא תהא... פירש"י ע"ה (ד"ה אנא אהא) משמיה דר' יוחנן דענה אחר התנא וחכמים אוסרין להדליק את הנר אף ביוה"כ שחל להיות בשבת עד מוצ"ש ולא הזכרתי שמו של ר' יוחנן על אור במוצ"ש אלא בזו והם סבורים שעל דבר ברכת האור הזכרתי שמו

ועי' לרבנו הרמב"ם ע"ה (שביתת עשור סוף"ג) יש מקומות שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכפורים... ויש מקומות שנהגו שלא להדליק... ואם חל יוה"כ להיות בשבת חייבין הכל להדליק בכל מקום שהדלקת נר בשבת חובה ועי' כס"מ (שם) מאיזה טעם פסק הרמב"ם כרשב"א ולא כחכמים [וע"ע פ"ח (סי' תר"י על ס"א)] וכ"פ מרן בשולחן הטהור (סי' תר"י ס"א).

והשתא חזי' ממה נפשך שעניין ההדלקה בשב"ק הוא מחמת כבוד השבת בלא תלות במעשה הדלקה שהרי הכא על מהות האור מדליקים ועי' באמת לרבנו מנוח ע"ה (שם) נראה מדברי הר"מ שכשם שמברך על הדלקת נר בשבת כך מברך ביוה"כ שחל להיות בשבת... ותימה הוא אם אינו מדליק שום נר לשום שבת אלא פתילה דקה כדרך שהוא עושה בחול כדי שיראה בה בלכתו לשכב היאך יברך עליה להדליק נר של שבת איזו היכרא יש בה שהיא לצורך שבת ושמעתי שיש נשים שביום הכפורים שחל להיות בשבת מדליקות פתילה אחת גסה לכבוד שבת ועליה הן מברכות וזה המנהג נאה ומתקבל לדעת ר"מ.

וחזי' להדיא שכתב לחלק בין נר דק שאינו ניכר לכבוד שב"ק לבין נר עבה שניכר ועל כרחך שיעיקר ההדלקה היא משום כבוד השב"ק וכן מבואר בד"ק של מרן ביתה יוסף

(שם מחודש ס"ב) שהביא מחלוקת הראשונים בטעם הברכה על נר כיפור הרא"ש פירש הטעם משום שלום בית אבל המרדכי כתב דאין מברכין משום דקתני מקום שנהגו להדליק מדליקין אלמא ליכא מצוה ואין לומר וצונו משום מנהג ובפרק במה מדליקין כתב נראה דביום הכפורים בלא שבת אין מברכין על הדלקת הנר דלא חשו לשלום בית אלא בשבת משום כבוד שבת ובספר המצות כתב יום הכפורים שחל להיות בשבת מדליקין בלא ברכה הואיל ואינו בא לצורך אכילה.

והשתא ממה נפשך חזי' להדיא שמטרת ההדלקה היא גרידה מצד כבוד שבת אי מצד האור לעניין שלא יתקל או מאכל וכדו' אבל ממה נפשך בעי' שיהא אור מצוי ומינה לענ"ד כיוון שקי"ל שמברכים על הדלקת נר כיפור אין הכי נמי שאין להקשות מהא דאיתא בגמ' (שבת כג.) לעניין נוסח הדלקת נר חנוכה והיינו דבעי' מעשה של הדלקה ודמות דברים תמצא בלה"ק דרבנו הפר"ח ע"ה (שם על ס"ב) וק"ל [ומכל הנ"ל תשובה מוצאת לרבנו חכם בן ציון עוזיאל ע"ה (משפטי עוזיאל מהדו"ק או"ח ח"א סי' ז') וע"ע לרבנו הציץ אליעזר (שם אות ז') והגרע"י ע"ה (יבי"א או"ח ח"ב סי' י"ז אות ו') מה שכתבו טעם נוסף לחלק בין הדלקת חנוכה לשב"ק ע"ש].

והשתא לענ"ד לפי כל הנ"ל יש לעי' במחלוקת האחרונים לעניין מה שדנו בהדלקת נר חשמל האם אפשר לברך או לא ואינו מובן הרי כיוון שהעיקר הוא מצד שיהא אור מה נפקא מינה הכיצד יהא אור ומניין יצא להביא ראיה דבעי' פתילה וכדו' וניחא לעניין הבדלה דמצינו לו תקדים כיון דבעי' דומיא דמעשה אדם הראשון כמבואר בגמ' פסחים (נד.) וב"י (או"ח סי' חצ"ר מחודש ס"ח) וע"ע לו (שם מחודש סט"ו) מה שכתב לעניין הגדרה של עששית וממילא שפיר אמאי לגבי נר בהבדלה עכ"פ [אף שלענ"ד יש בזה ג"כ פקפוק עי' משפטי עוזיאל (מהדו"ק או"ח ח"א סי' ח') ועוד חזון למועד] וכן לעניין חנוכה מה שדנו האחרונים מצד דבעי' דומיא דמנורה בבית המקדש [אף שגם בזה כתבנו שבמקום שעת הדחק וכדו' יש להקל כיוון שאינו לעיכובא אלא לכתח"י עי' ויען נתנאל ח"א סי' נ'] אבל לעניין שב"ק לא מצינו כלל ועיקר קפידא על צורה של נר אלא על מהות של אור וק"ל.

ולענ"ד הכרח נוסף הוא מה דמצינו מחלוקת ברבותינו לעניין ריבוי אורה [עי' ב"י (או"ח סי' רס"ג מחודש ס"ח) ושו"ע (שם ס"ח)] והשתא יש לעי' כיוון שההדלקה היא המצווה ולא עצם האור מה שייך לדון מצד ריבוי האורה אתמהא הרי סוף-סוף ממה נפשך הרי עשה מעשה הדלקה וכיוון לכבוד שב"ק ועל כרחך שאין הדיון מצד ההדלקה אלא מצד האורה גופיה והטעם דהמעין נכוחה בטעם דנקטי להצריך ברכה היינו משום שמגיע לכל קצה לכל פינה ואי נימא שאין העיקר מצד האור אלא שהברכה נתקנה על הדלקה מה נפקא מינה שמתרבה אור לצדדים הללו הרי יש אור מספיק ועל כרחך שהעיקר הוא מצד האור עצמו ועל זה תקון חכמים ברכה להדלקה וק"ל.

עוד בה לענ"ד מהא דמצינו (ב"י או"ח סי' רע"ג מחודש ס"ז) לעניין אם יש חיוב לאכול במקום הנר ואינו לעיכובא ותליא בעונג האדם ובמה עדיף לו טפי אלא דעכ"פ עי' ב"י (סי' רס"ג מחודש ס"ט) בשם מהרי"ל שאם אין הנרות ארוכות מספיק אפי' שאוכל בחצר ברכה לבטלה והשתא צ"ב אמאי הרי אי נימא דהוי דומיא דהדלקת נר חנוכה והברכה היא עצם ההדלקה אמאי בכה"ג בעי' שישמש הרי עצם שהדליק קיים עצם שהניח קיים וכפשט הדין של הדלקת נר חנוכה ועל כרחך שאין ההדלקה אלא האור עצמו וכל שלא נהנה מהאור הוי ברכה לבטלה וממילא שפיר אזלי' בתר האור ולא בתר מהות הדלקה וק"ל.

עוד לענ"ד יש להוסיף מסוגיות הש"ס ופסק הטוש"ע (סי' רס"ד) לעניין איזה סוג פתילות או שמנים יש להדליק ומהו המובחר ביותר ויש לעי' כיוון שהעיקר היא מצד ההדלקה מה נפקא מינה איזה סוג מאיר יותר טוב או זך יותר הרי העיקר שיהא אור דלוק אשר אינו גורם לחשש שמא יבוא ויתקנו כיוון שאינו מאיר יפה או שמפיק ריח שאינו טוב ויגרום לאנשים לצאת ממקום הסעודה והיינו שכל מהות ההדלקה היא מצד כבוד או עונג השבת ועל זה תקון הברכה.

עוד לענ"ד יש להוסיף (שבת כ"א ע"ב) לעניין צורת הדלקת נר שבת שנלמד מהדלקה של המנורה והרי התם הוא צורך ההדלקה ולא מהות הברכה והיינו שהחשש שמא יכבה

וממילא אין ליחוש שמא הדלקה אינה מכוחו [עי' בן איש חי (ש"ב נח סקט"ו)] ועל כרחק שא"צ בדווקא מעשה הדלקה וק"ל [ועי' שאלות (שאלתא ס"ג) ערוך השלחן (סי' רס"ג סק"ב)].

והשתא לענ"ד נראה להוסיף על כל הנ"ל דאפי' אם נרצה לומר דבעי' מעשה הדלקה הרי מי נימא לן דהפעלת המתג [וה"ה הדלקת פנס וכדו'] לא הוי מעשה דלענ"ד נראה דהיא גמ' ערוכה (שבת קכ:). תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה לייט עלה רב א"ל... מאי טעמא לייט עלה רב... א"ל בהא אפי' ר"ש מודה דהא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות.

והשתא יש לעי' הרי הוי הסרת מונע בעלמא פתיחת דלת ואמאי מחייבו אתמהה ועי' לתוס' (ד"ה פותח) שמבארים שהטעם שע"י הפתיחה או סגירה גורם לנענוע השלהבת מן השמן וממילא גורם להבערה או הדלקה והשתא מאי שנא מקירוב של חוטי החשמל או יצירת המעגל הרי ממה נפשך פשוט וברור דחשיב מעשה דיליה וע"ע לרבנו חננאל ע"ה (גליון) שכתב שע"י הפתיחה וסגירה נוגע ומוכח שאפי' קירוב או גרימה לקירוב חשיב מעשה וממילא מתחייב וא"כ ה"ה לענין הזזת השקע פשוט וברור דחשיב מעשה דיליה [ועוד ראה מוכרחת היא הדיון של הפוסקים לגבי עשייה של מצה או ציצית וכדו' ע"י מכוונה שהרי כולו מסכימים שהמעשה הראשון חשיב מעשה והדיון הוא רק בהמשך של החשמל וממילא עצם ההדלקה חשיב מעשה, ולגבי טענת הגר"צ עוזיאל ע"ה עי' כבר לרבנו הגרע"י ע"ה (יבי"א שם²⁴) מה שכתב לדחות ובלא"ה שבימינו ידוע הדבר שאינו נכון כלל חשמלית טענתו].

וכל זה לענ"ד הדיון רק לענין מנורות חשמליות של ימינו אשר אין בהם חוט להט וכגון מנורות לד וכדו' אבל לגבי הדלקה של פלורסנט ממה נפשך פשוט וברור דחשיב הדלקה [אליבא דמשנת הסוברים דבעי' אש ממש וכדין מנורות להט וע"ע אור לציון (ח"ב פ"ח הע' אות י"ב) ולרבנו הראש"ל (ילקו"י מהדו"ח שבת ח"א כרך ב' קונטרס אחרון סי' ג' עמ' תשכ"ד-תשכ"ה)] וכן יש

הצתה ויתירה מזו הרי יש הבערה שכידוע יש ג' מצתים אחד שמניע את כל הפעולה של ב' המצתים אשר מדליקים את חומר הגז אשר נמצא בפנים וגורם להארה וא"כ ממה נפשך הרי עושה פעולה של הצתה וגם של בערה וק"ל [כדי להיווכח אפשר אחר ששוברים את הפלורסנט לראות את המצתים שרופים ואי לא הוי בוער הכיצד נשרפים וק"ל].

ומכל הנ"ל תשובה מוצאת לר"ד יוסף שליט"א (הלכ"ב חט"ו סי' רס"ד סק"א עמ' תע"ב, אוצרות יוסף שם סי' ו') שכתב שבין בסוגי פלורסנט ובין בסוגי מנורות לד או חשמליות אשר אין בהם חוט להט אין לברך ועי' לו מה שהביא בשם האחרונים ולענ"ד אחהמ"ר הסוברים לענין פלורסנט נראה שלא הכירו את המציאות ולא בדקו דאיכא ג' מצתים אחד שמדליק את המערכת ועוד ב' אשר נמצאים בגוף המנורה ומדליקים את חומר הניאון ולגבי לד כבר ביארנו שאין הדיון מצד ההדלקה אלא מצד האורה וממילא מה שהביא בשם מהרש"ג ע"ה ולענ"ד המעיין נכוחה בדבריו יראה דגזים טובא אחהמ"ר מכב"ק תורתו בדיון דחידש דלא תקון חז"ל ברכה אלא בשמנים דווקא ובפתילה אבל הדליק עץ או כל מציאות אחרת אשר אינה שמן ופתילה אינו בכלל התקנה ואחמהמ"ר ד"ק תמוהים טובא והראיה הפשוטה שעווה דונג פרפין שנהוג בימינו [וע"ע לראש"ל שליט"א (שם עמ' תשכ"ב)] ועוד בנוסף מה דפשיטא למהרש"ג לגבי אבן טובה הרי נסתר ממשנת רבותינו בעלי התוס' דעי' מושב זקנים (ויקרא כ"ד, ב') בשם ה"ר משולם ור"ת [וכן תמצא שהוזכר ג"כ פי' ופסקים לרבנו אביגדור צרפתי (פרשת אמור אות רל"ד עמ' קפ"ד-קפ"ה) שהזכיר המחלוקת וע"ע אנציקלופדיה תלמודית (כרך י"ח ערך חשמל עמ' קפ"ג-קפ"ד הע' 308)] וד"ב [אף שבסוד"ק כתב להסתפק לגבי שבת ולענין אור חשמל כתב שלא לברך ומשמע שלגבי עץ וכדו' אולי להקל וצ"ב?].

ומהנ"ל לענ"ד נראה שסוגי תאורה אשר הם כימיים כגון זרחנים וכדו' שע"י שבר שלו הוא נדלק ויש בכוחו להאיר בצורה אשר מועילה לשימוש ניכר וגם יש אפשרות

שכתב ב' דחיות לב' טענותיו של המשפטי עוזיאל וגם לא הזכיר גרמא אף שדן מצד ההדלקה עצמה אי הוי גרמא כיוון דהוי הסרת מונע ובריה הר"ד בלבב בין הנידונים אחמהמ"ר וד"ב.

²⁴ ועי' לבריה הר"ד יוסף (אוצרות יוסף שם עמ' נ"ב) שכתב לדחות טענת המשפטי עוזיאל דלא הוי גרמא וקצת צ"ב דשיטת המשפטי עוזיאל לא מצד גרמא קאתי עליה וע"ע לרבנו הגרע"י

להנות מהאור שלו לזמן מסויים בשב"ק עצמה וכמבואר בשו"ע (רס"ג, רע"ג) לגבי מדליק בבית ואוכל בחצר אין הכי נמי דשפיר דמי להשתמש וד"ב [ועי' תענית כה. לגבי חומץ וכן מה שהזכרנו לעיל בשם המושב זקנים והרבנו אביגדור צרפתי וד"ב].

ולענ"ד נראה להוסיף על כל הנ"ל שהרי יש הסוברים שבכל הני אין לברך כמשנ"ת ולפי דבריהם הרי יש לדון שאם ידליק בלא ברכה הרי לא ניכר שהדליק לכבוד שב"ק שהרי ודאי המנורות הללו מנורות של יום חול וממילא כאשר מדליק ממה נפשך הרי ודאי אין לבוא ולומר שמדליק לכבוד שב"ק וניחא אם מברך אז שם שבת חל מחמת הברכה וממילא אתי שפיר שהרי ודאי א"צ שיהא נר המיוחד לשב"ק²⁵ אבל כאשר האדם מדליק מנורה ואינו מברך הרי משום מה ניכר שדאג לקיים מצוות חכמי ישראל שיהא לו אור מיוחד לכבוד שב"ק אתמחה והרי מצווה היא מדברי סופרים או דברי קבלה [עי' לר"ד יוסף שליט"א (אוצרות יוסף חט"ו סי' א') מה שאסף בזה] וממילא הכיצד יפקיע מעל עצמו חיוב הנ"ל אתמחה.

בנוסף אין לדון מצד החשש של שמא יכבה התאורה באמצע [עי' משפטי עוזיאל (שם)] או מצד שהאור מופק בכל רגע נתון מחדש כיוון שבימינו מצד חשש לפילול חשמל הרי י"ל שכבר נהנו ממש סמוך להדלקה ובלא"ה דאי נימא הכי וניחוש שמא יפול הרי א"כ אין לדבר סוף והרי מצינו לחז"ל שאסרו להדליק בסוגי פתילות אשר האש לא נאחזת היטב אבל נאחזת ורק שמא יכנס איזה משב רוח ויכבה כאשר פותח דלת זה לא מצינו וע"ע מה שדחו הגרא"י ולדינברג (ציץ אליעזר שם) רבנו הגרע"י ע"ה (יבי"א שם) ולהבדיל בניו הראש"ל (שם עמ' תשכ"א) והר"ד שליט"א (שם אוצרות יוסף שם עמ' נ"ד-נ"ה).

עוד בה מצד החשש של כל רגע מייצרים בימינו השתנה המציאות טובא וחברת החשמל מכינה כמות מסוימת ועי' מה

שביאר בזה רבנו הגר"מ לוי ע"ה (מנוחת אהבה ח"א פכ"ד ה"א והערה 2 עמ' תקנ"ד) על השינוי של צריכת החשמל והפקת החשמל בחברות החשמל כבר לפני 30 שנה וע"ע מה שהאריך בזה טובא רבנו הראש"ל (ילקו"י שם תשכ"ג-כ"ד, תשכ"ה-תשכ"ז) ואחיו הר"ד שליט"א (שם עמ' מ"ה-מ"ו) על שינוי הפקת החשמל בזמנינו ע"ש.

על כן לענ"ד נראה למעשה פשוט שבימינו אם אדם נמצא במקומות אשר אי אפשר להדליק בשמן כגון נמצא בבית מלון שהאפשרות היחידה היא הדלקה ע"י נורת חשמל ובימינו אשר המציאות כמעט בלתי אפשרית להשיג מנורת להט אין הכי נמי שאם יש לו פנס או מנורת קריאה וכדו' יש להקל באופן כזה להדליק בברכה והיינו קודם שבא להדליק את המנורה יברך ואז ירים את המתג וה"ה לעניין פנס וכדו'.

סיכום מעשי:

1. הדלקת נר שבת מכבוד ועונג שבת ומעלה חשובה ויקרה להדליק בשמן זית בדווקא [בין למאור ובין לאכילה ואין מעיקר הדין שום חילוק ביניהם במעלה עי' ויען נתנאל ח"ב סי' ל"ד] ומ"מ כל השמנים והפתילות שתיקנו חז"ל ונפסקו בשו"ע (או"ח סי' רס"ד) שווים בדין הנ"ל.

2. אדם אשר אי אפשר לו לקיים את ההדלקה בשמן ופתילה אלא רק ע"י אור חשמלי כגון בתי מלון אכסניא חדר צדדי אהלים באומן לנוסעים בימי ר"ה וכדומה באופן כזה אם אפשר להשיג נורת להט שפיר דמי ואם אי אפשר אלא סוגי נורות לד פלורסנט פנסים וכדו' אשר אין בגופם חוט להט שפיר דמי להדליק אף בהם ולברך.

3. חייל אשר נמצא באיזורי שמירה ואי אפשר לו לקיים הדלקת נר שב"ק אלא ע"י סוגי חומרים כימיים אשר מפיקים אור שפיר דמי לברך עליו [ה"ה שאר אינשי יכולים

הנר היא לשם שב"ק שאולי דברי השו"ע לעניין קבלת שבת לא יוצרכו כיוון שניכר בנר שמדליק שהרי כל השבוע אין דרך להדליק נר כלל ועיקר והכא נמי לעניין מנורת חשמל כיוון שמדליק ולא מברך וגם לא מקבל שבת אין הכי נמי שלא ניכר וק"ל [ועי' מה שהזכרתי לעיל בשם ה"ר מנוח ודו"ק היטב].

²⁵ הכוונה ע"פ דברי השו"ע (או"ח סי' רס"ג ס"ד) אם מדליק מבעוד יום יקבל שב"ק שהרי לא ניכר במה שמדליק על קבלת שבת אבל אם מדליק סמוך ניכר והיינו הך הרי במה שמדליק לא ניכר ומינה ג"כ ידוע דיון אחרוני דורינו אשר בימינו יש אור חשמל והדלקת

להשתמש אלא ע"פ רוב זרחנים מצויים בצבא ועל כן
במציאות להיפגש עם זה יהא לחייל].

סימן ב'

חמה ותולדות חמה ואיסור שימוש במיקרוגל וכדומה בשב"ק

התעוררתי תוך כדי לימודי בדברי הגמרא (שבת לט.) לעניין דין חמה ותולדת חמה ומה שיש דיון ברבותינו האחרונים כיצד מוגדר המיקרוגל ושימוש בו שהוא נפקא מינה במקום של חולי ל"ע כגון חולה שאין בו סכנה אי שפיר דמי לחמם במיקרוגל וכן חולה שיש בו סכנה האם יהא עדיפות של שימוש במיקרוגל על פני תנור או אש וכדומה מצד דחוייה והמסתעף בזה וכן לעניין אוכל שבישל במיקרוגל בערש"ק ורוצה להניח על הפלטה וכן מה שהתחדש בימינו אינדוקציה שאין חום חשמלי [עובד בשדה אלקטרומגנטית] כמו שביאר לי אברך שהסתפק האם אפשר יהא לחמם בשב"ק בפלטה אוכל שהוכן בהנ"ל וזה החילי בעזר ה' צורי וגואלי:

איתא בגמ' (שבת לט.) א"ר נחמן בחמה דכוליה עלמא לא פליגי דשרי (רש"י-דאין דרך בישולו בכך וחמה באור לא מיחלפא דליגור הא אטו הא) בתולדות האור (רש"י-כגון אם הוחם הסודר הזה באור מתחילה) כוליה עלמא לא פליגי דאסיר (רש"י-דהוי בישול) כי פליגי בתולדות החמה (רש"י-שהוחם הסודר בחמה) מר סבר גזרי' תולדות החמה אטו תולדות האור ומ"ס לא גזרי'. פירש"י ע"ה (ד"ה אטו) דמאן דחזי סבר בתולדות האור נינהו.

ולענ"ד יש לעי' במהות של תולדת אש או אש עצמה לבין תולדת חמה וחמה עצמה והיינו חזי' מרש"י ע"ה שטעם הגזירה הוא דווקא בדבר שאפשר שיטעו אינשי ויאמרו שהמאכל שנראה לנגד עינינו נעשה ע"י האש ודווקא בכך א"נ שדרך להשתמש בו והיינו יש חילוק בין תולדה לדבר עצמו ז"א אף שמצד הסברא הכיצד יהא חמיר הבן מהאב.

ובנידון דידן חזי' שהאב קיל מהבן והטעם פשוט כיוון שכל החשש הוא מצד הנראות כלפי דבר המתחמם ע"י דבר אחר מסתכלים על הפועל היוצא וכיוון שבדבר שהתחמם ע"י דבר אחר יש דרך אין הכי נמי שיטעו אנשים ועל כן גזור משא"כ בדבר

שאין דרך שיטעו כמו למשל החמה עצמה שאין דרך להשתמש כלל ועיקר על כן לא גזור והשתא לפי זה לענ"ד נראה שדוד שמש אפי' נימא דלא גזור הרי בו לא שייך כלל ועיקר הטענה הנ"ל שהרי אפי' נימא שהוא חמה עצמה הרי מצד הסברא יכול להחליף אלא דזה אינו דאי נימא שדוד שמש אתי' עליה משום חמה ולא תולדת פשוט שהיה מותר שהרי אילולא כל ההכנה לחימום המים אין שום מהות לשמש עצמה והראיה הפשוטה בימות הקיץ אפשר להיכנס לים ואמאי הרי הוא מתחמם ע"י השמש והמים חמים אלא שכיוון שאין המציאות של שימוש בחמה עצמה ניכרת אין הכי נמי שלא שייך לגזור או ליחוש ועל כן פשוט וברור שלא שייך כלל ועיקר לאסור דבר משום חמה עצמה [וע"ע לגר"ש ואזנר (שבט הלוי ח"א סי' צ"ד) ולגרע"י ע"ה (יבי"א חא"ח ח"ד סי' ל"ד סוף אות ט"ל בסוגריים)].

אלא שעדיין יש לעי' בנוסף בחמה עצמה שרש"י כתב שהפטור בה הוא משום שאין דרך בישול בכך משמע יש דרך בישול יהא אסור אלא שלענ"ד אף בזה יש לעי' האם התכוון שיהא אסור מהתורה כדן אש עצמו או דילמא מדרבנן שהרי אינו בטיבותא של האש עצמה שהרי ודאי שאסור לבשל בחמי טבריה או כל סוג של מים חמים אף שאינם מהאש ולענ"ד מריהטת לה"ק דרש"י משמע שהוא מדרבנן והיינו הא דפטור בחמה כיוון שאין דרך בישול והא דלא גזור עכ"פ אטו אש כיוון שאינו מתחלף והיינו מה דרש"י נקט ב' הטעמים לבאר אמאי שאני חמה מאש ואמאי שאני חמה מבנה התולדה ז"א דהא דנקט רש"י ע"ה אין דרך בישול וגם נקט לא מיחלף כדי ליישב אמאי לא אסרו חכמים שהרי ודאי אש אסורה אבל רב נחמן מבאר שחמה עצמה לכולי עלמא שרי ותיקשי אמאי לכולי עלמא עכ"פ תאסור מדרבנן ועל זה קאמר רש"י א. אין לאסור מצד שבות ככל איסור דרבנן משום שאין דרך בישול ולא אסרו חכמים אלא דבר שהוא דרך, ב. אין לגזור אטו [ז"א ליחוש שמא ע"י שנתיר את זה יבואו ויתירו אש עצמה] כיוון שאינו מיחלף שהרי יש שינוי גדול במהות ועל כן הוצרך להני תרתני.

ולענ"ד מיניה יש לעי' בד"ק של רבנו הגר"מ פיינשטיין ע"ה (אג"מ ח"ג או"ח סי' נ"ב) שכתב

ב' אופני לימוד בטעם איסור חמה ותולדתה ותפס לעיקר כטעם ב' ומיניה חידש לעניין מיקרוגל שיהא איסור שימוש בו בחטאת וסקילה ולענ"ד אחהמ"ר יש לחלק כמו שחילקנו שהרי מד"ק לא מתבאר אמאי לא אסרו אף מדרבנן בחמה עצמה ומה שכתב שאין דרך בישול בתולדת זה מוקשה בעצם שהרי רש"י ביאר שבתולדת יש ליחוש אטו והיינו דהוא גזירה משום תולדת ולא משום אש עצמה ואי נימא שאין דרך בישול כ"כ אמאי יגזרו חכמים אטו בדבר שבלא"ה אינו כ"כ ועל כרחק שתולדת ואש עצמה כיוון שדרך בישול בהם דאורייתא ובחמה אין דרך ועל כן לא אסרו כלל משא"כ בתולדת חמה שהרי דמאי עכ"פ במקצת לתולדת ועל כן אסרו וצע"ר לי ד"ק.

עוד לענ"ד יש להוסיף מהא דאיתא (פסחים מא.) תנורבנן יכול צלאו כל צורכו יהא חייב... ת"ר יכול אכל כזית חי יהא חייב תלמוד לומר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל נא ובשל אמרתי לך ולא חי יכול יהא מותר תלמוד לומר כי אם צלי אש א"ר חסדא המבשל בחמי טבריא בשבת פטור פסח שבשלו בחמי טבריא (רש"י-מעיינות רותחין) חייב (רש"י-על אכילתו וקא סלקא דעתך משום דלא תאכל מבושל) מאי שנא בשבת דלא תולדות אש בעי' וליכא פסח נמי לאו תולדות אש הוא (רש"י-הלכך לאו בישול הוא דליהוי חייב משום אב מלאכה) אמר רבא מאי חייב דקתני דקא עבר משום צלי אש (רש"י-לאו דלא תאכל כי אם צלי אש איכא ולא לאו דבישול וסבר לוקין על לאו שבכללות) רב חייא בריה דרב נתן מתני לה להא דרב חסדא בהדיא א"ר חסדא המבשל בחמי טבריא בשבת פטור ופסח שבשלו בחמי טבריא חייב שעבר משום צלי אש. פירש"י ע"ה (ד"ה בהדיא) דחייב רב חסדא משום צלי אש ולא משום בישול.

והשתא שמעי' עצם הדין של קרבן הפסח מה שמפקיע משם פסח אחד מב' תנאים א. התורה הצריכה שלא יהא מבושל אלא צליה בלבד ועל כן כל שיהא בישול אפי' בלא דרך אלא צורה של בישול אין הכי נמי שאינו יכול לצאת בו ידי חובה קרבן הפסח, ב. הא דאמר' צליה בדווקא אש אבל כל דבר שאינו ע"י אש אינו בגדר צליה וממילא ג"כ לא יכול לצאת בו ידי חובה קרבן.

והשתא שמעי' בשל מבושל וצלי אש בא להשמיע ב' התנאים הנצרכים שעל מנת לצאת בעי' שלא יעבור בישול באיזה אופן שלא יהא והיינו כל נזל אשר יגרום פעפוע אפי' כלדהוא שהרי הגמ' מסתפקת לענין צלי קדר וכן כאשר אנו דנים על הצליה בעי' שיהא אש ממש וממילא לענ"ד יש לדון בחילוק בין פסח לשבת והיינו בשבת בעי' תרתי על מנת להתחייב א. אש או תולדות אש, ב. דרך בישול משא"כ לענין פסח דבעי' אש ממש שלא להתחייב אבל בלא אש עובר משום צלי אש, והשתא יוצא לענ"ד לדון לענין בשר וחלב דהתם שם בישול נאסר והרי מהכא לענין שבת שמעי' ששם בישול בעי' תרתי וממילא דה"ה לענין בשר וחלב ונפקא מינה לענ"ד טיגון צליה וכדומה שהרי התם הוא רק דהוצרך בישול שהתורה אמרה לא תבשל ומשמע כל שהוא בישול והגמ' דרשה דרך וממילא יוצא כל שהוא בישול ודרך בישול שפיר לחייב וק"ל.

עוד בנוסף לענ"ד עי' בלה"ק דרש"י ע"ה שנקט הלכך לאו בישול דליהוי חייב משום אב מלאכה ולענ"ד מבואר להדיא שלא נאסר בישול בשבת אלא באש בלבד ז"א כל שאין אש לא שייך כלל ועיקר לאסור מדין תורה ונפקא מינה לדיוק הגר"מ פיינשטיין ע"ה לענין מיקרוגל וכדו' בדברי רש"י שבת שלא שייך הכא שהרי התורה אסרה בדווקא אש ולאפוקי שאר מילי שאינו אש ואף שיהא בו דרך וממילא דה"ה לענין אינדוקציה אף שכלפי עצמו יש שבח טפי מהמיקרוגל שמבשל ממש כאש ואין ייעודו לחמם מ"מ עדיין אינו אש [וע"ע ירושלמי (מעשרות פ"א ה"ד, שבת פ"ג ה"ד-ה"ה) רמב"ן (מסכת ע"ז עד: הא דתנן) רשב"א (שבת מב. ד"ה האלפס) ועוד וכל מהות המחלוקת א"צ אש גלויה בדווקא או דילמא א"צ אש ממש אבל תולדת אש או אש שאינה גלויה סגי ובלא"ה שלענ"ד יש לדקדק הדברים מלישנא דרבנו הרמב"ם (שבת פ"ט ה"ג) דכללא כייל ולא נחית לבאר הטעם וע"ע מה שהאריך בהגדרת מלח הבית שערים (או"ח סי' קי"א) ומבואר יוצא מד"ק שאף שדרך וכן מרפה מקשה ואף מבליע ומפליט מ"מ ליכא אש ע"ש והבין].

וכן מצאתי להדיא דמות דברים הנ"ל לרבנו מהר"י נזיר הלוי ע"ה (מטה יוסף ח"ב יו"ד סי' ז' אות א') דדן לגבי בישול בשבת בדברים אשר הם אינם אש או תולדותיה ואחר השקו"ט הקשה מסוגיא דשבת מ: שאף שאין דרך

לבשל מ"מ איסור תורה יש לחייב וממילא מלקות ומתרץ דלענין שבת מבשל חייב דווקא באש או תולדת האש אבל חמי טבריה לא הוי תולדת אש ומש"ה אינו חייב אלא מדרבנן ואע"ג דהוי דרך בישול ע"ש [וע"ע כעין זה לרבנו הנודע ביהודה (מהדו"ת סי' כ"ג)].

ולענ"ד למתק ד"ק [אף שא"צ לדידי ולדכוותיה] המציאות של פלטה חשמלית בימינו אשר נמצאת בכל בית ובכוחה אין כדי לבשל את רוב התבשילים והיינו דבר אשר מתבשל מחמת שהייה בחום כגון דג וכדו' יש בכוחה אבל דבר אשר צריך בישול במהותו והיינו הרתחה וכדו' כגון סוגי פתיתים ספגטי אורז וכדו' שאם שורים רק במים חמים בחום מסויים אין בכוחו להרתח אלא רק כדי להרפות את גופו הנה חזי' אף שמצד הדין אין דרך לבשל בה ודאי שאדם אשר יניח ח"ו דבר שלא התבשל כלל קודם שב"ק עליה בשב"ק יתחייב ויאסר המאכל כל שיגיע לבן דורסאי ועל כרחק דלא אזלי' לענין חיוב בישול בדרך אלא דווקא ע"י אש וכלפותא מהמקדש וד"ב.

אלא שעכ"פ עדיין יש לעי' דכל זה ניחא לענין של בישול לחולה וכדו' והגדרת בישול בסוגים של מאכלים אשר נעשים דרך עשייה של חשמל וכדו' שודאי יהא עדיף על פני בישול באש עצמה או גוף מתכת אשר מתחמם ומובער ע"י גופי חשמל [ז"א אש אשר יש בכיריים או פלטה חשמלית שיש בתוכה גופי חימום] אבל לענין בישול אחר בישול כגון אדם שבישל במיקרוגל אורז והשתא רוצה לחמם את האורז על הפלטה ככל דין יבש [נעשה היכר למצריכים או מניח ע"ג וכדו'] הרי אי נימא שלא התבשל מערב שב"ק כיוון שהוא בישול דרבנן והשתא מניח על גבי אש היינו פלטה או לנוהגים להניח כיסוי ע"ג הגז הרי כביכול משביח מצד הדין את הבישול ואינו בכלל הא דאמר' כל שבא בחמין.

אלא שאולי יש לעי' מאידך הרי ניחא לענין בישול אחר מליחה או כבישה שהרי ממה נפשך איכא גם שבח מצד המהות של הדבר וגם יש לומר שהרי לא בא בחמין שאף שמצינו לדמותם מ"מ הרי דרך כ' הדימוי ולא דהוי בישול או רתיחה ממש משא"כ לענין בישול בסוגי מוצרי חשמל הרי מצד השבח של הבישול שבח שווה ממש שהרי

מצד המציאות הרי נעשתה רתיחה אלא שאינה דרך אש וממילא הרי יש לחלק במהותם והיינו אפי' נימא שכבישה מגיע לרתיחה מסויימת וכן מליחה מ"מ אינו חום גבוה כ"כ משא"כ חום ע"י חשמל כגון מיקרוגל או אינדוקציה וכדו' פשוט שמגיע לרתיחה ממש כמו אש וממילא יש לומר דאלים טפי ואף שלענין בישול אינו בגדר בישול ממש מ"מ לענין כל שבא בחמין הרי ממה נפשך בא בחמין [ועי' תשובה מאהבה (ח"א סי' ר"ט) מה שכתב לענין כבוש]

ולענ"ד נראה הכרח לכל הנ"ל לשון הזהב דרבנו הנשר הגדול הרמב"ם ע"ה (שבת פ"ט ה"ג) המפקיע את הביצה בבגד חם או בחול ובאבק דרכים שהן חמים מפני השמש אע"פ שנצלית פטור שתולדות חמה אינם כתולדות האש אבל גזרו עליהן מפני תולדות האור וכן המבשל בחמי טבריה וכיו"ב פטור המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור.

והשתא צ"ב מהי קמ"ל והיכי דמי קמיירי והיינו ביאר בתחילה גדר בישול בתולדת חמה או חמה עצמה והאיסור או היתר ועל זה מסיים מ"מ לענין תולדת האש אם הניח דבר שהיה מבושל והשתא אי קמיירי שהיה מבושל באש עצמה מהי קמ"ל הרי קמיירי עד השתא בתולדת חמה אלא על כרחק קמ"ל דלא מבעיא בושל בערש"ק באש עצמה דחשיב מבושל אלא אפי' בישל בתולדת חמה או חמה עצמה כלפי הדינים של כל שבא באש לא חשיב ליהוי כמבשל בשבת עצמה ואין להקשות מדין מאכל בן דורסאי דהתם חסר בבישול עצמו משא"כ הכא התבשל כדבעי רק בדבר שאינו דרך בישול וק"ל [וע"ע למרכבת המשנה (חעלמא שם) מש"כ לחלק בין מאכל בן דורסאי לנאכל חי וכש"כ לנידון דידן וביתר צא ועי' לרבנו הדברי ירמיהו (ע"ד הרמב"ם שם) והבן].

אלא שלענ"ד עדיין יש להקשות שאולי הדין הנ"ל תליא במהות מחלוקת בישול אחר צלי או אפיה וכדו' ולפי מה שביארנו [אורה זו תורה ח"ח סי' א', ויען נתנאל ח"א סי' כ"ז] דהיינו שהסוברים שאין בישול אף אחר צלי וכדו' כיוון שבגוף הדבר לא נעשה שום שינוי במהות וגם אין דרך או שבח משא"כ

לסוברים כיוון דילפי סוברים דאיכא שינוי
[ועי' לרבנו הט"ז (סי' ש"ח סק"ו) ואבני נזר (או"ח סי'
קכ"ט אות א')] וממילא לענ"ד ממה נפשך אף
שמצד הסברא הרי עדיין איכא למיחש
דהכא בבישול ע"י חמה גרע טפי מ"מ לענ"ד
נראה שעכ"פ במיקרוגל בדברים מסויימים
ובאינדוקציה בכלל הדברים שווה ממש
לבישול באש ואין שום הבדל ביניהם
וממילא ודאי דלא גרע מצלי וק"ל [ועי' דדייקי
כל שהתבשל היינו בכלי ראשון וממילא פשוט
לסוברים שאין צלי הרי אינו בדווקא וממילא דה"ה
לענין תולדות חמה].

אלא שלענ"ד נראה שבנידון דידן אף
הסוברים צלי ואפיה יודו שהרי דווקא לענין
צלי ואפיה הרי י"ל ילפותא מקרבן הפסח
שיש שוני במהות מעשה בישול לבין צלי או
אפיה [עי' לשון הלבוש (סי' ש"ח סק"ה) שהבישול
מבטל את הצלי או האפיה וע"ע לרבנו הט"ז ע"ה (שם)]
וממילא לדידהו הוי שבח, אבל בנידון דידן
שאנו דנים על מעשה בישול ורק החסרון זה
הכיצד נעשה מעשה הבישול ז"א אם ע"י
האש או ע"י תולדות חמה מי נימא לן דלא
גרע מבישול שהרי ודאי נעשה בישול רק
שלא ע"י האש וממילא פשוט לדידהו לא
יהא דומה לצלי או אפיה וק"ל.

והשתא לענ"ד יש עוד לדון במהות הסוגיא
דשבת (קמה:) כל שבא בחמין מערב שבת
שורין אותו בחמין בשבת וכל שלא בא
בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין
בשבת... הדיח מאי א"ר יוסף הדיח חייב
חטאת אמר מר בריה דרבינא אף אנן נמי
תנינא חוץ ממליח ישן וקולייס האיספנין
שהדחתן זו היא גמר מלאכתן שמע מינה.

והשתא יש לעי' במהות הדברים שהרי
מבואר להדיא כל שבא בחמין ועי' ברש"י
שמבאר שנתבשל והכוונה בפשטות נתבשל
כל צורכו עי' לרבנו הר"ן (מיוחס ד"ה כל
שבא) והשתא לפי זה יוצא שכל שנתבשל
אבל במה נתבשל זה לא ביארו ומריהטת
הדברים כיוון דהר"ן בא לאפוקי בן דורסאי
אין הכי נמי דשמעי' דבעי' כל צורכו על מנת
שלא יהא שבח בתוספת הבישול כאשר
מוניח והיא גופא מה שהקשה הר"ן ע"ד
הסוברים מאכל בן דורסאי שהרי אסור
להניח דבר שמצטמק ויפה לו וכש"כ
לשרותו בחמין.

והשתא חזי' שכל הטעם לאסור הוא מצד
ריבוי השבח שיש בתוספת הבישול הא
שמעי' כל שאין שבח בבישול חשיב מבושל
וממילא איננו הולכים בתר סוג הבישול אלא
בתר איכות הבישול שהרי כבר ביארו
האחרונים [עי' רדב"ז (סי' ב' אלפים רי"ד) ט"ז (שם)
ועוד] שאף לסוברים צלי או אפיה אחר
בישול ולהיפך דרבנן הוא הני מילי משום
שבח הבישול ולא מצד מהות הבישול
וממילא יוצא להדיא שכל שלא יהא שבח
בבישול אף שבמהות הבישול יש תוספת
אין הכי נמי דלא גרע משאר מצטמק ורע לו
דשפיר דמי.

וכן לענ"ד יש ללמוד הדברים מלשון
הנימוקי יוסף (שבת שם) כתב הרא"ש ז"ל
בתוספות שזהו זמן מרובה משום דזמן
מועט מילתא דפשיטא היא ולא איצטריך
למיתנייה דכיון דכבר נתבשל אין בישול
אחר בישול אבל שריית זמן מרובה איצטריך
לאשמועינן דכיון דמתקן הוא ע"י שרייה זו
היא גמר מלאכתו וליתסר, שמעי' להדיא
שכל שלא נתקן פשוט וברור דשפיר שרי
לשרותו וק"ל [וע"ע או"ז (שבת סי' ס"ב) רבנו ירוחם
(נ"ב ח"ג) רבנו המאירי (שם ד"ה אמר המאירי המשנה
השלישית) אהל מועד (שער השבת דרך ג')].

ועוד לענ"ד יש להוסיף על הנ"ל ביאור מרן
הב"י ע"ה (סי' ש"ח מחודש ס"ד אות ב') אחר
שדן אי בעי' בישול כל צורכו או בן דורסאי
הזכיר לדברי הרמב"ם וזלה"ק: אבל
הרמב"ם כתב (פכ"ב ה"ה) דבר שנתבשל
קודם השבת או נשרה בחמין מלפני השבת
אף על פי שהוא עכשיו צונן מותר לשרותו
בחמין בשבת ונראה מדבריו דאפילו לא
נתבשל כמאכל בן דורסאי נמי כיון שנשרה
במים רותחים חשיב מבושל לענין שלא
יחשב כמבשל בשבת כששורה אותו בשבת
בחמין... כלומר דבא בחמין דקתני קאי בין
לדבר מליח בין לשאינו מליח בדבר מליח
הוא ביאה לבד ובדבר שאינו מליח הוא
בישול ואטו דבר מליח נקט שבא ולא נקט
שנתבשל והרמב"ם לא נראה לו לידחק בכך
ומשום הכי סתם וכתב דבר שנתבשל או
נשרה ולא חילק בין מליח לשאינו מליח, ועי'
מה שעמד ע"ד קודשו רבנו הגינת ורדים
ע"ה (כלל ג' או"ח סי' ב') וסיים שלא מצא כיצד
ליישוב אלא אי נימא שיסבור שהשריה אינה

מתקנת ומכשרת הדבר לאכילה לגמרי ולא אהנו מעשיו ע"ש.

והשתא ממה נפשך חזי' להדיא שכל הדין לעניין להחזיר ולבשל ואפי' בכלי ראשון דווקא כאשר אמר' דאהנו מעשיו או לא אהנו מעשיו והיינו יש שבח בתוספת הבישול אבל כאשר מעיקרא השתא שבא להניח לחמם בעלמא שהרי אם יתן רגע אחד נוסף וכדו' ישרף או יהרס ויפיג טעמו ממה נפשך אינו בכלל הדין הנ"ל והוי ממש כדין אין בישול אחר בישול כדקי"ל (שו"ע סי' שי"ח ס"ד).

ובאמת שכהדברים הנ"ל חזיתי שכבר קדמוני לברר הדין באחרונים דעי' לרבנו הפרמ"ג (סי' שי"ח משבצות זהב סק"ו) נסתפקתי בישל בחמי טבריא ותולדת חמה אם מבשל אח"כ בחמי אור אם חייב ויראה דפטור הוא דכבר נתפעל בבישולו ואפשר מותר לגמרי.

וכעין זה עי' לרבנו האבני נזר ע"ה (שם אות ב') שהקשו ע"ד קודשו שכתב באגלי טל מחדא אין דמיון מוכשר לאכילה ע"י מלח למוכשר ע"י בישול ממש"כ שבישל באש אחר שבישל בתולדת חמה פטור ודחה הקושיא שיש לחלק בין חילוף טעם בישול ממליחה לבין בישול מתולדת חמה דלעניין מלח הוי חילוף טעם לגמרי משא"כ בתולדת חמה אין זה התחלפות הטעמים.

והשתא שמעי' מספקא לפרי מגדים ויותר נוטה שאין בישול כלל [ותל"ת שכן נראה דלמוד בד"ק רבנו הגר"מ לוי ע"ה (מנוחת אהבה ח"ב פ"י ה"ט הע' 34 עמ' ש"כ)] ואילו מדברי קודשו של האבני נזר נראה שהוא משום שיש איזה חילוף בין הטעמים אלא שאינו מורגש ועל כן דרבנן ולענ"ד כל זה בסוגי בישולים אשר בחמי טבריה או תולדת חמה ממש אבל בסוג של מיקרוגל בדברים אשר דרך לבשל כגון אורז שזה מצוי וכש"כ מה שהומצא האידנא אינדוקציה דהוי תחליף ממש לאש אין הכי נמי דודאי ממה נפשך לא יהא חשש אף מעיקר הדין שהרי ח"ך אוכל יטעם וממילא י"ל לכולי עלמא בנידון דידן שפיר דמי מעיקר הדין להניח.

וכל שכן אי נימא שיש לצרף מחלוקת הראשונים בסוגיא של מאכל בן דורסאי עוד בנוסף דברי הסוברים בני דורנו לעניין

מיקרוגל וכש"כ שיסברו באינדוקציה שהרי ודאי עדיף טפי ובנוסף דברי הציץ אליעזר ע"ה (חי"ח סי' ל"ב אות א') לעניין ביצה שהיא רכה שאפשר להקשותה בשב"ק כיוון שרובא דאינשי אכלי בצורה הנ"ל אף שיש אדם שרוצה להקשותה אין ליחוש והוי דרך אכילה וממילא דה"ה לנידון דידן במכל שכן.

סיכום מעשי:

1. תולדת חמה נאסרה ע"י חז"ל מדרבנן בשב"ק ועל כן כל דבר אשר אין אש מרצדת תחתיו או חיממה את גופו מה דקרי תולדת אש אפילו עבר ובישל בשבת איסורו מדרבנן ונפקא מינה לעניין בישל בשוגג וכדומה, ועל כן במקום של חולי ונצרך לבשל עדיף לבשל במיקרוגל או אינדוקציה וכדומה משאר בגז כיריים חשמליות שיש בהם גוף חימום תנור פלטה וכדומה.

2. הא דאמר' אין איסור הבישול מהתורה רק כנפקא מינה לעניין איסור בישול בשב"ק עצמה לעניין חולה וכדומה אבל לעניין לבשל ודאי שאסור מעיקר הדין ויש המצדדים דעובר בבישול כזה מהתורה, אלא שעכ"פ אדם שבישל מערב שב"ק אורז במיקרוגל וכל שכן במה דמצוי האידנא בתים אשר יש להם אינדוקציה שדרך לבשל במהלך כל ימות השנה כל מאכליהם בזה והוא תחליף לכיריים גז הרגילות המצויות אם רוצה להחזיר את התבשיל בשב"ק על הפלטה והוא יבש כגון אורז סוגים של בצקים [אפויים במאפיה ובבית תליא אם יודעים לאפות או לא שפעמים שיש בצק חי וכאשר מניח איכא איסור] דג אשר אין בו רוטב [וה"ה מיעוט רוטב שאינו משמר על הדג אלא שנותר מחמת ההוצאה ע"י הכף וכדו'] וכדומה מותר מעיקר הדין.

סימן ג'

הגדרת מים שהוחמו בדוד שמש או בוילר בשבת או ביו"ט

התעוררתי תוך כדי לימודי בדברי התוספות
ישנים (שבת לט: אות ד') לעניין שימוש במים
שהוחמו בבוילר או דוד שמש בשב"ק או
יו"ט האם מוגדרים כהוחמו מערב שב"ק או
יו"ט ויהא מותר להשתמש בהם לפי העניין
[שבת פנים ידים ורגליים וכדו' (שו"ע סי' שכ"ו ס"א)
יו"ט לדעת מרן השו"ע אפי' רחיצת כל גופו (סי' תקי"א
ס"ב) בלא לדון בדין פסיק רישיה דלא ניהא ליה וכדו'
א"נ למתירים פסיק רישיה דלא ניה"ל בדרבנן וכש"כ
בגזירה וד"ב] או דילמא חשיב כהוחמו בשב"ק
ויהא אסור [בין בשב"ק פניו ידיו ורגליו ובין ביו"ט כל
גופו אבל פניו או רחיצת כלים וכדומה שרי (עיי' שו"ע
הנ"ל)] וזה החילי בעזר ה' צורי וגואלי:

עיי' תוספות ישנים (שבת לט: אות ג') ומהר"ם
מפרש דחמין שהוחמו מערש"ק היינו
שנסתלקו מעל האור מבעוד יום ושהוחמו
בשבת היינו נמי שהוחמו מבעוד יום כל
צורכן אך מתחממים והולכין גם בשבת
דומיא דאנשי טבריא ובהנהו פליגי ר"מ ור"י
ור"ש וצוננין קרי שהיו חמין ונצטננו...

והשתא לענ"ד שמעי' גדר מים שהתחממו
בשבת אין הכוונה שבא וחימם כפשוטו כגון
גוי וכדו' אלא אפי' מניח מים על הפלטה של
שבת והשתא מוריד על מנת שיצטנן
במקצת בשב"ק עצמה ורוצה לרחוץ בהם
אין הכי נמי שאסור וממילא שמעי' לעניין
דוד שמש אשר משמר את המים החמים
וכל שכן אי נימא התחממו בשבת עצמה או
בוילר ע"י שעון שבת וכדו' דכולהו חשיבי
התחמם בשב"ק ואיכא בהו גזרת הבלנים.

ובאמת דהאי סברא תמיד הייתה בראשי
שהכיצד נימא שאדם אשר הניח דוד מים
על גבי הפלטה והשתא מורידה מעל גבי
האש יקרא יתחמם מבעוד יום הרי זה תמוה
שהרי אילולא היינו מניחים אותו בשב"ק
עצמה על גבי הפלטה לא היה משמר על
חומו וממילא לא חשיב התחמם מערב
שב"ק אלא התחמם בשב"ק דאילולא האי
שהייה אינו נשאר בחומו.

ובאמת דחזיתי שהדברים הנ"ל היו נמצאים
במחלוקת אחרונים גדולים בין רבנו

הגרעק"א לרבנו הפתח הדביר ע"ה וכיוונתי לדברי הפתח הדביר אלא שעכ"פ אחר דחזיתי לדברי התוספות ישנים שדבריהם מילתא מסתברא [א"צ לדידי ולדכוותיה] שפיר שמעי' שאילולא הגרעק"א היה רואה ודאי היה הדר ביה וממילא לא שייך לדון כספק דרבנן וק"ל.

אלא שעכ"פ במקום אחר (אורה זו תורה ח"א גליון א' ס"א א' הע' שוליים 8, ויען נתנאל ח"א ס"א ל"א הע' שוליים אות ח') כתבתי ביד סולדת איכא חשש של גזירת הבלנים ואף שהוא מיעוט הגוף סוף-סוף על פי רוב הוי כעין מים שהוחמו בשבת שהרי מוריד מהמים שע"ג המיחם ועי' לרבינו פתח הדביר (ס"א שכ"ו) בביאור שיטת המג"א ע"ה ודלא כגרעק"א ע"ה ונפקא מינה גם כן למים שבדוד שמש שאינו מובן אמאי חשיב חומם מערש"ק וד"ל.

אלא דהדרינא בי דלענ"ד המעיין נכוחה בטעמים של גזירת הבלנים [בדברי רבותינו הראשונים] אין הכי נמי שיש לדון להקל בדוד שמש לגבי המים שהתחממו בלא מעשה כניסת מים מבחוץ אלא שנמצא ביום שבת ולא השתמש כלל אלא חוממו ע"י השמש להקל שלא חשיב חוממו בשבת אלא שאולי יש לעשות כביכול מחלוקת בין הטעמים ונפקא מינה לעניין דוד שמש דעי' מחדא לרבנו הרמב"ם (שבת פכ"ב ה"ב) שהבלנין היו מחמין חמין בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו [וכ"כ המאירי הר"ח ועוד] ועי' מאידך לרבנו הרשב"א ע"ה (שבת מ. ד"ה התחילו) תמיהא לי והלא לא נחשדו ישראל על השבתות וכדתנן (גיטין נד.)... ומצאתי בירושלמי (ה"ג) שלא היו מחמין ממש בשבת אלא שלא היו פוקקין נקבים מבערב וממלאים עצים מבערב... אלא שעדיין קשה לי וכי מה איכפת להן אם היתה דולקת והולכת בשבת והתניא (לעיל יח.) פותקין... ויש לומר דכיון שנקביו פתוחין והוא דולק והולך בעודו רוחץ בו ודאי אתי לחתווי ולפיכך אסרו בדולק בשבת והתירו בפוקק וחזרו ואסרו [וכ"כ הר"ן והנימוק"י ועוד] עוד טעם עי' לרבנו פרחיה (שבת מ., שיטת קדמונים ד"ה חזרו) הגוים לתקן להם מים חמין.

והשתא לענ"ד לטעם של גוים או ישראל הרי הכא לא חשיב מעשה ישראל ואין

ליחוש כלל אבל לפי טעמו של הרשב"א הרי עצם שהמים הנמצאים הולכים ומתחממים גזור וא"ת דליכא למיחש לחיתוי הרי מ"מ יש לומר לא פלוג וממה נפשך הדרי' כלפי המים ובהם אנו דנים אלא שלפי זה יוצא נפקא מינה נוספת ג"כ לעניין שיהיו של המים וכן להדליק בוילר ע"י שעון שבת ובמוצאי שבת להנות ממה שהתחמם וכדו' שבכה"ג אין הכי נמי דהדרי' לגוף הדין.

אלא שעכ"פ הדרינא בי מכל הנ"ל דלפי מה שהצגנו בד"ק של רבנו התו"י הנ"ל ודאי יש לאסור ואין לנו לבדות מחלוקת מליבנו וכש"כ סברות מליבנו שישברו להקל, ומינה לענ"ד גם סוגי מקוואות אשר משאירים את החימום פועל על חום מסויים [שיהא בכחו לבשל והיינו חום מעל 43 מעלות לחומרא] אין הכי נמי שעדיין יהא אסור דהוי מים שהוחמו בשבת וכש"כ דוד שמש אשר לא מבעיא ע"י שמכניס מים גורם להם להתחמם אלא אפי' נימא שלא הכניס מים אלא עמדו בפני עצמם חשיב חוממו בשב"ק וד"ב.

אלא שראיתי שאין ביאור כוונת התוס' ישנים הנ"ל מבוארים כפשוטן דעי' למהר"י גרינוואלד ע"ה (ויען יוסף או"ח ס"א קע"ו) שהרב השואל הזכיר לדברי התו"י ולפי זה לאסור באופן שלא הוסר מעל האש אלא שכתב הרהמ"ח שיש לדחות בב' פנים א. פי' בגמ' הוא דלא כתוס' ורש"י והפוס' לא הביאו שיטה זו ממילא הדרי' לכללא בדרבנן הילך אחר המיקל, ב. ביאר שכוונת התוס' ישנים בביאור מחלוקת ר"ש ר"מ ור"י לא קאי על מיעוט הגוף אלא נחלקו בחמין לעניין כל הגוף והיינו דאין כוונת התוס' שגדרם מים חמים שבושלו בשב"ק לעניין לאסור אף מיעוט הגוף ע"ש.

ולענ"ד אחמהמ"ר אם לדין יש תשובה ראשית לענ"ד מה שכתב שאין הדברים הובאו בפוס' אינו כלום אחמהמ"ר שהרי י"ל שלא שזפתם עין של אחרונים שדנו בסוגיא הנ"ל וממילא לא קשיא מידי ועוד לא ראינו אינה ראייה וכי אם לא הביאו אין לנו להתייחס לדבריהם אתמהה עוד בה הרי מניין יצא לויען יוסף ע"ה שפי' שונה מרש"י ותוס' וכי אמאי יעלה או יוריד אתמהה הרי י"ל דפליגי בביאור הסוגיא אבל למעשה כולי עלמא לא פליגי והיינו לכל אחד הדבר

אסור וכעין שמצינו רבות בפוס' דפליגי
בביאור הדבר ולדינא לא פליגי ויתרה מזו
אמאי עבדי' מחלוקת בלא טעם אתמהה?
עוד בה מה דנחית לבאר דפליגי לעניין כל
גופו ולא מיעוט תימה מניין יצא לו לחלק
בהא עוד יתירה מזו הרי קאי על קושיית
תוס' וממילא על לימוד התוס' שאין לחלק
וד"ק אחהמ"ר צ"ב?

ובאמת דחזיתי שכבר קדמוני להחמיר
מדברי התו"י הנ"ל רבנו המגדנות אליהו (ח"ב
סי' צ"ב) ותמה על דברי הגרעק"א וביתר על
הנ"ל רבנו הגר"ש זעפרני שליט"א (אור תורה
תשס"ה גליון תנ"ה סי' ק"ל) וע"ש מה שהוסיף
בשם הגר"ז וערוך השלחן [ולא זכר שר שכ"כ
להדיא ג"כ הפתח הדביר ע"ה (סי' שכ"ו סק"ט רמב
ע"ג)] וממילא מינה יש לשדות נרגא בכמה
מאחרוני דורינו אשר מקלים בשופי ומעיקר
הדין בשטיפת מיעוט הגוף בדוד שמש ולא
זכרו לדברי התו"י והרי קי"ל בכל מקום
שאיננו היו רואים ודאי היו הדרי בהו והכא
נמי וק"ל.

ואגב אמרתי לנצל היריעה לבאר מה דקשיא
לי במשנתם ראשית אמרתי אציגה משנתו
של רבנו הגר"מ לוי ע"ה בסוגיא הנ"ל (מנוחת
אהבה ח"ב פ"י הנ"ה עמ' שע"ו) מים שהוחמו בדוד
שמש אסור לרחוץ כל הגוף אבל פניו ידיו
ורגליו שפיר וטעמא (הע"י 172) לכא' יש להקל
דהוי דומיא דחמי טבריה דשרי לרחוץ כיון
שאין ליחוש שמא יחמם אדם שהרי
מתחמם מאליו אלא אפי' נימא שיש לגזור
משום תולדת חמה הרי בישול בתולדת
חמה עצמה דרבנן וא"כ י"ל דלא גזרי' אלא
שלפי הידוע כל דוד שמש אפשר לחממו
ע"י גוף חימום [היינו בולד] ועל כן נראה שאין
להתיר אלא מיעוט הגוף.

והשתא לענ"ד אחהמ"ר מכב"ק תורתו
הטהורה של רבנו הגדול ע"ה לענ"ד נראה
דעדיין תימה ד"ק אמאי התיר מעיקר הדין
מיעוט הגוף הרי אף בחמי טבריה שבכלי
אסור מיעוט הגוף וכל שכן כאשר הדיון
בדוד שמש עצמו שאינו חמה אלא תולדת
חמה ויתרה מזו עצם הדימוי לחמי טבריה
תמוה שהרי ודאי מצד הסברא והדין יש
לחלק ביניהם שהרי ניחא לעניין חמי טבריה
הוי חימום שהקב"ה ברא והחום שלהם הוא
טבעי משא"כ דוד שמש הרי הוא מערכת

שלמה אשר בנויה על מנת ליצור את החום
וכי מעשה אדם אשר גרם להכנה רבתי כזו
היקרא מעשה בפני עצמו ולא יחשב מעשה
אדם אתמהה ואף שמתחמם בפני עצמו וכי
לפי ד"ק אדם אשר יניח מתכת חמה ובתוכה
מים יהא מותר להשתמש בהם כיוון
שהתחמם מעצמו הרי זה תמוה דהיא גופא
תולדת חמה וממילא נאסר והכא נמי ואין
נפקא מינה שנעשה בעצמו ולא דמי כלל
לחמי טבריה ויתרה מזו הבו דלא להוסיף
עליה שהרי אף בדוד עצמו אם יכסה האדם
את הקולט ממילא לא יהא לו מים חמים
ומוכח שעצם החשיפה וכלל הדבר חשיב
מעשה אדם וממילא ד"ק תמוהים.

עוד בנוסף הרי יש לעי' לדידהו אמאי לא
חשיב התבשל בשב"ק הרי ניחא חמי טבריה
המציאות שלהם היא חום טבעי הרי נידון
דין שבלילה התקררו המים וביום
מתחממים שנית הרי לא דמי כלל לחמי
טבריה וממילא י"ל שהיה יותר סברא לגזור
או שעכ"פ יהא דינו כמים חמים שהוחמו
בשבת וצ"ב?

ומינה לענ"ד ג"כ יש לחלק אפי' לטענת
הסוברים להקל בנמצא על גבי הדוד מערב
שב"ק שעכ"פ אולי היה סברא לומר דהוי
כעין התחיל מערב שבת וכעין דין פותקין
[עיי' שו"ע סי' רנ"ב] אבל נידון דידן גרע ואלים
טפי שהרי עכ"פ לגבי המים עצמם הרי בעת
הלילה שהתקרר ולא היה אפשרות לקולט
להשיג שמש ממילא ירד ג"כ חום המים
וממילא דה"ה לנידון דידן והוי גרע טפי דהוי
כעין הורד והעלה וממה נפשך חשיב השתא
הבישול כבישול מחדש וממילא לכולי
עלמא הוי הוחמו בשב"ק וצ"ב?

וביתר על הנ"ל חזיתי לפאר דורנו הגרע"י
ע"ה (יבי"א חאו"ח ח"ד סי' ל"ד אות מ' ואילך) דאזיל
בתר טעמי התוס' וכתב לנפק"מ בין ב'
התירוצים שלת' קמא אסור ות' בתרא וכן
עיקר שכ"פ מרן כל זמן שאין תערובת בין
המים מותר להשתמש.

ולענ"ד אחהמ"ר הרי התם לא דמי כלל
לנידון דידן שהרי כל מה דקמיירי המג"א
שמתערב ולא אסור משום המטמין היינו
בתערובת הנעשית מבעוד יום והיינו אף
שמרן כתב לאסור אפי' המשיך לתוך הסילון

להשתמש בכל הסברות הנ"ל אלא לעניין אי הוי בישול או לא אבל לגבי המים שפיזית מתבשלים הכיצד נימא דלא הוי בישול ביו"ט או שב"ק עצמה אתמהא?].

על כן לענ"ד העולה מכל האמור דלא מבעיא שעצם השימוש בדוד שמש בשבת או יו"ט יש לדון טובא מצד פסיק רישיה דלא נחא ליה וכבר ביארנו בכמה דוכתי הדין הנ"ל אלא אפי' לסוברים מצד פסיק רישיה להתיר את השימוש הני מילי בפעם הראשונה אשר פותח אבל לאחר הפעם הראשונה כיוון דממה נפשך חשיב בושל בשב"ק או יו"ט עצמו ממילא שיהא אסור להשתמש בו לפי הדינים בשב"ק או יו"ט וד"ב.

סיכום מעשי:

1. אסור להשתמש במים חמים אשר בדוד שמש בין בשב"ק ובין ביו"ט ועל כן אדם שרוצה להתקלח או לשטוף ידיו וכדו' יפתח את המים הקרים בלבד.

2. אף לסברת המתירים להשתמש בדוד שמש יש לאסור משום שהמים עצמם חשיב התבשלו במהות היום וממילא לעניין שב"ק אסור לפתוח כלל ולהשתמש אפי' למיעוט הגוף וביו"ט יהא מותר רק מיעוט הגוף אבל לרחוץ ביו"ט בחמין אסור.

צונן מערש"ק והטעם פשוט כיון דהוי מטמין בדבר המוסיף הבל וממילא אף מערש"ק אסור אבל כאשר מערב שניהם אין בזה איסור שהרי אינו מצד המטמין אלא שעכ"פ כל זה דווקא לעניין ערב שב"ק אבל בשב"ק עצמה הרי איכא משום מבשל והיא גופא מה דדייק רבנו המשנ"ב ע"ה (שם סק"ג) היינו שממשיך את הצונן דרך סילון המוקף מכל צד ואין מתערב מימיו עם החמין אבל אם פי הסילון נכנס לתוך האמה ומתערב הצונן עם החמין יחד שרי אף ברחיצה אם המשיכו מע"ש.

והיינו יוצא אף למג"א ודעימיה אשר סמך ידיהם הגרע"י ע"ה שכל ההיתר מערש"ק אבל בשב"ק עצמה מניין לנו להתיר אתמהא ואף שיש לדון מצד כל השקו"ט באריכות בגוף התשובה היינו פסיק רישיה דלא נחא ליה היינו לפתוח על מנת להוציא בפעם הראשונה אבל לאחר שפתח פעם אחת ורוצה להשתמש פעם שניה והשתא כבר התערב והכל בושל ממה נפשך בשב"ק על מה נסתמך להתיר הרי מים שבושלו בשב"ק עצמה אפי' מיעוט גופו אסור ואין לחלק בין ע"י חמה או אש וכמש"כ הגרע"י גופיה לדחות למשפטי עוזיאל וממילא ה"ה לנידון דידן וממילא ד"ק של הגרע"י ע"ה צ"ב טובא? [וע"ע לו (חזו"ע יו"ט עמ' מ"א-מ"ב) ומש"כ (שם בהע' אות ע"ג) להקל לעניין יו"ט ואחמה"ר אין כלל